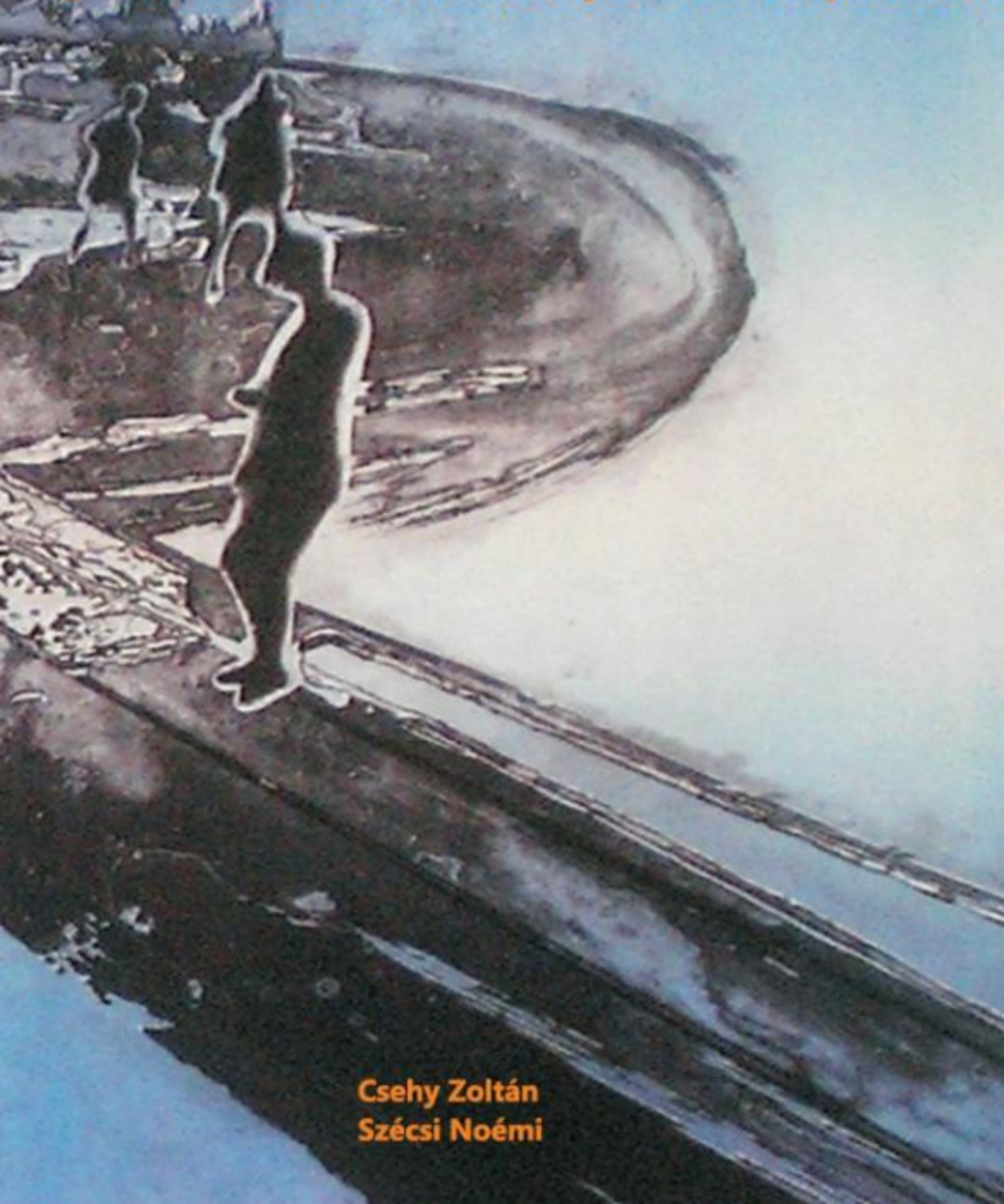

palócföld

irodalmi, művészeti, közéleti folyóirat LX. évfolyam 2014/5

Csehy Zoltán
Szécsi Noémi

TARTALOM

“kávéházi szegleten...”

● Filip Tamás	A képzelet látogatói / Veszteg maradni	3
● Fecske Csaba	Csak egyszer / Magadra hagyjak / Síró tehén	5
● Bíró József	Újraegyesít / Mögöttes más	8
● Nyilas Atilla	Egynyári jegyzetek (2010)	10
● Fellinger Károly	Finále / Mert	14
● Eric Gansworth	Misszió / Vers a gerendákhoz nagybátyám házában, lakatlan mostanában (Gyukics Gábor fordításai)	16

Próza és vidéke

● Nyerges Gábor Ádám	Kamaszok	20
● Bene Zoltán	Limbus	23

“S mást tevé-e te?” / Madách 150

● Csehly Zoltán	Kétszer oda, kétszer vissza (Variációk Madách <i>Egy örült naplója</i> című versének motívumaira)	29
● Szécsi Noémi	Bízva bízzál	35

Nagy Pál 80

● Handó Péter	Egy képvers margójára	42
● Kovács Bodor Sándor	„mély vízbe ugrik”	45

Kutatóterület / Nagy Pál 80

● Szirmai Anna	Konkretizmus és vizualitás (A Magyar Műhely köréhez tartozó kísérleti tendenciák)	53
----------------	--	----

1956/2014

● Sulyok László	Geczkóék golgotája	64
-----------------	--------------------	----

Kép-tér

● Nagy Csilla	Struktúra és organizmus (Beszélgetés Gyenes Gáborral)	87
---------------	--	----

Ami marad

● Szekeres Szabolcs	Nicsak, ki beszél? (Nyerges Gábor Ádám: <i>Sziránó</i>)	89
● Baráthi Ottó	Mese, misztikum, vízió, valóság (25 éves a Balassi Bálint Asztaltársaság)	93

A lapszámot Gyenes Gábor alkotásaival és azok részleteivel illusztráltuk. A borító az *Urbanic IX.* felhasználásával készült. A borító belső oldalain a *Családi album* című lightbox és az *Árnyak* című térgrafika sémája látható. A képek megtekinthetőek a művész honlapján (<http://gyenesgabor.webnode.cz/>)

Az 52. és 63. oldalon Kovács Bodor Sándor fotói szerepelnek.

Főszerkesztő:
Mizser Attila (attila.mizser@gmail.com)

Szerkesztő:
Nagy Csilla (csillester@gmail.com)

Lektor/Korrektor:
Tóth Kinga (tothxkinga@gmail.com)

Főmunkatársak:
Nagy Pál (Párizs)
Pál József (Salgótarján)
Tózsér Árpád (Pozsony)

Alapító:
Nógrád Megyei Önkormányzat
Közigyűlése

Készült a Polar Stúdióban
(Salgótarján)

Támogatónk:

nka
Nemzeti Kulturális Alap

Médiapartnerünk:
Nógrád Megyei Hírlap

Kiadja:
Balassi Bálint Megyei Könyvtár
(3100 Salgótarján, Kassai sor 2.)

Felelős kiadó: Molnár Éva igazgató

Fenntartó:
Salgótarján Megyei Jogú
Város Önkormányzata

● Levélcím: 3101 Salgótarján, Pf. 18. ● Telefon: 32/521-560 ● Fax: 32/521-555 ●
Internet: www.palocfoldfolyoirat.hu ● E-mail: palocfold@gmail.com ● Terjeszti a Magyar Lapterjesztő Zrt. (LAPKER) ● Előfizethető a Balassi Bálint Megyei Könyvtárban, a Palócföld Könyvek sorozatban megjelent kötetek megrendelhetőek ugyanitt ● Megvásárolható Budapesten az Írók Boltjában (VI. kerület, Andrassy út 45.), Balassagyarmaton a Kincsestár Könyvesboltban (2660 Balassagyarmat, Rákóczi út 61.), valamint Losoncon (Szlovákiában) a Phoenix Könyvesboltban (98401 Losonc, Kubinyi tér) ● 2014-ben megjelenik 6 alkalommal ● Egy szám ára 500,- Ft ● Előfizetési díj egy évre 3000,- Ft, amely a postaköltséget is tartalmazza ● Kéziratokat és rajzokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza ● ISSN 0555-8867 ● INDEX 25925 ●

FILIP TAMÁS

A képzelet látogatói

Vezeklők érkeznek a tüzes
ekével felszántott sivatagba,
megtelik velük a luxusszálloda,
mindegyik elfoglalja a szobáját.

Tébolyult ablakok mögött
bőröndjükből előveszik
ugyanazt a ruhát, másnap
egyformán kell kinézniük,
pedig egymáshoz nincs közük.

Hajnalban indulnak megnézni a
lávába dermedt lábnyomokat.
Addig egy kortyot se isznak,
nem vesznek ételt magukhoz,
és nem alszanak.

Arcukat mintha sok g torzítaná el,
szerveik egymásba préselődnek,
befelé folynak könnyeik, már
most is, nemcsak amikor le kell
hajolniuk, hogy megcsókolják
egyetlen szerelmük kietlen
talajba maródott sebeit.

Veszteg maradni

Hajtogasd össze az esőt, és
hozz diólevél teát gyulladt
szememre, te mihaszna szolgál,
nem látod, hogy napok óta
rozsdás a tekintetem?

És hozz forró lábvizet is,
fázom, aztán ülj le,
diktálni fogok egy levelet.
Nem érdekel, hogy érted-e,
nem is kell, hogy értsd,

csak írd, amit mondok, de ne
akarj visszakérdezni, mert
nem fogok emlékezni arra,
amit egy pillanattal
előbb kimondtam.

FECSCKE CSABA

Csak egyszer

kora őszi gondtalan léptek
a Szinva-hídon át
mikor még szerettelek
bár ehhez a hídnak pataknak
semmi köze nem ezért és
nem is ennek ellenére
mégis ha fölvilan előttem a kép
a nyár és az ősz találkozása
a Szinva fölött dübögve
mesélni kezd a híd pedig
már kifogytál belőlem nincs rád
örömöm hiába mennénk át
azon a hídon mert csak egyszer
egyetlen egyszer lehet *ugyanúgy*

Magadra hagylak

amit kerestem nem találtam
a jóból mindig mások kapnak
feledni vágyom hogy mire vágytam
maradjon meg ami volt annak

sok fáradt év fuldokol a mában
évek évek mind cserbenhagytak
velem már nem lehet mostoháiban
te önző elég vagy magadnak

érzéseiden kiüt a rozsdá
minden egyes szavad vakablak
egy életbe kerülnél hát sokba
nem éri meg magadra hagylak

Síró tehén

műtét után lesoványodott
lötyögött rajta a bőre szeme sarkában
megcsillant a víz az indiszkrét fényben
arca megnyúlt mint Greco alakjaié
ijesztő előképeként majdani ábrázatomnak
nem törődött magával erőszakkal vitték kórházba
de a most született kisborjú sorsa
nagyon is érdekelte töviről hegyire kifaggatta
asszonyát az ellés lefolyásáról a Kedves
állapotáról gyerekkorunkban volt egy
ilyen nevű tehenünk zsemleszínű jól
tejelő jámbor jószág amikor szüleink eladták
az istálló küszöbén ülve bőgtünk utána
most ez a későbbi Kedves bög talán
gazdája után

BÍRÓ JÓZSEF

Újraegyesít

(– Nagy Pálnak –)

letéttel másolnak viharláz
korvisszhangzós egészben
tovaszól akadályt ikertúsz
vagyis teremőrcsúcsa lent
bont hajnalkút nyugdíjból
helyette ütemmel sűgólék
röghálózata körömhóldját

Mögöttes más

(– ef. Zámbó Istvánnak –)

formatan hazugul hajtogatáspárás
sejtéssel értesít burán gyorstalálat
kísérlet százannyi lehetőség gyúl
*mérethuzatból szövetegyenese*dés
zeneráfestőt halas terel lélektedig
legnagyobb bálmámor hanyatlása
nyergelő föltétes ráissza horpadás

NYILAS ATILLA

Egynyári jegyzetek

(2010)

2

Hát eljött a nap: annyi év után megint szüleim falujában nyaralok. Nevezzük annak, bár egyikük sem oda született, természetesen nem birtokolták, s a *telek*, ahova költöztek, úgymond *le*, miután apám is nyugdíjba ment, tulajdonképpen nem is *benne* volt, korábban talán még közigazgatási értelemben sem. (Különben most is megvan, mármint a család tulajdonában, de már nem szoktuk azt mondani rá, hogy *a telek*.) És *nyaraltam*-e én ott egyáltalán valaha is?...

3

...A vécé a tornácra szellőzik. Ha nyitva van a kis ablak. A falu nyitja ki, és ő csukja be is.

A falu tévét néz. Majd éppen focimeccset. Világbajnoki döntőt Afrikából. Mint otthon a lakótelepen. Bent van a kábel. Tyúkólak és pornócsatornák. Tévéből ugató kutya.

5

Két nyelvbtlás egy családi rendelésen belül

„Ásványmentes víz” — „egy borsó Korsodi”.

7

„Nem tudni, mitől, nem tudni, miért,
forog, forog a nagy kerék,
aztán egyszer csak megáll.”

Ha prózán belül verset idézek, az vers vagy próza?

8

A Kosztolányi-féle fürdés kicsiben, de nagyon úgy.

9

A márkaváltásról

Két különböző márkájú cigarettát hoztam magammal a nyaralásra: a körülbelül tíz éve szívottból s a Kapitányéból. Meg-megkínált belőle az idők során, néhányszor el is fogadtam, és egyre jobban ízlett, míg végül legutóbb már elkívántam tőle.

Most egy darabig vegyesen veszem, eleinte alig valamivel, aztán lépcsőzetesen egyre többet az új kedvencből, végül egészen arra térek át.

Am közben az árát azon „lélektani határ” fölé emelik, hogy a Kapitány meg egyik napról a másikra lecseréli, vélhetőleg egy harmadik fix fajtájúra — legalábbis amíg vissza nem süllyed ama határérték alá az ő korábbijának ára. (Azt pedig *asszonya* fedezi majd föl egy ízben, amikor őt kéri meg, hogy vegyen neki valamelyikből egy csomaggal.)

Így eshetik, hogy — miután hazatértünk, de még az említett ár(vissza)süllyedés előtt — egyik szokásos ivónkban összetalálkozván én kínálok meg a Kapitányt a saját cigijével.

10

Nem ismétlődik a csoda.

Pont ez az, hogy az.

Nem, nem, csoda.

11

Befújtam magam Offal. Ha ez márkanév. Ha nem, hát szimbólum. A kézfejemre és a tarkómra is szórtam. Alkonyattájt kiülök a teraszra, — és működik. A szúnyogok számára „láthatatlan” vagyok, kivéve arcomat. Amiből érdemes lenne visszavenni. Ökölbe szorítom a kezem, és a szemüveglencse fedezékéből lesem, ahogy a pofámba repülnek.

12

„Kész. Valamikor be kell fejezni, és ez a valamikor, ez most van.” (Határidős munkát vittem a nyaralásba, én barom. Míg el nem küldtem, csak igen korlátozottan éltem *társadalmi* életet. A családtól is többször félrevonultam, vagy ő tőlem. Határnapokkal zsonglőrködtem: hol ezen toltam, hol azon. Két labdát még viszonylag könnyű a levegőben tartani; hathoz-héthez, gondolom, már komoly gyakorlat vagy igazi rátermettség, esetleg nagy szerencse kell. Nekem nem is sikerült. Potyogtak le sorba. De egyet, számomra a legkedvesebbet, még elkaptam. Ahhoz is kellett ám ügyesség! Elégedetten zakatolt a szívem. Hanem akkor rám szólt a porondmester, hogy most már dobjam le azt is. Mert így akarja valaki a publikumból, aki bohócnak nézett. Valamikor ezt is be kell fejezni. És ez a valamikor, úgy látszik, most van.)

13

Pusza akar

— A virágosat akarom!

— Jó, de ezt úgy kell mondani, hogy szeretném.

— A virágosat... de én azt akarom mondani, hogy akarom!

14

„De szép fiatal vagy.

De csúnya nő leszel.”

(De Nyilas Atilla ne beszéljen főleg ilyen árnyalatlanul.)

15

Méghogy a hegycsúcsok beszélgetnek! Mármint a korábban élt és a később élő nagyság mondanak valamit és válaszolnak is, kifejezetten egymásnak. Mindenki vagy olyanhoz dadog, akiről egyáltalán tudomása van, vagy vaktában. A régi meg csak meredezik ott a nagy marha némaságban. Miután benyalt, akinek benyalt, és riszált, ahogyan riszált. Vagy kontemporálisan értetted, tanár úr? Szinkron vonulatokra is kiterjed a félreértések láncolata.

16

Egy kezdő hermeneuta naplójából

Méghogy a kortárs kritika lenne a legjobb fogódzó egy mű megértéséhez! Nem szép dolog lenézni a süketnémákat, de ez nem jelenti azt, hogy feltétlenül ők a legjobb tolmácsok.

17

Mindennek van határa, ha igaz. De ez még nem az.

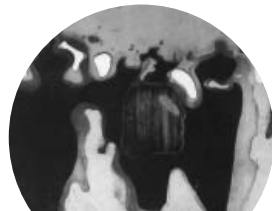
FELLINGER KÁROLY

Finálé

Nem ért semmit az előadás, vagyis
Senki sem verte össze a tenyerét,
úgyhogy eltapsolták a jegyek árát,
csupán a sánta ruhatáros bácsi
alakított nagyot, lyukas fekete
cilinderében matatva meglelte
az elgurult centet a talajcsempén,
János úgy érezte egy reménytelen
házasságból menekül a kijárat
felé, aztán fellélegzett Juli, kint
már megintcsak egy irányba haladtak,
János hátrafele, Juli előre.

Mert

Juli álmában megjelent öt éve halott nővére, azon zsörtölődött, hogy miért cserélte le a folyosó zöld szőnyegét, amit tőle kapott a neve napjára, elég lett volna, ha kiporolja, aztán meg miért kellett befonni a haját, talán tetszeni akar valakinek, hisz még öltözködni sem tud rendesen, meg aztán elhízott is, lusta vadállat, bezzeg az ő kék pulóvere, minthogyha rá öntötték volna, nem pedig Julira, neki ma legalább két számmal nagyobb kell, így most Juli fáradtan, mint aki mély, lázas álomból ébred, tudja, ez az a kék pulóver, amit kinézett magának a pozsonyi boltban, amiből csupán egy van és ami szűknek bizonyult, ám ha tudta volna, hogy a nővére passzol, megvette volna szülinapi ajándéknak, merő meglepetésből, ahogyan a jó testvérekhez illik, vagy halálának évfordulójára, s akkor még e verset se kellett volna hirtelenjében úgy összecsapnia.

ERIC GANSWORTH

Misszió

1.

Új Mexikóban vagyunk
Új Mexikóban vagyunk egy dombon
Új Mexikóban vagyunk egy apró templomban a dombon

A szentély sötét
A szentély sötét a fa korhadt
A szentély sötét, orrunk megtelik történelemmel
És valamivel többel, mint a korhadó fa szaga.

A padló támasztékai hosszúak
A padló támasztékai hat láb hosszúak
A padló támasztékai alig hosszabbak hat lábnál

Széles lécek közöttük
Három lábnyi széles lécek közöttük
A három lábnyi széles lécek közöttük két könyöknyi szélesek
nem kell matematikusnak lenni, hogy emberi feltételek mellett
megértsük ezen dimenziókat

Papok egymás mellett
Papok sorban egymás mellett
Papok sorban együtt a lécek alatt, ott ahol
mint mondják valamiféle áldás száll azokra
akik egymás mellett állnak a törékeny deszkák fölöttük
együtt végre kifejezhetik reményeiket és félelmeiket

2.

A barátaim hívók

A barátaim tapasztaltak ennek eredményeképpen hittel telítettek

A barátaim átérték a halál közelségét ennek eredményeképpen
részben múlandó hittel telítettek.

Hisznek istenben

Hisznek istenben, mert ad

Végül bevallják, hogy hisznek istenben, mert elvesz dolgokat
amiket néha visszaszad.

A tudomány mentette meg őket

A tudomány mentette meg őket, attól hogy a mennyekbe kerüljenek

A tudomány mentette meg őket, attól hogy a mennyekbe kerüljenek
de hitük istenben toltta ki érkezésük idejét.

Azt hiszik titkokat őrzök

Azt hiszik olyan titkokat őrzök, amelyek megmentik őket

Azt hiszik olyan titkokat őrzök, amelyek megváltoztatják a helyzetet
de nem mentem meg őket a csalódástól, élvezem tévedésem a földön,
ahol

árnyékunk lábunk alatt vérként megállíthatatlanul pocsolóába gyűlik

3.

Meglátogatunk mindent a délnyugaton

Meglátogatunk minden templomot a délnyugaton

Meglátogatunk minden régi templomot a délnyugaton, ahol
megismertetik velem a hit történelmét egy számomra szokatlan
környezetben, remélve, hogy ez tette csábít, feltüzeli a füstölgő cédrust,
vagy felfedi teknősbéka-csörgőmet az utolsó pillanatban, így kerülve el
a szerencsétlenséget, ám hogy mégis mit remélnék tőlem továbbra is
homályban
marad.

Mindnél felsorakoznak és leróják

Minden missziónál felsorakoznak és leróják tiszteletüket annak az ötletnek
amit majd megjutalmaznak a halasztás végén, bár a halasztás így is
kedvükre van

csak úgy, mint a diák hitel visszafizetésének elhalasztása.

Minden missziónál felsorakoznak és leróják tiszteletüket.

A Chimayo Misszió földje reményt ad nekik és ők a következő tesztig cipelik magukkal apró üvegcsékben, ha a kemo nem hatásos van más kísérleti gyógyszer egy dombbal odébb, egy dombbal odébb. A Chimayo Misszió földje reményt ad nekik a következő tesztig Chimayo reményt ad

4.

Azt akarom nekik mondani, hogy élvezzük az életet ott, hol éppen tartunk és ne foglalkozunk avval amit mások mondanak, hogy talán egy dombbal odébb,
mert nekem ez a hitem.
Azt akarom nekik mondani, hogy ne keresgessék a szomszédos dombot
Azt akarom, hogy ne

Nem képesek hinni, amiben mi hiszünk, hogy a legjobbat hozzuk ki itteni életünkől, hogy nincs megegyezés, nem keressünk jobbat egy dombbal odébb
ennyi az egész, ránk kérdeznek, amikor eljött a vég, így találunk vissza az égbe, amikor
eljön az idő, próbálom megértetni velük, újra és újra, látva csalódottságukat bennem
szemtől-szembe, tudom azt gondolják betartok nekik, mert nem egyforma vér
folyik az ereinkben.
Nem hiszik el, hogy megtesszük utunkat, amikor eljön az idő
Nem hiszik el

5.

Ez is azon helyek egyik, ahol az emberek mástól várják a csodát, pedig csak más reményt és más félelmet találnak.
Ez egy más remény és más félelem.

6.

Ez egy misszió

Vers a gerendákhoz nagybátyám házában, lakatlan mostanában

Mielőtt meghalt, megjegyezted a
nagybátyám játszottá rozsdás dalokat
a szálkás húrokon mélyen, mámorosan
leásva ujjáival imádkozva
kítartva még egy utolsó „Jambalaya” kórust
hogy még egyszer igaz szívvel
mondhassuk viszlát Joe
azt állította, hogy ezen a gitáron együtt
jammelt Hank Williams-szel*,
pillantást vetni a bluesra
abban a fehér fiúban,
gönceit vigyorogva ledobva, megbocsátja
cowboy kalapját, van idő
felszívni a varázst, visszalopni
Robert Johnsonnak** és mindenkinek
akinek az ujjá vérzik attól a vastag
indigó létől és összeönteni
az ősi indián füsttel
vörösen siklani a bluesba, bíbor felhőket
virágozni zsíros hangjáratokon át
ahol évtizednyi sör verejték édesítette a sötétebb hangokat.

Most is bluest kell játszánunk
bár a közbeeső években
elfelejtettük az akkordokat
amelyek haza vezettek volna, ha
netán emlékezetedben lejátszol néhányat,
átlónéd azt a párat?

Gyukics Gábor fordításai

* Hiram King “Hank” Williams (1923 – 1953) amerikai country zenész ikon

** Robert Leroy Johnson (1911 – 1938) a legnevesebb amerikai Delta Blues gitáros

Kamaszok

NYERGES GÁBOR ÁDÁM

Leültél az asztalhoz és megállt a percmutató a karórámon. Mindketten feldíszítettük magunkat, neked ez barackszín nyári ruhácska volt, nekem fekete póló és farmer. Úgy öltöztél, mint valami csitri, mégsem állt nevetségesen. Szép maradtál, én kis pocakot eresztettem, de az utóbbi időkből még fogytam is. Semmit sem tudtunk egymásról már mióta, holott pár perc alatt behoztuk a lemaradt éveket.

Azt hittem, úgy lesz majd, mint az iskolásoknál a sorakozóban, kapaszkodva egymás kezébe, mint akik félnek, hogy elszakadhatnak egymástól, de a kezednek mintha végig az enyémben lett volna a helye. Épp jókor találtam rád, mikor van még erekcióm, s neked nincs már menzeszed. Smárolunk, mint a titkolózó kölkök, állsz velem szemben, itt voltunk, úgy hiszem, mindig is. Kerülgettük idáig az aszfaltra kent széket, száradó hányást, galambtetemet, a madarak úgy énekelnek, mint akik nem látnak lefelé. Ritmusba rendeződik a légzésem, a pulzusom, neked kevésbé fáj a hátad. Nem tudom, honnan jöttél, merre laksz, élnek-e még a szüleid, ez-e a legszebb ruhád, reggeliztél-e, mielőtt leültünk kávézni. Olyan kevés idő jut szeretni, mégis végtelen, ami hátra van. Kuncogunk magunkon, mit művelünk itt, azt sem tudom, voltál-e házasság. Nyelvem a szádban, egymagasak vagyunk, nem kell pipiskedned, tapasztalatból dolgozunk, nem cuppogunk hangosan. Mégis más, nosztalgizunk valami sosemvolt időről. Megyünk valamelyikünkhöz, még nem döntöttük el, hova.

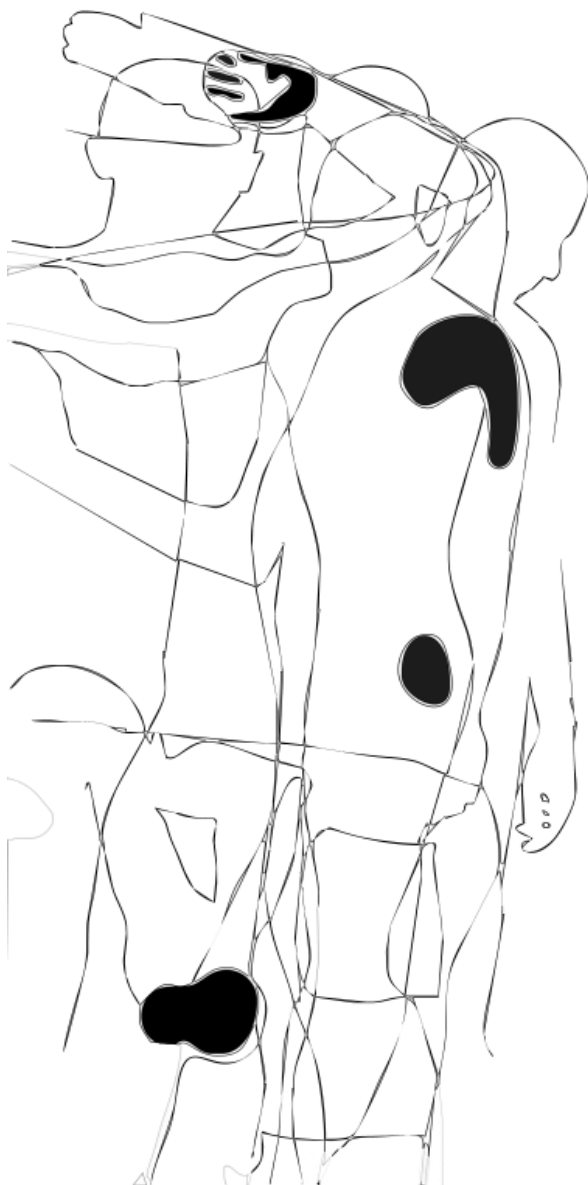
Nem hittem, hogy eljössz hozzám, belépsz az életembe és majd marasztalni kívánlak. Nem kell, hogy marasztaljalak, itt vagy, nem öregedett

a hangod, szépek a melleid. Megigazítod a válladon a ruhád, mint egy erkölcsös nő. Szépek a fogaid. Nem kérdezed, mennyi az idő. Csacsogunk, nem is mohón, kevés olyan szavunk van, aminek most is van értelme. Szeretsz, kérdezem, szeretlek, mondom, szeretsz és megkérdezed, szeretlek-e, szeretsz, kérdezek vissza, csókollak, igazgatom a kezed combomon nyugtatott tenyeremben. Szöktetjük egymást a világból, eszmélek, mint aki álmodik, vagy sosem volt ébren, lényegtelen. Csúnyák vagyunk persze, mindketten, tudjuk jól, szeretem a ráncaid, épp végigcsókolok egyet az arcodon, fogyogató pocakom simogatod, mintha magadhoz érnél elalvás előtt, megigazítasz egy gyűrődést a ruhámon, mintha csak takaró lenne egy régi nyári éjszakán. Elsírnád magad, sosem hitted volna, hogy lehetsz még boldog, de a mosolyod visszasüt az eltelt évekre is, hét ágra süt a nap, de nem nagyon izzadunk. Felvonulunk egymással, parádézunk, mintha halászok lennénk hazafelé a zsákmánnyal, mutatjuk a világnak, mit fogtunk, dicsekszünk nagyobb gombóc fagylaltunkkal, új kabátunkkal, márkás autóval, felmutatjuk egymást az életnek. Szeretsz, kérdezem, szeretsz, válaszolod, szeretsz, mondom és nevetünk, mint a tökkelütöttek.

Suttogunk, mint a dróton ülő kismadarak, picik vagyunk és törékenyek, szinte felkínálkozunk a pusztulásra és ez feneketlenül mulattat, nem nevetés ez, hanem olyasfajta dorombolás, mintha titokban csokit is loptunk volna. Loptál csokit valaha, kérdezem, egészen úgy, mint hogy szeretsz-e, szeretsz, mondod, meg hogy nem loptál soha és cinkosan, kacagó szemekkel nézel, mint egy erkölcsös nő, aki még tényleg nem lopott csokit. Ülünk a metrón, zötykölődünk, nem igazán tudjuk, végül melyik irányba szálltunk föl, hozzád-e, vagy hozzám, gyerekek vagyunk, egészen aprók és buták, a szerelvény valamelyik nagyszülő, vagy távoli rokon térde lehet, úgy nézünk, mint akik kérnek csokit meg fagylaltot, de akkor is feltalálják magukat, ha nem kapnak. Simogatnak az ujjaid, pedig mozdulatlan a kezünk, talán a rázkódás teszi. Tovább csókolózunk, magabiztos profik módjára, forgolódunk se nagyon kell, az arcunk épp összeér, nem nyúlkálunk, de kicsit azért kószál a kezünk, nevensz, hogy mire vetemedünk, itt, mindenki szeme láttára, hétvégén, délelőtt vagy koradélután a metrón, mint egy erkölcsös nő, akinek csokit lopott infantilis udvarlója.

Tudunk egymásról mindent, megtaláltuk egymást, még a kezed sem kéne fognom, hogy érezzem, csak jólesik, hogy összenőtt ez a közös testrészt, ez a puha kis tenyér, meg az enyém, a kicsit gyengébb, de nagyobb másik. Tudsz rólam mindent, amint rám néztél, amint megállt a karóram, ismertél, jobban, mint régen, azaz, csak most ismeresz, mióta örökkévalóság van, mióta a világ egy asztalból, összeszart utcából, halott galambból, csicsérgésből, aluljáróból, metróból és valamelyikünk lakásából áll csak, csukott szemmel is eligazodsz fogyatkozó testemen, mint a sajátodét, tudod a teljes anatómiámat, mindent elárultam neked a pusztá létezésemmel.

Ülünk a metrón, végighúzom a mutatóujjamat az orrod ívén, incselkedünk, kérkedünk magunkkal az értetlen kamaszok előtt, fenségesen lakozik lelkünkben a magány megszokhatatlan hiánya. Tudsz rólam mindent, azt is, hogy szívem alatt mindenórás daganat dobog és hogy a világon minden hátralévő kis darab idő a mienk. Szemérmetlenül, szinte buján összevetve nézünk egymásra, képzelem, hogy festhetünk. Boldogok vagyunk.

Limbus

BENE ZOLTÁN

Még mindig fáj a vállam, különösen reggelente. A seb ugyan már teljesen begyógyult, a forradás sem vöröslik annyira, mint korábban, mindazonáltal most is meglehetősen rútot. Mintha egy vastkos, ráncos hernyót varrtak volna a bőrömre durva, elnagyolt öltésekkel. Különös, hogy a báróné, önfeledt pillanataiban, mennyire szereti csókolgatni ezt a visszataszító heget – habár semmivel sem szokatlanabb, mint a kapcsolatunk önmagában.

Pirkadatkor sajgó vállal ébredek, nyugősen kászálódok ki az ágyból. Félhomály uralkodik kívül-belöl. A szobám sarkába botorkálok, pisálok a pléhvödőbe, majd a háromlábú mosdólavór hűs vizét locsolom magamra. Lassacskán enyhül a gyötrelmem. A lepattogzott, rossz tükörben vizsgálom a fizimiskám. A báróné szerint érzéki szám mindkét sarkából a járomcsontom irányába húzódó vonalakat szemlélem – mintha éles késsel húzták volna mindkettőt –, aztán a szemem környékének sötétebb tónusát, a homlokom árkait, a halántékom lapályát, a borostámba vegyűlő őszes szálakat veszem sorra. Tenyerembe vizet merítek, belémártom az arcom. Miközben mosakszom, fokozatosan elfelejtkezem a sebesűlésemről. Törőlközéskor már egészen másfelé járnak a gondolataim, magam sem tudom, merre. Világosodni kezd, rendíthetetlenül. Célja van a folyamatnak, ez kétségtelen: véget vetni az átmenet idejének, eltiporni az éjszaka és a nappal közti keskeny, bizonytalan sávot. Míg folyamatosan növekszik a fény a világban, fölöltözöm. Átmenetileg. Céloom pusztán az átmenet a pucérságból a takartság állapotába. Megszokásból, rögzűlt rutinnak engedve.

Reggelit a cselédlány hoz, mint rendesen. Nem valamelyik csinos, hanem a zavaros tekintetű, szétroncsolt orrú. Szó nélkül teszi a tálcát a kűszőbre, bekopogtat, elmegy. Nem tudja, hogy rég figyelem az ablakból, ahogy jön keresztül a réten, s körülötte nyílnak a pitypangok. A kastélyt nem látom innen, mégis tudom, hogy ott van, ahol. Efféle bizonyosságokkal van teli az

életem. Lehajlok a bejárati ajtóba alul, nem sokkal a küszöb fölött vágott kicsike nyíláshoz, amelyen éppen befér az étel. Félrehajtom a görbölőket, amik a rést fedő vaslemezt tartják, félrecsúsztatom a botcsinálta nyílászárót, beemelem a tálcát, visszahelyezem, majd újból rögzítem a vaslemezt. Elköltöm a früstököt. Közben azon mélázom, ha majd nem hasogat semmim ébredéskor, ha már legalább egy hétig fájdalom nélkül élek, megkísérlem átpréselni magam ezen az ételbeadó lyukon. Tudván tudom, hogy kudarcra ítélt vállalkozás, mégis ezen jár az eszem, méregetem szememmel az ajtót és a vassal takart rést, naivan ábrándozom.

Ezen a hasítékon keresztül látogat meg olykor a macska. Finom kaparászással jelzi érkezését, én izgatottan eresztem be. Dorombol és bökdös a fejével, nagy, sárgásbarna szemével szelíden, barátságosan, egyúttal kíváncsian, s néha pimaszul méricskél, időnként laposakat pislant. Szalonnabórt, kolbászvéget tartogatok neki, ám ökelme mindig kéreti magát egy kis ideig, mielőtt megenné a finom falatokat. Utána összegömbölyödik az ágyon, s íziben elszunnyad. Nem veszi rossz néven, ha hozzá bújok és simogatom selymes bundáját, cserébe gyöngéden dagasztja a karomat hegyes karmaival. Egy órát alhat így, utána visszatér a világba. Mindig délelőtt látogat meg, máskor sohasem.

Reggeli után, ha nem jön a macska, olvasok. Francia regényeket hord ide a báróné, szerelem és vágy és odaadás és csalfaság és rútság és szépség csordul a lapjairól az agyamba. Jól esik minden, szerelmesek, szépség, rondaság, sóvárgás, csalárdság, hűség, elandalít a regényes regénység. Olykor el is szenderedem. Ha álmot látok, a szüleim házába lépek. A szegényes, ütött-kopott bútorokkal berendezett kurtanemesi kúria hámló vakolatú szobáiban bolyongok, amelyekben fölöttem, keresem az anyám és az apám, a nővéreim és a húgaim. Sosem találok senkit. Máskor a csatatereken száguldok, a lőporfüst marja a szemem és a torkom, a zaj bántja a fülem. Előfordul, hogy kápolna hűvösebe lépek, lépteim visszahanganak az üresnek tetsző térben, kong körülöttem az úr. Mihelyt az oltár elé érek, térdre omlok és összetett kézzel imádkozom a Megfeszítetthez, ajkaim fürgén mozognak, szavak formálódnak szájam sötét odvában, de nem értem, mifélek. Idegen nyelven szólítom az Istent, aki nyilván dühös rám emiatt, fénylő orcáját elfordítja rólam, tőlem, s az ólomüveglakon keresztül a fák koronáját szemléli egykedvűen.

Dél felé újra lüktetni kezd a vállam. Ez visszatérít az álom mezeiről vagy a románcok bódító világából a kunyhóm és kínjaim realitásába. Rendszerint ekkor érkezik a báróné, kulcsával zörög a zárban, fojtottan szól valamit a háta mögé, mielőtt belép. Tudom, hogy a társalkodónőjéhez beszél, aki a kezében flintával áll a kalyiba előtt, némán, moccanatlan.

A báróné betoppan, nem szól hozzám, rám se néz, sietve vetkezik. Szája keskeny vonal csupán. Én kihasználom az időt, megragadom a sarokban álló

vödört, amibe a szükségemet végzem, kirakom az ajtón, egy másodpercig farkasszemet nézek az ott strázsáló puskás asszonnyal, aztán gyorsan visszalépek. A külvilágból megint alig láttam valamit, s ez dühít. Az ajtó bezárul mögöttem. A báróné addigra csaknem meztelen. A tekintetével utasít, mit tegyek. Mialatt szeretkezünk, véletlenül az ablakra téved kósza, vergődő pillantásom. A társalkodónő arcát látom a keretben, s füle mellett a puska csövét meredezni az égre. Tárgyilagosan, személytelenül figyel, ahogyan a gazdája kuporog rajtam, ősi ritmus szerint mozgatja a csípőjét, hosszú haja csatakosan omlik a hátára. Olyan rideg és kifejezéstelen a tekintete, akár a hulláké az elhagyott csatatereken. Lehunyom a szemem, s mikor újra kinyitom, az ablakban nincs senki, csak az ég kék és a fű zöld derengése vibrál az üveg síkján. A báróné teste megfeszül, majd elernyed, s én megkönnyebbülök, hogy a mai napra végeztem a legterhesebb (és egyetlen) kötelességemmel. Szoborként, élettelen heverek, míg az asszony le nem kászálódik rólam végre-valahára. Fölém hajol, keblei csüngnek, a hasa azonban feszes. Hosszan fürkészk. Én merev arccal, némán tűröm a vizslatást. Talán percek telnek el, mígnem a báróné hirtelen mozdul, s kapkodva bújik a ruháiba. Kisvártatva nyílik az ajtó, a vödör csörömpölve begurul, a báróné távozik, és a kijárat kíméletlenül rám zárul újra. Nem öltözöm föl, nem teszek semmit. A vállam megint fáj, a fejem nehéz. Akár csata után, az árokparton. A lovak elszáguldanak mellettem, árnyékuk átsuhan a testemen, a dzsidás kapitány oroszul ordít. Azt hiszem, oroszul. Mellettem daliás férfiú teteme, hatalmas, vérző, lüktető seb tátong a mellkasa közepén. Pontosan akkora vágás, amekkorát a szuronyom üt az eleven húsba. Miután elcsendesedik a mező, fölkönyöklök, fürkészem a halott merevvé dermedt ábrázatát. Tudni akarom, kit öltem meg, ki ez a hivalkodó aranyujtásokkal telitűzdelt, császári egyenruhás férfi. Hiába kutatok a zubbonyában, nem találok semmit. Végül az ujjáról húzom le a címeres gyűrűt, mint valami aljas hullarabló.

Egy madár száll a párkányra, billegeti a farktollait, jobbra-balra döntögeti apró fejét. Parányi teste elférne a markomban. Szívesebben zárnám oda, mint a báróné elomló kebleit, ám tisztában vagyok a vágyakozás képtelenségével. Nem tehetem ki a lábam ebből a kunyhóból, ahol a legnagyobb titokban tartózkodom. Jó volna könyörületből lenni itt, bujkálni a megtorlás elől, mint oly sokan közülünk. Valójában azonban ez a viskó nem rejtekhelyem, nem menedékem, de maga a rám szabott és kiérdemelt büntetés. Egy halálért, amit okoztam. Nincs menekvés, nincs apelláta. Ebben a pillanatban ugyan egyértelműen büntetésnek érzem, máskor mégis közömbös vagyok a helyzetem iránt. Mi több: akadnak időszakok, amikor szeretek itt. A macska látogatásai, például. Vagy a szürkület utáni órák. Mécesst nem kapok, nem is kívánok, így a priccsemen gubbasztva nyugodtan követhetem, ahogyan körém telepszik az este, akár pásztorok a tábortűz köré, majd leereszkedik az éjjel. Denevérek cikkanását hallom, bagoly huhog, tücskök ciripelnek,

néha kabócák muzsikálnak éktelenül. Motozások és zajok töltik csordultig a levegőt, s jóllehet képtelen volnék megmagyarázni, miért indítanak meg, egészen meghatódom. Abban a hangulatban imádkozni is kedvem támad. Legtöbbször csapongó monológba torkollik fölfakadó fohászom. Vágyakozom ugyan a monológ dialógussá bővülése után, csakhogy az Isten süket a szavaimra. Mégsem szomorodom el. Ahogyan a szerelemhez is elegendő egyetlen ember, mert nem csak a viszonzott, beteljesedett vonzalom nemes és igaz érzés, úgy az Istent is elég szólítani, s nem törvényszerű, hogy válasz híján kétségbe essünk és elhagyatottnak érezzük magunkat. Aki keres, talál. Ha nem érti, mit és mikor, ha nem ismeri föl a fölismerendőt, az nem jelent semmit.

Odakinn hirtelen elborul, néhány csöpp eső kopog a tetőn. Hunyt szemmel, elernyedve fekszem hanyatt, elképzelem, ahogy az arcomba hull. Lehetséges, hasít belém, hogy soha többé nem ázom el a feketére váltó égbolt alatt, nem menekülök a zivatar elől eresz, fedél alá, nem futok muskátlival ékesített tornácra, hogy el ne ázzak. Összeszorul a torkom ettől a gondolattól.

Ahogyan nyomom az ágyat, megjelenik előttem a gyűrű, amit a meggyilkolt ember ujjáról lehúztam. A gyűrű, aminek révén megtudtam, ki volt az áldozatom, ki hozta a táborunkra az oroszokat. Az a szétvert orrú cselédlány árulta el néhány nappal ezelőtt, egy óvatlan hajnalon, miközben az ágyneműmet cserélte. Az ajtón kívül ott álldogált, felhúzott puskával a kezében, a társalkodónő, s még valaki, akivel beszélgetett. Bizonyosan egy szolgáló lehetett. A hangok beszűrődtek odúmba, bár értelmet nem nyertek, a torz arcú lány meg én csak mint duruzsolást észleltük a kinti dialógust. A cselédlány sokat mesélt nekem aznap, holott sem előtte, sem utána nem szólt egy szót se, soha. Nem tudom, mi lelhetett, talán a társalkodónő figyelmét nem érezte magán, talán közlékenysége része a sorsomnak. Bár nem hiszem, hogy bárki is beleírta volna a sorsomat valamiféle könyvbe, amiképpen azt sem gondolom, hogy bárkiét belevésték volna bárhová, bármibe. Saját sorsunkat seregnyi tényező alakítja ugyan, ám leginkább, legerősebben mégiscsak mi magunk tartjuk a kezünkben. Ha nem is bírhatunk korlátlan lehetőségekkel és nem törhetünk akadálytalanul a céljaink felé, azért, hitem szerint, végső soron a magunk urai vagyunk. Életünk legfontosabb kérdéseire mi felelünk, a válaszok rajtunk múlnak. Úgy is mondhatom, alapvetően magunk döntünk, vagy (mindenesetre) megtehetjük, hogy döntésre jutunk. És ha nem tesszük? Nos, az is döntés. Lemondani a döntésről – ez egy választás. Az egyetlen lehetőség mellett dönteni – ugyancsak az.

Akárhogy is, a lány beszélt az oroszokról, akik puskatussal vágtak az arcába, mielőtt megerőszkolták. Ennek csaknem egy éve, de még mindig szívärog belőle a vér. Nem az arcából, hanem ott, lenn. Azt állította, azért

mondja el mindezt nekem, mert úgy hallotta, én öltem orosz a háborúban, amit a szabadságért vívtunk. Bevallottam neki, nem tudom, valóban megtettem-e. Sajnálom, ha csalódást okozok, azonban be kell látnia, hogy nem tudhatom, kilőtt golyóbisaim találtak-e elevent, vagy sem. Egyes-egyedül egy gyilkosságban vagyok bizonyos: a mellém zuhanó test élete szárad a lelkemen, azé az emberé, akinek lehúztam az ujjáról egy gyűrűt. A báró úr volt az, súgta akkor a fülemben a lány, a báró úr maga, senki más, egykori ura és parancsolója ennek a birtoknak és neki meg a többi háznépnek, és férje az asszonynak, aki fogva tart ebben a kulipintyóban. A férje helyett tart engem, lehelte a lány egészen közel hajolva hozzám. Úgy véli, ha én elvettem tőle a férfit, akivel kedvét tölthette, kötelességem pótolni nagy veszteségét. Kizárólag ezért élek, csakis ezért nem kerültem Kufsteinbe vagy bitóra, ezért nem menetelek büntetőszázadban.

Amikor a lány végzett a munkájával és a beszéddel, s én magamra maradtam, azon tűnődtem, jó, vagy rossz, hogy a báróné a kosztért és kvártélyért, életben tartásomért nem vár el tőlem sem hálát, sem haragot, csak egyfajta tetterőt, egyebet semmit. Nem tudom. Számára ez, meglehet, pusztán üzlet, ahogyan a férjének is üzlet volt a császár. A báró befektetett a császárságba, s híven kitarzott a befektetése mellett. Már nem vagyok biztos abban, hogy ezért minden körülmények között árulónak kell-e tekintenem, vagy éppen ellenkezőleg: hűségeseznek? Netalán csupán egy józan, megfontolt férfiúnak. Igaz, a halála ellene mond a megfontoltságnak. Csakhogy ez nem érv. A halál nem érv. Ráadásul ez a halál történetesen én vagyok, aki itt fekszem ebben a házikóban egy priccse, számkivetve, egy picike madárka hült helyét bámulom az ablakban, vállsebem bizsereg, s néhány perccel ezelőtt még az áldozatom özvegyével szeretkeztem. Illetve, helyesebb, ha azt mondom: ő tette velem. Csöndes, gyámoltalan, ártalmatlan halál vagyok. Egyenesen szárnalmas, ez nyilvánvaló.

Kufsteinben vagy a büntetőszázadban nem kerülne nő, gondoltam ekkor pirulva, de nem támadt bennem sem igazi szegény, sem keserűség. Azon sem szomorkodom, hogy amikor véresen, lázasan erre a tájra vetődtem, éppen annak ajánlottam a zsákmányolt gyűrűt az életemért cserébe, aki előtt a leginkább titkolnom kellett volna, hogy a birtokomba került. S különösen azt, miként. Már egy percig se bánkódom, hogy seblázamban mindent kifecsegtem. Inkább örülök, hogy tisztába jöttem a helyzetemmel. Immáron pótlék vagyok. És tús. Egy halott ember pótléka, egy özvegyasszony túsza. S végső soron önmagamé. Ez a sorsom és talán a végzetem, melyről első pillantásra úgy tűnhet, nem én irányítom, ellenben a látszat ezúttal is félrevezető. Szabad akaratomból vagyok itt, noha nem lehetnék máshol. Szabad akaratomból kísérem majd meg a szökést is, s ha netán sikerrel járok, szabad akaratomból térek vissza a fogságba. Ha ebben a pillanatban egy jólelkű tündér tűnne elém, s kívánhatnék tőle bármit, talán kísértésbe esnék,

s pillanatnyi gyöngeségből másik börtönért folyamodnék, legyen az akár Kufstein, akár valamelyik városi tömlőc. Ám amint kimondani készülnék ezen egyetlen kívánságom, nyomban meg is bánnám elhamarkodottságomat. Csak attól, hogy elkerülök innét, máris honvágy támadna bennem, s visszakíváncoznék. Ezért elharapnám a mondatot, hevesen ráznám a fejemet, és sietve visszautasítanám a lehetőséget, örökre búcsút intve a tündérnek. Mert nekem itt a helyem, ahol pótolnom kell azt, amit pótolni hivatott vagyok, lehetek. Ahol hasznomat látják és békén hagynak, ahol macskák keresnek föl és madarak köszönnek rám magányomban. Ezt választom én, ezt az életet. Talán vezeklek, bár efelől nem vagyok meggyőződve, hiszen azt sem tudom, mi lenne az oka pontosan és cáfolhatatlanul önkínzó bűnbánatomnak. Folyton változó, alakuló, fogyatkozó és növekedő, múlt- és jövőbeli tév- és kényszerképzeeteimen sosem kerekedhetek fölül, ezzel tisztában vagyok, de legalább nem áhítozom botorságokra. Már csak magam vagyok – magamnak, kizárólag magamért kell felelnem. Minden egyébnek vége van, s ez a vég sokáig kitart.

S most nézem, ahogy az ablakpárkányra újra leereszkedik a kismadár. Micsoda meglepetés volna, ha a macska is eljönne ebben a szokatlan időpontban! A macska azonban nem jön. Nem én irányítom, ahogyan az esőt sem és a napszakokat sem. Szabadságom nem terjedhet a macskáig, esőig, napszakokig. Szabadságomban áll ezt a tényt elfogadni, vagy beleőrülni abba, hogy életet vehetek el és (szerencsés vagy szerencsétlen esetben) életet adhatok, ám egy macska bármikor kivonja magát a fennhatóságom alól. Lehunyom a szemem. Az eső neszezése nemsokára elandalít, s a frissen ázott mező illatára ébrednek majd napnyugtakor, mikor a vacsorámat hozzák. Falatozás közben békésen figyelni fogom, miként huny ki a fény a világból, hogyan ébrednek öntudatra a denevérek és a baglyok szárnyának suhogását mi módon issza magába a bőröm. Zárt szemhéjaim mögött azt képzelem majd, hogy egy szellős tornácon üldögélek. Az épület, amihez az ámbitus csatlakozik, vadregényesen romos, akár egy ókori villa Itáliában, a verandára vezető, zöld mohával benőtt grádicsok szelíd, nádassal tarkított mocsárból emelkednek ki. A lép irdatlan felszínéből itt-ott hatalmas tölgyek törnek a kiszikkadt, cserepesre repedezett pusztaságot idéző égbolt felé, ágaik közt ragadozó madarak fészkelnek, leveleik megannyi, mélyzölden csillogó hátú szarvasbogár, kérgükön csúszómászók hadai masíroznak föl s alá. Én csak nézelődöm és mélyeket lélegzem, beleszédülve ebbe a különös látványba, amelyről tudom, hogy látomás, mégsem hiszem, hogy bárhol a világmindenségben létezhet ennél valóságosabb valóság.

CSEHY ZOLTÁN

Kétszer oda, kétszer vissza

Variációk Madách *Egy őrült naplója* című versének motívumaira*

I.

Hítvány erőmű az ember.

Gabčíkovo–Nagymaros. Az értelem
Zsilipjén nincs mit átemelni, s ha van,
Túl sok. A hídról a hatalmas kőkoporsókba
Látni, mintha Pluto anusában keresne
Aranyat a nap.

Egy gyilkosság tökéletes helyszíne lehetne.
Az elsodort vad kétségbeesve kapaszkodik fel
A síkos falon, minduntalan visszahull –
Pörög a sodrásban, mintha egy versben váratlanul
Beindulna az o-betűk mosógépszája.

De mit mosna tisztára?

A pofázást, a szöveg mögötti századot?
A gondolat origóját? Az állat nem bírja sokáig,
Fel fogja adni. Testét az erőmű falának csapja
A víz. Az ember falának a benne evickélő
Állatot. És az ember, kint is, bent is
Kéjelegve nézi.

* A dőlt betűs részek Madách verséből származó idézetek.

II.

A világ egy nagy patkányfogó.
 Gondolatcsapdákkal telik.
 Úgy burkol be a sötét,
 Mint szappant a szappantartófödém.
 A tisztaság felelőse. Lefordul
 Talpáról a test, és fogy, fogyatkozik,
 Mint geometriaóra végére a kréta.
 Oda fog aszni a szögre, mely
 Még egy ideig sebezve tartja életben.
 Mert konstruálsz te is,
 Ki csapdát, ki patkányt,
 És elhelyezed különféle korokba,
 Mitológiákba, szövegekbe,
 Hátha majd kattan, ott tart, kivéztet,
 Hátha majd belemegy, vergődik, megrohad.

III.

A lány bűvös növény.
 Jönnék, jönnék a kacsok.
 A gyökér meg a földbe rajzol.
 Szépen körberajzolja a patkányok vackát.
 Még puhít is rajta. Patkánynemzedékek
 Köszörülnek majd itt a fogaikat.
 De a lányok fölfelé nőnek,
 Nem úgy, mint a kártyalapfigurák.
 És akkor tényleg szépek, még a novemberi
 Esőben is.
 A szívük ilyenkor szabadságra vágyik. De hol van
 A növények szíve? (És a szabadsága?)
 Lassan hizlalják meg,
 Aztán egy szép napon kiröpül, mint egy Áprily-versből a pirók.

III.

Ember! Te nagyszerű méregfa!
 Tragikus vagy komikus görög lettél?
 A méreg, ahogy átfut a szöveg vénáin,
 Bűdösebb, mint a hajléktalan húgy.
 „Én is ilyen szép kisgyerek voltam”,
 Aztán ágaim nőttek, és csak lombosodtam,
 És egyre több karom lett, és mindegyik végén
 Kinyújtott marok.

Cinikusok, hedonisták, sztoikusok
 Méрге a tiszta vérben, mely
 Nem létezik. Előbb csak pihen, mint olajfolt
 A vízen, sodródik az árral, aztán nőni kezd, átnő
 A bőrön, és belenő a vakvilágba: ekkor már fa,
 A tudás, a nemiség, a hús fája.
 Fokozatosan veszi birtokba és
 Teszi magáévá a nagyszerű semmit.

II.

Az angylt oltárképen a művész
Csak a gyomor tájáig festi le.
 Láttam én már vizelő angylt is.
 Ahogy Mantovában a nyakunkba zúdítja:
 Mire leér, nyirka sincs. A szépség permete.
 Egy oltárkép azért más: ott a test
 Csak megszokás, fontosabb az inger.
 Hogy röntgenképe legyen
 A sok léleknek, mely nézi,
 És harmonizáljon lehetőleg minddel.

I.

*Jól ismerlek, hizelgő macskafaj.
Persze, szőr, köröm és hét élet.
Zsír párnába tömött széplélek.
Egy oda-vissza elolvasott jaj.*

I.

*Nem gyilkolnak férfias nyíltsággal,
Gombostűkkel döfködnek agyon.
És te, tűpárna-Sebestyénje
A sokszoros meggyilkoltságnak,
Hiába vágyod az érzékiség napi fejadagját.
Hiába ragyogsz mennyei fénnel,
Akár egy pornósztárs
A szatén ágyterítőn. Nincs már
Szentség, és nincs angyali aurája.
Nem izgat senkit meztelenséged szadizmusa.
Hiába szakad meg, rongyosodik
Az ekstázis testedre ránövő ruhája.
Nézz föl az égre,
Fülelj, te kollektív tűpárna.
A csellista halott, a cselló még muzsikál.*

II.

*A megcsalt szív becsében nem veszít.
De nem ám! Ha meg mégis, ki veszi észre?
Kinek jó, hogy észrevegye,
Mikor fordul át épp megcsalásba az,
Ami egy szem kockacukorban is elfér,
Az édesség esszenciája?
Mézeskalács szív közepén a tükör,
Nézd meg magad a szívemben. Fogat is moshatsz.*

Rúzszt vehetsz elő.
Ha meghalsz, kérd, hogy ezt tartsák a szád elé.

III.

A Nagy Kopernik csillagrendszere
Kozmikus álmok Antal-perselye.

A rendszerek megrendszerezése által
Lebegsz oda, ahol minden sejt rád vall.

A nagy űrtengeren bolygó zátony,
Majd hajótörés – egy pornószájtton.

És még sincsen béke, konstans bartókiáda:
Halkan duruzsol a szférák harmóniája.

III.

Míg a sóhaj felér, esővé lesz.
És egyre gyakoribbak az esőzések.
A sóhajok útja merre esik?
És gyakoribb-e, mint ha nem?
A puszta közepéről a pelikán
Képes felszállni a mennybe.
Húsa gyerekei gyomrában emésztődik.
Szárnya felfogja az esőt.

II.

Mint a malomkő, hogyha búza nincs rajt,
Mint elveszett kard, hogyha nem vívhat bajt.
Azt álmodtam, hogy Németh Amadé Villon című

Operáját kell vezényelnem, és nincs meg a pálcám.
Aztán egy bögyös nőre üvöltözöm, aki
Hatalmas tubájával fészkelődik: „Magán innen látom,
Hogy nem készült! Húzzon haza, a kottát se hozta el.
Itt nem lehet dolgozni.”
Ó, malomkő, ó, búza,
Ó kard, ó bajvívás,
Ó pálca, ó tuba:
Itt nem lehet dolgozni.

I.

Két vezérrugója van csupán
Az ősznek. A nyelv, ahogy beszélni lehet róla,
És az illat, melyről beszélni kell.
Lassíts az iramon, ne fényezd úgy magad,
Idegen orrokig ne tülekedj, cefre.
Ó, a magányos vackor szerelmi öngyilkossága!
Ó, a töppedt szőlőszemek gruppszexe!
Alkohollá párlatolt nyelvek halála!
Rászorulsz évszak, néhány reflexre,
Míg befészkelsz a verssorok sarkába.
Teremts széleket, mámoros közeget,
S e *Felvilágosodott kornak közepet.*

Bízva bízzál

SZÉCSI NOÉMI

Újabb szürke, hánytató reggel.

Pedig ahogy kinyitotta szemét, még percekig súlytalannak érezte a testét és a feje is kellemesen üres volt. Ilyenkor negyedóránként, tízpercenként lopakodott rá az ólomsúly, egyre inkább meggörbült a gerince, előreestek a vállai.

De még csak nyolc óra múlt, egyelőre csak motoszkált a gyomrában az émelygés, ahogyan a konyhapultra gondosan odakészített péksüteményeket szemlélte. Az egyik croissant-t mutatóujjával bökte meg. Finom roppanás kíséretében gazdag, vajjas illat szabadult fel a szinte még meleg kifliből – az édes ízt utálta reggelire. A múlt hónapban nyílt francia pékség egyelőre még a kisváros szenzációja maradt.

Az asztalon friss kávé, narancslé, de a gondoskodást is meg lehet unni. Az első cigi előtt amúgy sem tudott lenyelni egy falatot sem.

Kilépett a verandára, hogy rágyújthasson. Némely reggeleken szinte diadalmas látvány volt a veranda oszlopait beborító vadszőlőn túl burjánzó virágoskert, de a borult, fehér égből érkező fény nem vonta dicsfénybe a szeptemberi rothadást. Egy hónap, és ami nem virágzott el, az elfagy. Nézegette a szerteszt gyűlő avart, majd néhány szippantás után elindult az újságért.

Pedig már nem is ott olvasta a híreket, a tárcákhoz pedig türelme sem volt, de nem engedte az előfizetést lemondani, annyira a reggelhez tartozott az L-alakú verandán a fogyatkozó cigarettával végighaladni, leszaladni a repedezett kőlépcsőn, végig az egyenetlen betonlapokon a kapubejáróig,

majd, mielőtt ráfordítja a zárat és a kulcsot a villanyóra szekrényébe teszi, ráérősen kinézni az utcára.

Ez utóbbit máris megbánta.

A szemben lévő ház elé autóval beálló napszemüveges, pólóján rikító feliratot viselő férfi intett, és felé tartott.

– Pajti, szevasz. Mi van veled. Rég láttalak.

Laci, a szomszéd gyerek. Harminc éve, ínséges nyarakon vele lehetett játszani. Ha már beleőrült a scifik és kalandregények olvasásába, Lacihoz legalább tudott szólni, nem kellett az egész nyarat szótlánul tölteni.

– Itthon vagytok a családdal? – kérdezte a finoman tokásodó, torzuló arcú férfi. – Asszony, gyerekek?

– Még alszanak – felelte rövid megfontolás után. Mi köze hozzá.

– Én korán keltem. Apámékat viszem a természetgyógyászhoz. Édesanyád?

– A korához képest jól van – felelte, ahogy még álmos fejfelé lassan rátalált a beszélgetés elvárt fordulataira. Ő is szeretett volna kérdezni valamit.

– Te hol is dolgozol?

– Tudod. – Laci a pólón lévő logóra mutatott. – Multi, de emberségeselek. Előléptetés, jó fizu. Te meg?

– Azt folytatom, ami apámtól rám maradt. Nézz oda – kapaszkodott bele abba, hogy szemben mozgás mutatkozott. – Anyukád már nyitja a kaput.

A választási szórólapot négybe hasította, mielőtt az anyja megtalálja, és mondatokat talál belőle idézni. A napilap éppen olyan szemfájdítóan érdektelen volt, mint mindig. Külpolitikával alig foglalkoztak, a leleplezések őt mindig untatták, a véleményrovat első bekezdéséből az írás teljes tartalmát sejtette. A kultúrához lapozott, de ahogy szokta, a recenzióknak csak az utolsó bekezdését olvasta el: „A nyelvi csemegének is beillő kötet, csavaros fordulatainak hála, az év irodalmi hozamának legkiemelkedőbb darabja, értékét az is növeli, hogy bravúrosan használja a *Künstlerroman* kulturális kódjait. A szerző egy stílusbravúrral erősítette meg pozícióját a kortárs magyar kánonban.”

Az utolsó szó ebben a szöveggörnyezetben mindig úgy hatott rá, mint valami gyomros. Becsukta, majd összetekerte a lapot, és leütött vele egy fáradtan ódögő őszi legyet. Az újságot ott is hagyta a szőlőstál mellett, a kecskelábas verandaasztalon.

Hűlő kávét öntött a bögrébe, tányérra tette az alig kívánt reggelit, mert nem lett volna türelme a fényesen tiszta konyha fehér falait bámulva enni. Mostanra a torkában dobogott a szíve. Minden reggel szinte remegett a keze, amikor beírta a postafiókhoz tartozó jelszót. Néha a beidegződés hatalma miatt az előzőt írta be, és akkor a rendszer még másodpercekig késleltette a szembesülést. Olyankor meg kellett állnia, hogy rázogassa kicsit a kezét, mert a feszültségtől be szokott görcsölni.

– ...mert a véleménye, nagyon fontos számomra a véleménye – ezt mondta ő, májusban az író-olvasó találkozó után.

– Persze, természetesen – felelte az ötvenes, éles tekintetű férfi, de fél szemmel a vonatok indulási tábláját figyelte. Hatra tették a programot, hogy a vendég még kényelmesen elérje a fél kilences intercity-t.

– Ha kell, ki is nyomtatom, fásasztó monitorról olvasni.

– Persze. Tessék csak. Úgy jobban szeretem – felelte a férfi, de akkor már az intercity szignálja bimbamozott és elnyomta mindkettőjük búcsúszavait.

Manner, a fővárosi író estjére a szokottnál nagyobb közönség jött el, pár diák is, nemcsak nyugdíjasok. Az író nagy kedvvel beszélt magáról, a végén bizalma jeléül felolvasott a most készülő regényből, erről aztán a megyei lap is írt, első sorban ült a fogát piszkáló tudósító. A küldetéses könyvtárosnak sikerült iderángatni.

Az igazat megvallva az író ő választotta, és csak azért hívta meg, hogy rászózhassa a kéziratot. Ez persze túlzás, hiszen akarta azt is, hogy csak neki meséljen anekdotákat a kollégái viselt dolgairól, vagy hallhassa, miként olvassa fel a saját hangján azokat a műgonddal kimunkált, mindig jó mondatokat, de leginkább a maga érdekében kívánt hozzá kissé közelebb kerülni.

Amíg tőlük függ az estjük kimenetele, még a legnagyobb irodalmi celebritások is megtűrik maguk mellett a rendezvény szervezőjét, ha csak egy vidéki író is. Figyelnek a szavára, tisztelettel kezelik. Aztán beszállnak vagy felszállnak, és többé már az e-mailekre sem válaszolnak. Nem tudta, hogyan lehet ezt a véletlenségből rávetülő figyelmet kisajátítani, meghosszabbítani.

Hogyan mondja el neki, hogy amin az utóbbi években dolgozott, az egészen sajtószzerű, és ezért mindeddig egyedülálló a magyar irodalomban? Hiszen már attól is nevetnie kellett, ha mindezt magában mondta ki. Nem mondta el neki. Alázatosan megkérte, hogy „nézzen bele” a kéziratba.

Visszatekintve, mintha nem is csinált volna az utóbbi években semmit. Utólag közepszerű, visszhangtalan folyóiratközlések, obskúrus magánkiadóknál megjelent füzetecskék, a teljes jelentéktelenség évtizede, bár egy időben, még a gyerekek születését megelőzően ha a „fiatal magyar irodalomról” beszéltek, úgy érezte, hogy azok vagyunk mi.

De az a csapat már az árok szélén hagyta őt, aki minden írást egy olyan mély kútba dobott be, hogy hiába fülelt, nem hallott a becsapódásból semmit. Nincs fenéke, nincs benne víz, ő süket? Még akkor is ezen őrlődött, amikor a nagyteljesítményű céges nyomtató másodpercenként köpte a mű lapjait. Nem merte ajánlva feladni, nehogy az író miatta kényszerüljön a postára fáradni, kár valakit egy hosszú kézirat olvasása előtt ilyesmivel hergelni. Az elsőbbségi is megteszi, és valóban, két nap múlva biztató neszt vélt a kút mélyéről hallani:

Köszönöm. A kézirat már az éjjeliszekrényemen van.

Üdv.

Manner

Egy napig töprengett, majd többszöri törlés és átírás után a következőket írta:

Ó, milyen megtisztelő. Az ön éjjeliszekrénye a legjobb hely, ahol egy kézirat csak lehet.

És még ömlengett egy kicsit. Éppen csak azt nem írta oda, hogy bárcsak én is ott lehetnék. Azt remélte, kap egy kurta választ, sőt, titokban úgy képzelte el, hogy egy napon belül jönnek a legfelsőbb szférákat megnyitó lelkes szavak, de ezután már nem érkezett semmi.

Csak június elején egy kétmondatos üzenet.

Ne haragudjon, nyakamon a könyvhét, a legújabb kötetem miatt rám szakadó tennivalók. Nyáron fogok a kéziratával foglalkozni.

Ez a válasz egyébként hónapokra megnyugtatta volna, ha pár nap múlva nem fut össze Gellerrel. Egyébként is megkeseredett benne a könyvhét élménye, amióta nem csupán az új termés olvasójaként, hősei rajongójaként akart benne részt venni. Szombaton a Vörösmarty téren messziről meglátta Mannert, ahogy aláír a napernyős műanyag asztala előtt szép kis sorban kanyargóknak, de rövid vívódás után letett róla, hogy saját létezésére emlékeztesse. Ne gondolja azt, hogy nyaggatja. Hiszen nem felejtette el a kéziratot, és ha ő most még oda is lépne hozzá egy dedikálendő kötetel, ez a múltkori éjjeliszekrényes levéllel együtt az elviselhetetlenségig fokozná saját megalázkodásának érzését.

Az egyetemre jártak együtt, Geller be is fejezte, a fővárosban maradt. A nagy, kedélyes haverság a távolsággal felszívódott, csak az utóbbi időben vette fel újra a kapcsolatot, mert észrevette, hogy a napilapba Geller írja a magyar szerzőkről a recenziókat. Egész segítőkésznek mutatkozott. Láthatatlanban megmondta a kéziratról, hogy ilyen műfajt, ilyen terjedelmet a folyóiratok nem fognak közölni.

– Manner mellett szedtem a tálból a minap egy nagy könyvheti íróetetésen, és utána kérdezősködött. – Geller mosolygott.

A mondattól kicsit otthonosabban érezte magát a budapesti romkocsmában, ahol Geller nem csak a pincéretet, de a közönséget is személyesen ismerte. Tartott még a buli a Vörösmarty téren, ő akart eljönni. Akikkel régen együtt kezdett, műanyag pohárba töltött borral a kezükben

csapkodták egymás vállát, játszották az irodalmi nagymenőt, az ő köszönését nem fogadta senki. Ugyan miért tennék, ők is csak emberek.

– Beszéltünk rólad egy pár mondatot. A kéziratodról. Mi is itt a sztori?

– Ja, hiszen te nem olvastad...

Geller egy szóval sem mondta, hogy tényleg nem, de feszít a vágy, ugye, holnap átdobod, hanem megkérdezte újra:

– Szóval miről szól?

– Az élet értelméről.

Nevettek egy kicsit, ő lehúzta a korsó alján maradt sört, és csak ezután szólalt meg Geller megint:

– Manner azt mondta, hogy beleolvasott, de attól fél, hogy a cselekmény az epigonizmus alakzatait hozza játékba. Kérdezte, hogy mit tudok rólad, milyen súlyú figura vagy. Érdemes-e továbbolvasni.

– És te mit mondtál?

– Mit mondtam volna, bazmeg. Szerinted?

Ezen is nevetni kellett, de ezúttal már utálattal nézte a körülöttük fesztelenül zsvajgókat.

Ettől kezdve fájt jobban a válasz elmaradása. Amúgy sem tudott másra gondolni. Pedig ma sem jött Mannertől semmi. A spamek mappáját is ellenőrizte, de csak diszkógömböt meg péniszhosszabbítást kínáltak, de ami neki kellett, írói elismerést, még átverés formájában sem.

– Epigonisztikus alakzatok – A fejében Manner azon az éneklő, kioktató hangon mondta ezt, mint azokon az irodalmi esteken, ahol nemcsak a közönség szédült meg az író csillogó, pallérozott elméjének villanásaitól, hanem a saját hatásától ő maga is.

– Szervetlen elbeszélői sémák erőszakos mozgatása – folytatta a fejében élő Manner fölényes pillogásokkal. Rögeszmeként elszabadult, pedig a maga valóságában nem adott okot bizalmatlanságra. Bár ötödik hónapja nem válaszol. De ma egészen biztosan fog írni.

Azzal kínozza magát tovább, hogy belépett ebankszámlájába, az utalásokra kattintott, és az „állandó partnerként” elmentett számlaszámot hívta elő. A közlemény rovatba sietősen begépelte, hogy „Látod, húsom, már elseje előtt elküldöm, hogy másodikán a telefonba ne visítsál azért, mert a te gyerekeidnek a tartásdíját nem fizeti az apjuk.” Annyira belefeledkezett az indulatba, hogy összerezett, amikor telefonja csörgése friss posta érkezését jelezte. A szívverése hirtelen felgyorsult. Félbehagyta a tranzakciót, mert az agyában elpattant volna egy ér, ha nem nézheti meg, ki írt.

De csak a legutóbbi könyvét még évekkkel ezelőtt megjelentető kiadó kérte, hogy minél hamarabb vigye el a maradék köteteket, mert csődöt jelentettek, és a bérelt raktárt késedelem nélkül ki kell üríteni. Újra belépett a bank oldalára, de most gyorsan kitörölte a közleményt, és csak utána erősítette meg az utalást. Aztán visszatért a cég könyvelésének

ellenőrzéséhez.

Az ajtót hallotta csapódni. A veranda felől nyíló, külön bejáratú szobák utoljára huszonöt éve okoztak örömet. Aztán megszokás, végül gyötrelmem lett abból, hogy még mindig, megint újra a szülői házban él. Az anyja jött valami ürüggyel, nyíltan nem merte asztalhoz parancsolni. Félt, hogy a fia már megint felcsattan. De csak délután fél kettőig tudott ettől félni.

– Mi ez a szag?

– Milyen szag? – nézett fel a monitor bámulásából mímelte értetlenséggel.

– Közelebb vagy már a negyvenhez, mint a harminchoz. Kisfiam...

Ezért ne gyere be a szobámba, ne paskold a párnát, ne nyiss ablakot, ne tégy szemrehányást, akarta mondani, de ehhez energia kellett volna, harci vágy, és ilyesmit nem érzett. Szinte soha.

– Amikor a postáról jöttem haza, akkor állt ki a ház elől a szomszéd Laci. Tőled hallja, hogy itt vannak az unokáim. Bólogattam, mert nem akartalak meghazudtolni – mondta vádló hangon, és a fia tekintetét kereste. – Ugye nem hiszed azt, hogy itt vannak? Ettől – mondta a levegőbe szimatolva és ment ablakot nyitni. Valódi aggodalom vagy mesterkélte önsajnálát van a tekintetében? Szeretett volna hangosan nevetni.

Tavaly nyáron egy hétre Londonba utazott, magában úgy emlegette: tanulmányútra. Indulás előtt két-három nappal az anyja a legkedvesebb hangján szólt hozzá vacsora alatt, azt kérdezte, nem gondolta-e meg magát, biztosan egyedül akar-e menni. Mert az utolsó pillanatban is lehet foglalni repülőjegyet, és ne aggódjon, nem akar még abban a szállodában sem lakni. Ám az utazás mit sem ér, ha nem lehet az élményeket megosztani.

Mit akarsz tőlem, hogy az anyámmal nyaraljak, az tenné fel az i-re a pontot, ezt a mondatot aznap többször is elmantrázta magában, de aztán mégis képtelen volt kimondani. De igent sem mondott rá, így az anyja nem merte tovább erőltetni.

Hét nap múlva meg azt volt nehéz kimondani, hogy valóságos katasztrófa, halálközeli élmény volt Londonban egyedül bolyongani. A nap talán ha egyszer sütött, akkor is éppen a British Museumban töltötte a délelőttöt, az ég éppen ilyen fehér volt, mint ma, már amikor éppen nem esett az eső. Megállt a keresett épületek előtt, és magában tekerte mindazt, ami eszébe jutott.

Akiket én leírtam, nem ilyenek, kapkodta a tekintetét az utcán, de éppen úgy akartam, próbálta magát nyugtatni. Egyedül a szállodában, egyedül a kisvendéglők teraszán, egyedül a pubokban, egyedül a képtárakban. És sokba is került, pedig a kozmikus magányt olcsóbban is meg lehetett volna tapasztalni.

De nyáron mégsem ez volt a legrosszabb. Hanem amikor Geller kitalálta,

hogy itt akar éjszakázni.

Augusztus 20-a után telefonált, hogy alhat-e valahol egy félreeső sarokban, a hálózsákjában. Hogyne, ez egy hatszobás ház, amelyben két ember lakik, zugnál többre is lehet számítani. A szomszéd település írotáborában tartott előadást a legújabb magyar irodalomról, és a közönség kérdései után még cicázott kicsit az irodalmi groupie-kkal, de egyik faházban sem tudtak neki helyet szorítani.

Azt megelőzően is poharazgatott már, amikor este tizenegykor elhozta kocsival a táborból, és utána persze elkezdtek együtt is inni a verandán a kecskelábas asztal mellett. Feltámasztotta lógó fejét, úgy kezdte mondani:

– Olvastam a kéziratot...

– Na.

– ...és van egy rossz meg egy jó hírem. Melyiket mondjam előbb?

– A rosszat.

– Nem tetszett. A jó hír pedig: imádtam! – mondta összeakadó szemekkel. – Amikor éppen nem a cikit karcolja, akkor zseniális, baszki. Te, én kritikusként ismerem annyira a kortárs magyar irodalmat, hogy azt mondjam: te egy önálló világgal rendelkező szuverén alkotó vagy.

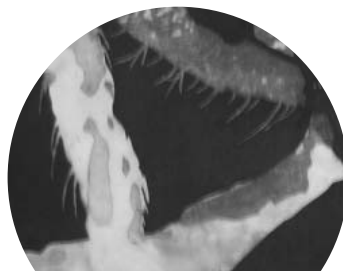
– Az is valami – mondta, és ettől már ő is tempósabban tudott inni. Dögölj meg, gondolta utána akárhányszor az incidens az eszébe jutott, mit tudod te, dogmatikus fasz, hogy ez mi.

A verandán állva kinyújtóztatta a délután felé egyre merevülő tagjait. Az ellobbant gyufát a virágágyásba dobta. A levegőben a közelgő eső szagát lehetett érezni, és benne sóvárgás ébredt a megnyugtató kopogás után, szeretett úgy dolgozni, hogy odakinn esik. A fejét a hideg kőoszlopnak nyomta, mintha csak azt a sebet hűtené, ami az életét széteszi. A létét egyszerű belátni, mégsem lehet tőle megszabadulni.

Az anyja a konyhaajtóban állt karba tett kézzel, háta mögül faszirtszag áradt.

– Emici, meglátod, kilyukad a gyomrod, ha ebéd helyett csak a cigit tudod szívni.

A zsebében csöngetett egyet a mobiltelefon, mint olyankor, amikor a postaládába új levél érkezik.

Egy képvers margójára*

HANDÓ PÉTER

Nagy Pál 80. születésnapjára

Szülőcsatornájába mi indítja el a verset? Többnyire egy ötlet, amelyet a pillanat ihletett és percek, órák, napok, hetek vajúdása készített elő. Aztán – könnyű vagy nehéz szülésként – valamikor kész a mű.

A 2014-es év elején, Nógrád megye irodalmi vonatkozásait tartalmazó adatbázisomban böngészve, immáron többször jutottam arra a felismerésre: az 1934. augusztus 23-án született Nagy Pál költővel, íróval, műfordítóval, tipográfussal, a párizsi *Magyar Műhely* alapító szerkesztőjével nemcsak egy helyen láttuk meg a napvilágot, de egyazon hónapban – ha más-más csillagjegy alatt – is. Részben ennek hatására döntöttem úgy, hogy földijeként verssel köszöntöm a mestert 80. születésnapja alkalmából. Onnan, ahonnan származott, ahonnan elindult irodalmi pályája íve.

Számomra kézenfekvő volt, hogy abban a lírai térben próbálom ezt megvalósítani, ahol anyanyelve megtartására, ápolására, továbbgondolására alkalmas teremtő közeget talált, otthont lelt. Ebből következően tipográfiai megoldáson tűnődtem azonnal. Arcvonásai szöveggel történő megrajzolásán. De hogyan hajtsam ezt végre?

Az világos volt, hogy a CorelDRAW szerkesztői felületét használok, és az is, kell hozzá egy olyan fénykép, amelynek felületére építkezhetek. Elsőként saját – Salgótarjában és Rónafalun készített – felvételeimben gondolkodtam. Ám egyik sem tekinthető önreprezentálást szolgáló beállított képnek. Elkapott pillanatok: a Kiskulacs vendéglőben, Kovács Bodor Sándor portáján... Mégis akad közöttük néhány jellemmegragadó portréfotó is. Ám elegendő-e ez ahhoz, hogy az erre az alapra föl vitt szavak nyomán a köszöntött vonásait majdan bárki föl ismerje a képversemben? És nem csak azért, mert az én színes felvételeim meglehetősen távol állnak a betűk által papíron ejthető sötét hegek vizuális összhatásától, és nem is azért, mert nem forognak közkézen valamilyen elektronikus platformon. Átültethetem őket fekete-fehérbe, s már adott is a megfelelő kontraszt, de ez a beazonosíthatóságon alig-alig segítene. Elkezdtem tehát a világhálón keresni, és végül egy ott talált, meglehetősen kis felbontású kép mellett döntöttem, ami ugyan a kellő nagyításnál erősen mátrixossá vált, s így némiképp nehezítette a dolgom, de használhatónak bizonyult.

Úgy tartják, a tekintet a lélek tükré. Ez az, amibe először belenézünk. Mit tükrözhet akkor a versben? Annak a földnek a szellemét, ahol a mag megfogant, és azét, ahol végül gyökeret vert. Akad-e rá más és pontosabb szavunk, mint a földrajzi helyek neve? Tudtam, innen kell kiindulnom. A jobb szem szűkre szabott vonalát Salgótarján, a balt csakis Párizs rajzolhatja meg, mintegy jelezve, innen oda, s onnan ide figyel – jelentse bármelyiket is az innen-onnan, ide-oda.

A szemek közé ékelődő orr egyszerre elválasztó elem és egy olyan arcrész, amely fizikai valójával hasítja a leget, beleszimatol, belehatol, belemélyed a világba. Ehhez olyan kifejezést kellett találnom, ami valahogyan képes ezt a kettősséget tükrözni, s alkalmas arra, hogy a szemöldökök röppenő madarának szárnyíve belőle épüljön tovább. Ez volt a Bonc, mint szerzetes és mint részekre bontó. Ebből léptettem két irányba, – némi többletjelentést remélve – további három részre (két kifejezésre és egy kötőelemre) tagolva a konkrét cselekvés eredményére és az ezt gyakorló szakmára vonatkozó kiterjesztést. Az így jelzett és végrehajtott analízis tehát a múlt felé irányul, mindig azt tárja fel, még ha részekre bontva is.

A feldolgozás művelete során szinte természetes, hogy „szavak türemkednek elő” a látható és a láthatatlan tartományban öltve alakot. Világos, hogy tisztán egyiket

hagymái termékeny talajban
arról kell beszélni amiről ne
világ peremén lehanyatlókkal
em számára a létező
még is váltja
:gynek is
:zajsága
zve

lo meste
zába hiddal lenye vá
kapcsolva határral a nagyobban
egybe
es a
B

lem lehet kin

de
kell
érzékeltető dolg
és túl... utó... val

sem lehet kifejezni, ezért a száj zárt vonalát utánzó sorral ezt kívántam szemléletessé tenni, és némiképp azt is, az író ember számára nem a beszéd az elsődleges, bármennyire is szavakból építkezik. Vagyis természetesen ott az áll gödrét helyettesítő dacos szembeszegülés, a „de kell”. Ami az alkotó ember azon igyekezetében nyilvánul meg, amellyel az egyetemes titkot és a titkolandót feltárja és láthatóvá teszi „az érzékelhető dolgok tartományában” és/vagy azon is túl, hogy ezáltal eljusson valahová, fölmutasson valamit, ami esendő és törékeny léténél értékesebb. De vajon az-e? A kérdés folyton fölmerül, még ha megválaszolhatatlan is.

Egyszerű megoldásnak tűnt a fül kérdőjellel történő helyettesítése. A forma szinte kínálta ezt a megoldást. Ugyanakkor a fül, mint olyan szerv, amely a világ hangjait faggatja a szüntelen fülelésével, a kérdésfelvetés eredendő forrásainak egyike. Helye van itt a „hogyan” és a „miért” észrevételének. Némiképp ehhez kapcsolódik a szemüveg szára és kerete, valamint ahhoz is, amit körbevesz, üvegével fölnagyít vagy lekicsinyít. A szemüveg hídrésze ezúttal határ is. Egyszerre átjáró a két közeg között és olyan elválasztó elem, amely egymástól független, érintetlen területeket hoz létre. Vagyis Párizsra nem hat Salgótarján, Salgótarjánra Párizs, Nagy Pál számára mégis van átjárás, eleven a híd. De Salgótarjánban salgótarjáni, Párizsban párizsi jelenvalóléttel.

A haj vékony szálai készültek el utoljára. Itt a megszólítás szempontjából semleges középső résszel és az áll alatti egyes szám első személyű megnyilvánulással szemben szinte egyes szám harmadik személyűek a sorok. Azt az elszánt embert próbálják leírni, aki Istentől vagy bensőjéből vezérelve halad a maga útján immáron 80 éve, s az irodalom terepén, az irodalom ügye mellett töretlenül teszi, amit tennie kell, amit – szent meggyőződéssel – a saját feladatának tart.

(2014. július 29.)

* Handó Péter képverse, amelynek műhelynaplóját itt közöljük, a Magyar Műhely 169. számában olvasható.

„mély vízbe ugrik”

KOVÁCS BODOR SÁNDOR

Nagy Pál 1934. augusztus 23-án született Salgótarjánban, 1953-ban érettségizett a Madách Gimnáziumban. 1956-ban Az Egri Főiskola Forradalmi Diákbizottságának elnöke, 1961-től a párizsi Magyar Diákszövetség vezetője. 1962-től a Párizsban megjelenő *Magyar Műhely* alapító-szerkesztője. Szintén alapító-szerkesztője a francia nyelvű *d’atelier* című folyóiratnak és a *p’art* című video-folyóiratnak. A hatvanas évek második felében, hogy megmentsék az anyagilag ellehetetlenülő *Műhelyt*, szerkesztőtársával, Papp Tiborral együtt kitanulják a nyomdászmesterséget, és egészen 1989-ig saját kezűleg készítik a folyóiratot, illetve más kiadványokat. Számos könyv és tanulmány szerzője, a francia (neo)avantgárd ismert, a magyar (neo)avantgárd kiemelkedő egyénisége. József Attila-díjas író, műfordító, tipográfus. 1997-ben Salgótarjánban, 2001-ben pedig Párizsban készült róla portréfilm. Ez az írás a franciaországi forgatás emlékeiből szemezget, az idézetek a filmből valók.

Sosem gondoltam, hogy ezt valaha meg fogom írni. Úgy éreztem, mindez benne van a filmünkben. (*Monológium I-III, Nagy Pál-portré*)
A képek mögött, a hangok mögött, a hangulataiban. És egyébként is, kit érdekelnek a „forgácsok”?

Aztán egy levegővétellel elolvastam Pali Emilienne-től búcsúzó könyvét. (Nagy Pál: *Emilienne könyve*, Kortárs Könyvkiadó, Bp., 2014)

Húsz éve találkoztam először vele. Húsz év a korkülönbség köztünk. Ő most nyolcvan.

Ha valahol megjelenik, kis idő múlva a szabadság levegője lengi át a teret.

2001. augusztus 27-én, reggel indulunk Salgótarjánból Párizsba, Pali Renault Cliójával. Keveset tudok még róla, bár 1997-ben elkészült a portréfilm itthoni része. Délután érkezünk Bécsbe, Bujdosó Alpárékhoz. De előtte még megnézünk egy El Greco-kiállítást a városban. Frissen restaurált festmények, olyan, mintha a képeket aznap hozták volna el a mester műterméből. Lehámoztak róluk négy évszázadot. Érezni az olaj illatát. Lenyűgöző.

Alpáréknál meleg fogadtatás, remek kortárs művek a falakon, az egész lakásban. Kinn vacsorázunk, a sövényvel elválasztott szomszéd kertben gyerekek fogócskáznak az úszómedencében. Ez majd behallatszik a filmbe is. Hosszú interjú Alpárral Paliról és a *Műhelyről*. (Aztán a végső változatban már csak egyetlen gondolat marad bent...)

„Nagyon sokan voltunk '56-ban, és egyre kevesebben vagyunk mára azok közül, akik megmaradtak '56 szellemében. És még kevesebben vannak azok, akik ezt megpróbálták elméleti síkon megfogalmazni. Pali azon kevesek közé tartozik, aki irodalmi eszközökkel ennek a mélyére ment később. Ő mindent, társadalmi és politikai dolgot, irodalmat az erkölcs végéről tud felgöngyölíteni.”

Másnap reggel tovább Franciaországba. A német autópályán háromórás dugó, tűző forróság, a kocsiban 50 fok Celsius, légkondi nincs. Éjfél körül érkezünk Chervey-be. Pali egykori felesége, Emilienne és barátja, Philippe aggódva fogadnak, délutánra vártak. (Mobiltelefonja még egyikünknek sincs.) Sült májat és Banyulst kapunk. Reggel korán ébrednek, a ház mellett egy kis folyó, a L'Arce vize fészüli a zölden lebegő hínárokat. Valamikor vízimalom volt az épület, jóleső időtlenség veszi körül. Gondozott sövények és kert, tűzrakó hely, nyugágyak a víz partján. Hallom, ahogy reggeli készítés közben a konyhában Emilienne mesél Palinak. Beleéli magát a történetbe, mulatságos hangutánzó. Az udvaron forgatok, a videoszalag megőrzi a beszélgetés foszlányait. Ahányszor elhaladok az ajtó előtt, Nouba, a Shi-cu kutya mindig megugat. Reggeli után felvesszük az első interjút, Pali alaposan felkészült, fontos dolgokat mond, rögtön tudom, hogy ez a filmben is erős jelenet lesz.

„Úgy vagyok az étellel, hogy abban kötelezően és elkerülhetetlenül van nyereség és veszteség, a szó szellemi, anyagi, fizikai és erkölcsi értelmében.

Ha ezek nagyjából egyensúlyban vannak, azt nevezem harmóniának vagy boldogságnak. [...] Sokszor rákérdeznek: hol érzed magad otthon, hol vagy otthon, melyik a te hazád? Erre azt szoktam válaszolni, hogy az én hazám Európa, európai vagyok, és ha tovább szűkítem a kört, azt mondhatom, hogy Magyarország és Franciaország, mert mindkét országot hazámnak tekintem. Mindig arra törekedtem, hogy valamiféle szintézist hozzak létre. [...] Az maszlag, legenda, hogy valaki elfelejti az anyanyelvét. Aki szereti és beszél anyanyelvét, az sohasem felejt el. Nem kopik meg az anyanyelv, nem esik le az ékezet, ugyanakkor az a kétnyelvűség, amelyben én és társaim leledzünk, egy fantasztikus gazdagságot jelent. Azt, hogy ismertem e két kultúrát, életem egyik nagy szerencséjének tartom. [...] Műveim jelentős részét itt írtam, ezért fontos nekem Chervery."

Mennyei, dicsérem Emilienne ebédjét, omlós flekkent készített a tiszteletünkre, hozzá cserépedényben sütött krumplit, a kertben érett paradicsomokból kevert salátát. Délután még sétálok egyet a faluban, megnézem a temetőt. Visszafelé két fiatal lánnyal találkozom, hangos bonjour-ral köszönnek, miután elhaladok mellettük, hátulról lefényképezem őket a középkori templommal. (Több fekete-fehér fotót nem is készítek az út során, az egész napos forgatások után nincs erőm.)

Délután 3-kor indulunk Párizsba, jó 200 km áll előttünk, az autópályán gyér forgalom, Pali repeszt, a franciák még üdülnek, mondja, csak a jövő héten kezdődik az iskola. Amikor felbukkan az első Párizst jelző tábla, már vadul kamerázok a szélvédőn keresztül. (Ezekkel a képsorokkal kezdődik a film.) Életemben először járok Párizsban, 46 éves vagyok, és 26 éve szerelmes ebbe a városba. Néhány korabeli film (Nouvelle Vague) és képeslap elég volt a bűnbeeséshez. A városban kora esti csúcs, meglep a sok színes bőrrű férfi és nő, akik bevásárló szatyrokkal igyekeznek hazafelé. Mivel ők az alacsonyabb jövedelemmel járó munkahelyeken dolgoznak, nem marad pénzük üdülésre, magyarázza Pali. Megérkezünk Montrouge-ba, Párizs külvárosába. Tízemeletes panelház, de finom anyagokkal burkolva, nem látszik a betonváz. Sötétedik. Pali dolgozószobájában a falakat könyvek borítják, az egész lakás berendezése puritán. („Még egy cserép virágom sincs, hogy azzal se kelljen törődnöm, és csak a munkámra koncentrálhassak.”) Átnézi a postáját, a határidős felkéréseket rögtön átvezeti naptárjába. Könnyű vacsora, néhány pohár vörösborral. Megbeszéljük a forgatás menetét, nagyjából két hetünk van. Külön szobában alszunk, Pali bekapcsolja a tévét, a francia válogatott barátságos mérkőzésen 3-2-re kikap. Van még idő kijavítani a hibákat, vigasztalja a kommentátor a nézőket, csak egy év múlva lesz a világbajnokság. (Hát, nem sikerült... 2002. május 31-én ismét Párizsban sétálok, immár feleségemmel, Mártival. Előző este mutattuk be Palival az elkészült portréfilmet a Magyar Intézetben, és megnyílt a fotókiállításom. A

Notre-Dame mellett hatalmas kivetítón közvetítik a Franciaország–Szenegál világbajnoki mérkőzést. A címvédő óriási meglepetésre 1-0-ra kikap az afrikai csapattól. Egy fekete fiú ujjongva szalad el mellettünk, hangosan kiabálja az eredményt. A korábbi világbajnok úgy esik ki csoportjából, hogy még gólt sem sikerül szereznie a három selejtező mérkőzésen.)

Másnap reggel metróval megyünk a Saint-Germain-des-Prés-re. A Deux Magots kávéház terasza előtt kezdjük a forgatást. Vezeték nélküli mikrofont tűzök Palira, és elindulunk a téren, a járdán, az utcákon. Én háttal megyek, tolatok. (Apám délben tolat, írtam 5. osztályos orosz dolgozatomban, pedig köze nem volt a mozdonyvezetéshez. Nos, én fejlődtem, íme, már egész nap tolatok.) Pali követ és mesél. Bízom a franciákban, és tényleg nem ütköznek belém, óvatosan kerülgetnek, pedig olykor még az autók közé is lesodródunk a keskeny járdákról, de senki sem dudál ránk. (Bezzeg, amikor tíz nap múlva Hegyeshalomnál a határt éppen csak átlépve egy magyar autós ledudálja francia rendszámú kocsinkat a belső sávból, Pali keserű szájjal megszólal: Na, megérkeztünk...) Néhányan megbámulják, keresik benne a híres embert, kicsit olyan, mintha magában beszélne, de ő hősiesen mondja, mutogat, gesztikulál. Megállunk a Boulevard Saint-Michel egyik pontján, itt láttam meg először Emilienne-t, emlékezik.

„1957 tavaszán épp erre sétáltunk Boda Attila barátommal, amikor két csinos lányra lettünk figyelmesek. Természetesen azonnal kikezdtünk velük, ők jókat nevettek rajtunk, főleg ahogy akkor beszéltünk franciául, mert alig tudtunk valamit. Emilienne, a kisebbik lány, rendkívül csinos volt. Itt született Párizs kellős közepén, innen 200 méterre van a Beaux Art, a Képzőművészeti Főiskola, és ő mindig művészekkel barátkozott, festőkkel, szobrászokkal, színészekkel. Táncolni jártak, ebben a negyedben vannak azok a híres pincehelyiségek, ahol előadások voltak, gyakran világhírű jazz-zenészek játszottak és táncolni lehetett. Mivel Emilienne rendkívül jól táncolt, az egyik ilyen pinceklubban előtáncos volt a barátaival, barátnőivel. Pillanatok alatt hihetetlen hangulatot teremtettek. Nos, ez később némi nehézséget okozott, mert én viszont abszolúte nem tudtam táncolni.”

Aztán újabb és újabb helyszínek, tolnak az emlékek visszafelé, mint ahogy én hátrálok a kamerámmal. Délben hazamegyünk, Pali félkészén vásárolt élelmiszerekből öt perc alatt feltálalja az ebédet, nem hiszek a szememnek. Kávé után negyedóra szieszta, akkor kezd el hatni a koffein, tanít. Délután vissza Párizsba, tovább keressük egy fiatalember életének egykori tereit.

„Ott látod az Odeon Színházat. 1968 májusában rendeztek itt egy magyar irodalmi estet, néhány kortárs költő részvételével. Nos, miközben

a színpadon Pilinszky János elhaló, mártír hangon olvasta fel verseit, kint az utcán forradalom volt. Füstbombák orrfacsaró bűze tódult befelé a színházterembe, ordibálást, rendőrcsizmák csattogását hallottuk az utcáról. Ez olyan furcsa kontrasztot képzett, hogy magamban óhatatlanul azt kérdeztem: Mi van? Melyik az igazi?"

A következő nap kora reggel felülünk a TGV-re, három óra alatt Marseille-ben vagyunk. Ez a vonat maga is időutazás a jövőbe. Kétszintes, a kerekek nem csattognak (nem a „Zsuzsi vonat”), a felső szinten ülve mintha ég és föld között lebegnénk, óránként 320 km-es sebességgel. Szép fekete lány a szomszéd ülésen fehér fiúval ölelkezik. Bekerül a filmbe. Jellegzetes, fűszeres, semmivel össze nem téveszthető ételszag csapja meg az orromat a milliós nagyvárosban, ahogy kilépünk a pályaudvarról. Forróság szeptember első napjaiban. Lesétálunk a kikötőhöz, a járdán megszokott életképek, fiúk izmoznak, kislányok ugróköteleznek, előttük az élet. Hajóval átkelünk Frioul szigetére. Közben kikötünk If váránál, még mindig sok turista kíváncsi Edmond Dantés börtöncellájára. Maga a vár valóban úgy néz ki, mintha Dumas regényéből tárulna elénk. A szigeten elsétálunk Pali legkedvesebb tengeröbléhez. Néhányan napoznak, megpróbálunk fürödni, de nagyon hideg a tenger. Látom magam, ahogy állok térdig a vízben, kínai alsóban, talpam alatt hideg kavicsok. Fejünk fölött 200 méterrel légifolyosó, percnként érkeznek a leszálló gépek, közel a repülőtér.

„Egyrészt vonz a nap, a természet, ugyanakkor vonz az itt megjelenő ősi kultúra is. Nem véletlen, véleményem szerint, hogy az emberi civilizáció egyik bölcsője ez a mediterrán tengerpart. Itt érzem magam valóban elememben. Úgy érzem mindig, hogy hazajöttem, itthon vagyok. Akarva-akaratlanul, tudatosan vagy ösztönösen, a tenger motívuma, a dél motívuma nagyon sok művemben megjelenik.”

Este vissza Párizsba, a kalauz mintha maga Jacques Tati lenne, azaz Monsieur Hulot. Miközben matat a jegyekkel, finom poénokkal szórakoztatja közönségét. Gesztusai, mimikája egy le nem forgatott Tati-filmből is jöhetnének.

Másnap esőre ébredünk. Itt az ősz, mondja Pali, ilyen időben nem lehet dolgozni. Én elmetrózok a Pére-Lachaise temetőbe, megkeresem Apollinaire, Chopin, Proust, Méliés sírját és persze Jim Morrisonét. A bejáratától külön útbaigazító táblák jelzik, hogy hol fekszik a Doors énekese. (Pont úgy, mint a Louvre-ban Mona Lisához.) És tényleg, szeptember első hétfőjének délelőttjén, szemerkélő esőben, 8-10 ember áll a sír körül. Megvárom, míg egyedül hagynak. A temető melletti virágos boltban vettem térképet, így könnyedén megtalálom a többiekét is. Lenyűgöző hely, készítek néhány

snittet. Mire hazaérek, Pali megír egy cikket, ha jól emlékszem a kolozsvári *Korunk*nak, a tíz legszebb (legjobb, legfontosabb?) magyar versről. Kassáké az első (*A ló meghal, a madarak kirepülnek*), Pilinszky *Apokrifje* hátul kezd, aztán feljön a második helyre.

A következő nap elmegyünk a Magyar Intézetbe, (Institut Hongrois de Paris) az igazgató fogad minket. Megbeszéljük, hogy egy év múlva ott mutatjuk be a Paliról készült portréfilmet, francia nyelven. Én ugyanakkor lehetőséget kapok egy fotókiállítás megrendezésére is. Palival az egy éve készült jeruzsálemi anyagom mellett érvelünk (Egy hely: Jeruzsálem), az igazgató inkább magyarországi képeket szeretne, de végül enged. Nyilván fél a Párizsban élő arabok reakciójától, mondja Pali, amikor kilépünk az épületből a rue Bonaparte-ra. Mindketten feldobott állapotban vagyunk, egyenesen az Egyetemi Városba (Cité Universitaire) megyünk. Hamar kiderül, hogy az 1956-os forradalmat követően ifjúságának legszebb éveit töltötte ezen a helyen.

„A Maison des Provinces de France-ban van egy nagy hálóterem, lenn az alagsorban. 1956 decemberében ott kezdtem a pályafutásomat. Aztán néhány nap múlva már kaptunk egy kétágyas szobát Boda Attila festőművész barátommal. 1958 nyarán – mivel már régi rezidensnek, régi lakónak számítottam – kaptam egy egyágyas szobát a tetőtérben. Rendkívül boldog diákélet volt, de alig pár hónapig laktam ebben az egyágyas szobában, mert amikor Emilienne-nel összeházasodtunk, kiköltöztünk egy másik egyetemi városba, Antony-ba, ahol külön kis lakásokat építettek a házas egyetemistáknak. [...]”

„A Cité Universitaire-t én nagyszerű intézménynek tartom. Ez tulajdonképpen egy nagy parkváros, ahol 40-45 nációnak van saját kollégiuma. Mindenki a saját kollégiumában lakik, de napközben keveredik az étteremben, az uszodában, a könyvtárban, a színházteremben, kerti ünnepélyeken és találkozókön. Sajnos magyar pavilon nincs. Úgy látszik, ezt egyetlen magyar kormány sem tartotta fontosnak, hogy ide egy magyar kollégiumot építsen. Mi 1958-ban megpróbáltuk. Amikor én lettem a párizsi Magyar Diákszövetség elnöke, szervezni kezdtük egy magyar pavilon építését. Igyekeztünk támogatókat keresni, hangversenyeket rendeztünk, a bevételeket erre szántuk, de ehhez óriási összeg kellett volna, ez soha nem jött össze. Holott Párizs városa ingyen adott volna itt egy telket a magyar kollégium részére!”

Egy fiatalember kislabdákkal bűvészkedik a kertben, sokáig nézzük. Amíg hármat dobál, tudjuk követni a mozdulatsort, és ügyessége elvarázsol bennünket. Aztán négy, majd öt labdát vesz elő, és miközben elismerjük,

hogy technikailag nyilván jóval nehezebb a mutatvány, valójában már nem tudjuk követni, nem tudunk azonosulni vele, így oda a varázslat. (Jól nyomon követhető ez a jelenség másutt is, például a rockzenében. Amikor a hetvenes évek közepén az együttesek szólógitárosai azon kezdtek el vetekedni egymással, hogy melyikük tud gyorsabb, technikásabb és virtuózabb, végtelennek tűnő szólókkal kiállni, biztosak lehettünk a műfaj hanyatlásában. Aztán jött a punk.)

„A Magyar Műhelynek a hatvanas évek elejétől a hetvenes évek elejéig tartó időszakában a legjobb magyar írók és költők közöltek a folyóiratban. Kassák Lajos, Füst Milán, Weöres Sándor, Szentkuthy Miklós, Jékely Zoltán, Pilinszky János, Nemes Nagy Ágnes, Tandori Dezső, Orbán Ottó és még sokan mások. [...] Megismerkedtünk a modern francia irodalommal és művészettel. Itt jöttünk rá, hogy a magyar modernizmusnak óriási hagyományai vannak, és hogy nem a Nyugat volt az egyetlen, s talán nem is a Nyugat volt a legfontosabb magyar folyóirat. Kassák folyóiratai, de különösen a Ma nemzetközi szempontból fontosabbak voltak, mert határozottabban és természetesebben kapcsolódtak a nyugati modernista mozgalmakhoz. Ha most elmész a Pompidou Központba, ott láthatod Kassák folyóiratának valamennyi példányát kiállítva.”

Jól haladtunk a forgatással, így a nyolcadik napon odaálltam Pali elé. Palikám, mi lenne, ha az eredetileg tervezett időpont helyett három nappal korábban utaznánk haza? Itt hagynád a szerelmedet, kérdezte tréfásan komolykodó hangon, Párizsra utalva. Párizs megvár, remélem, de az egykori Syrius együttes utolsó koncertjéről nem szeretnék lemaradni, válaszoltam.

Pali kedvenc helyén, a Luxemburg kertben töltjük az utolsó délutánt. A gyerekek aznap is vitorlás hajókat versenyeztettek a tóban, komoly férfiak rendületlenül dobálták acélgolyóikat, finom illatú nők napfürdőztek a padokon és szépek voltak, mint mindig.

„Ez a lüktető nagyváros rengeteg meglepetést tartogat, nem lehet elaludni, mindig dolgozni kell, versenyben kell maradni az embernek. Azt szoktam mondani, hogy ez egy akkora trágyadomb, hogy ha egy magot leejtenek, és az még csíráképes, biztosan ki fog hajtani. Ha tehát valaki tehetséges és valami kis szorgalom is van benne, akkor biztos, hogy viszi valamire. Párizs egyik titka az, hogy mindent befogad, és nemcsak befogad, de bátorít is, és szinte elvárja az itt élőktől, hogy produkáljanak valamit, mutassák meg, mit tudnak. [...] Hogy egy szép ívet fusson be az ember pályája, itt lehetséges. Amit létrehozott, azt lehet, hogy pillanatnyilag még nem értik, nem fogadják el az emberek. De ha értékes és gondolatilag jól megalapozott, jól kivitelezett alkotásról van szó, akkor be fogják fogadni.

[...] Amíg bírom erővel, nem hagyom el Párizst. Majd az idő eldönti, hogy öregkoromban hol fogok élni. De egyelőre még nem foglalkozom ezzel a kérdéssel, mert nagyon remélem, hogy jó tíz, tizenöt, húsz évem van, hiszen még csak 67 éves vagyok! (Párizs, 2001)”

Szakadó esőben indulunk haza, az autópályán a kamionok kerekei által felvert vízfüggöny percenként beteríti szélvédőnket, amikor nagy nehezen megelőzzük őket. Estére egy bajor kisváros fogadóájában szállunk meg, a férfiak literes korsóból isszák a sört. De másnap, szeptember 7-én ott vagyunk a Margit-szigeten, a Syrius utolsó koncertjén, és mindketten először látjuk élőben a magyar progresszív zene legendás képviselőit, akik, nem mellesleg, a világ négy égtájáról érkeztek haza, erre az alkalomra. (<https://www.youtube.com/watch?v=pU5-JOfTKg>) Egy kontinens legjobbjai, írták róluk a korabeli angol és amerikai szaklapok. Az eredetileg öttagú zenekarból 2014-re már csak ketten maradtak.

Ketten még élnek. Még élünk. Még élsz.

(Rónafalu, 2014. augusztus 14.)

Kovács Bodor Sándor és Nagy Pál

SZIRMAI ANNA

Konkretizmus és vizualitás

A Magyar Műhely köréhez tartozó kísérleti tendenciák

Az 1963-ban Párizsban megalapított Magyar Műhely szerkesztői kezdettől fogva sajátos „kettős determináció”¹ jegyében dolgoztak: nyugat-európai kulturális és társadalmi közegből fordultak – közvetítőként – a magyar irodalomhoz, hogy azt a nyugati közönségnek bemutassák, egyúttal a nyugat-európai irodalmi termésből szemezgettek a hazai értelmiség (egy szűk köre) számára. Fontosnak tartották az elmélet és a gyakorlat egymásra hatásának elősegítését, párbeszéd megindítását a kultúra és a művészetek területén, amelynek alapfeltétele az új irányok iránti nyitottság. A korszakban még Nyugat-Európában is példaértékűnek számított az önmagát létrehozó és fenntartó², független kulturális közösség, amelyet a műhely-tagok kereső foglalkozásuk mellett, saját erőből építettek fel. Olyan kulturális vákuumban dolgoztak, ahol a magaskultúra és a kísérleti tendenciák egyaránt új jelentésszférával tudtak gazdagodni. Az avantgárd szellemiség volt az a hívószó, amelynek segítségével utat találtak a nyugat-európai irodalom hasonló tendenciái felé, ez szolgált a magyarországi irodalom értékelésének alapjául³.

Bohár András alapos elemzésében⁴ kiemeli, a Magyar Műhely esztétikai hitvallása eltérő hagyományok tükrében értelmezhető. Egyrészt erőteljesen jelen van a folyóirat szellemiségében a hagyományos avantgárd mozgalmak iránti elkötelezettség, amely a hatvanas évek közepétől programadóvá válik⁵. Kassák Lajos kultikus alakja a Magyar Műhely szellemiségének kezdetektől meghatározója⁶, az első különszámot⁷ is neki szentelték 1964-ben, amely elsősorban irodalmi munkásságának újító vonulatait

hangsúlyozza. Kassák jelentős, bár alulértékelt kultúraszervezői, szellemi-művészi közösségteremtő erejét is átvették, saját közegükben alkalmazták a műhelyesek⁸. Az avantgárd törekvésekkel párhuzamosan a háttérbe szorult műfajok, az irodalom társművészeti vonatkozásainak támogatása, valamint a műalkotások kritikai alapokon nyugvó bírálata is előtérbe kerül⁹.

Magyar Műhely találkozók – irodalom és képzőművészet

A Magyar Műhely és a körülötte kialakuló értelmiségi kör már az első, 1972-ben a franciaországi Marly-le-Roi-ban megtartott, eredetileg csak munkatársi összejövetelnek szánt találkozón létrehozta a „*Magyar Műhely munkaközösséget*”, magyar írók, költők, irodalomtörténészek, kritikusok és természetesen a szerkesztők részvételével¹⁰. A találkozók 1972-től évről évre, olykor két évente rendszeresen követték egymást változó helyszíneken, a Párizs melletti Marly-le-Roiban, a Bécshöz közeli Hadersdorfban, majd később Keszthelyen, Szombathelyen és Kalocsán 1995-ig¹¹.

A hangsúlyosan jelen lévő nyelvészeti és művészetelméleti érdeklődés mellett a műalkotások gyakorlati műértelmezési problémáival is foglalkoztak a műhelytalálkozók. A kezdetektől minden találkozónak egyik legfontosabb eleme volt a jelenlévő írók, költők, képzőművészek és zenészek legújabb munkáinak bemutatása és megvitatása. Az első találkozó témája (*Korszerűség – kortárs irodalom*) a későbbieknek éppúgy visszatérő eleme, és az 1972-es szemléletváltásra is utal, ekkortól hangsúlyozottan a történeti avantgárd művészet és irodalom jelenségeinek bemutatása lett a Műhely vezérelve¹².

Ahogy a találkozók szorosan összefonódtak a Magyar Műhely folyóirat működésével, a szerkesztők személyének változása is nyomot hagyott az összejöveteleken. Az 56-57. számtól (az 1970-as évek közepétől) a hármas szerkesztőgárda (Nagy Pál, Bujdosó Alpár és Papp Tibor) vezette a lapot egészen 1989-ig. A triász mindhárom tagja emigrációban dolgozott (Nagy és Papp Párizsban, Bujdosó Bécsben), számukra hozzáférhető nyugati¹³ technikai médiumok inspiráló hatása a folyóirat arculatán is érzékelhető. A korabeli hazai irodalomban még idegenül ható vizuális és tipográfiai kísérletek, az intermedialis műfajok egyaránt bekerültek a Műhely érdeklődési körébe¹⁴.

A képzőművészet a kezdetektől jelen van a Műhely tevékenységében, a folyóirat tematikus rovatát 1963-tól Pátkai Ervin vezeti¹⁵. A Magyar Műhely képzőművészeti elkötelezettsége a találkozókra is tetten érhető: minden évben rendeztek egy kamarakiállítását, ahol az alkotóknak (eredeti foglalkozásuktól függetlenül – tehát íróknak, költőknek,

irodalomtörténészeknek is) lehetősége volt kiállítani saját vizuális munkáikat¹⁶, ezekről esetlegesen vitát is folytathattak a résztvevők. Az egyéni alkotások mellett az adott találkozó témájához kapcsolódó közös műveket is kiállították. Három nagyobb kiállítás is létrejött a műhelytagok munkáiból, 1989-ben a Szombathelyi Képtár, 1991-ben pedig a helyi Művelődési Ház adott otthont a tárlatoknak, majd 1995-ben a keszthelyi Balaton Múzeumban rendezték meg a *Vizuális költészet 1985-1995.* című bemutatót¹⁷. A művészetelmélet területen is jelentős munkák láttak napvilágot a Magyar Műhely berkeiben. Beke László és Hegyi Lóránd tanulmányai a kortárs művészet nagy alakjainak avantgárd kötődéseiről, valamint az új művészetfogalom értelmezésének igényével született tanulmányok¹⁸ egyaránt erősítették a lap és a szellemi műhely képzőművészeti elhivatottságát. A művészeti irányvonal fokozatos előtérbe kerülése egy kiállítótér létrehozásában csúcsonodott ki¹⁹. A Magyar Műhely Galéria²⁰ 2004-ben nyitotta meg kapuit a pesti belvárosban. Ekkor indult a folyóirat galéria-rovata, ahol rendszeresen közlik az aktuális kiállítás megnyitászövegét, kapcsolódó anyagokkal, képekkel. A galéria profilja a kortárs művészet (poszt)avantgárdból táplálkozó vonulatai közül leginkább a vizuális kísérletező tendenciákra koncentrál²¹. A fiatal, útkereső művészek mellett a már beérkezett „nagy öregek” is képviseltetik magukat a kiállítók között²².

Az intermedialitás avantgárd hagyományai

Az avantgárd kísérletezési hajlam kassáki vonulata mellett annak egy másik jelentős ágát is előtérbe helyezték a műhelytagok: a szövegirodalom felélesztésének lehetőségeivel elsősorban Nagy Pál, Papp Tibor és Bujdosó Alpár foglalkozott. Ezen irányok alapjaként a Joyce különszámban²³ is megjelent *Finnegans Wake* elemzéseket tekinthetjük. Ide köthető néhány összehasonlító irodalomtudományi fejtegetés is, valamint a Szentkuthy-kultusz is ebben gyökerezik.

A Magyar Műhely a hetvenes évek elején fordult a vizuális költészet felé, két „antológia számot²⁴” szenteltek a képi elemeket egyre hangsúlyosabban használó szövegeknek. E számokban a műhelytagok munkái kaptak helyet, Nagy Pál, Papp Tibor és Tolnai Ottó alkotásaival ismerkedhettek az olvasók, majd a következő, tematikában idevágó kiadvány 1974-ben²⁵ már szélesebb merítéssel szolgált: Bujdosó Alpár, Hann Ferenc, Nagy Pál és Papp Tibor verseit közölte²⁶. Ezenkívül a későbbi számokban találkozhatunk még Tandori Dezső képverseivel, s a szerkesztői és nyomdászati feladatok mellett – és azoktól inspirálódva – a vizuális költészetbe is belekóstoló Bujdosó, Nagy és

Papp plakátverseivel is²⁷. A nyolcvanas évektől fokozatosan egyre nagyobb teret kapnak a vizuális költészeti kísérletek, több mint hatvan magyar szerző jelentkezett képverssel²⁸, ami nyugat-európai mércével nézve is jelentős vonulatot sejtet. A Magyar Műhely egyre inkább szimbolikus jelentőséget kap, a más folyóiratoktól markánsan eltérő, szokatlanul változatos stílusok, műfajok bemutatásában²⁹.

Petőcz András átfogó tanulmányban³⁰ tekinti át a kísérleti költészeti – főként a vizuális tendenciák és az avantgárd mai recepciója közötti kapcsolódási pontok rendszerét. A szerző belülről látja a formálódó új műfajokat és fogadtatásuk alakulását. A Magyar Műhely köreiből gyakran használt kifejezés, a „látható költészet” meghatározásakor hangsúlyozza a más műfajoktól szemléletben, technikában és műformában jelentkező megkülönböztető eltéréseket. Definíciója szerint látható költészeti műnek nevezhető minden olyan alkotás, amely „sűrített formában, a látvány segítségével valamilyen szövegszerű üzenetet közvetít³¹”. A szerző a korabeli³² magyar terminológiát hiányosnak érzi, enélkül azonban a jelenségek fogalmi meghatározása, a műfaji határterületeken születő kísérletek értelmezése nehézkes. Jelentős kérdést vet fel ezzel kapcsolatban: avantgárd műnek tekinthető-e minden látható nyelvi alkotás? Összetett és messzire vezető problémáról van szó, Petőcz azonban egyértelműen nemmel válaszol³³. Attól függően, milyen értelemben vizsgáljuk az avantgárd jelenséget, érthetünk rajta irodalomelméleti kategóriát, forradalmi újító szándékot, vagy „magatartásformát” (Papp Tibor). Petőcz elmélete szerint nincs olyan meghatározott fogalmi rendszer, amelynek keretei között egyértelműen értelmezhető lenne az avantgárd jelenség, ebben hasonlít a kísérleti költészeti vonulatokra is, ezek szintén nehezen behatárolható műfajkategóriákban mozognak. Végül arra a következtetésre jut, hogy ebben a műfaji sokszínűségben inkább a fejlődési csomópontok és a közös elemek alapján állítható fel egyfajta értékelési, értelmezési módszer.

A szerkesztők vizuális költészeti munkássága

A mai avantgárd nagy alakjai, a Magyar Műhely „ős-szerkesztőiként” számon tartott Nagy Pál, Papp Tibor és Bujdosó Alpár hetvenes évekbeli munkásságában érezhető a legmarkánsabb elmozdulás a vizualitás irányába. Petőcz András megfogalmazása szerint alkotó tevékenységükre a „vizuális szövegirodalom”³⁴ nevű irányzat tette a legnagyobb hatást. Ezt a formanyelvet ők alakították ki, majd az évek során sokféle médiumra, könyvre, diavetítőre, számítógépre, videóra alkalmazták³⁵. Sajátosan szintetizáló költészeti

módszerről van szó, amelynek segítségével különböző műfajokat lehet kombinálni és összeforrasztani az egyediségük elvesztése nélkül. Mintha totális költészetről beszélnénk, a „vizuális szövegirodalom” csomópontként gyűjti magába a performansz-művészet és a képvers hagyományait. Kiemelkedő tulajdonsága, hogy szövegcentrikus, szemben más, a szöveg redukciójára, vagy egyenesen megszüntetésére tett törekvésekkel – a Műhely-tagok által kifejlesztett módszer ezen indítványokat is hasznosítja, de „a szöveget újból kiteljesíti”³⁶, akár idegen nyelvi elemekkel, szójátékokkal, töredékességében a szöveg mégis egységet alkot.

A konkrét és vizuális költészet jelenlétére visszatérve vizsgáljuk meg, milyen fő vonulatok érvényesültek a Magyar Műhelyben. Kékesi Zoltán Nagy Pál munkáinak elemzésekor³⁷ kiemeli, törekvéseik több szempontból egyenesen ellentétesek a konkretizmussal. Nagy Pál, Papp Tibor vagy Bujdosó Alpár munkái között nem is találunk kifejezetten konkrétnek nevezhető művet, bár természetesen hatott rájuk ez az irányzat is. Petőcz András ezzel szemben megjegyzi, Nagy Pált elsősorban a lettrizmus inspirálta³⁸. Fontos ez a különbség, hiszen a konkrét költészet eszközkészlete és értelmezési tartománya, bár hasonlónak hat, mégis részleteiben eltér a lettrizmus és a vizuális költészet megoldásairól. Alapvető különbségként Kékesi a befogadói magatartásról való gondolkodást jelöli meg: Nagy Pál a befogadás lényegi mozzanatának tartja az „olvasás időbeliségét”, vagyis az olvasás folyamatát tekinti az irodalmi (így a vizuális költészeti) alkotások befogadási módjának³⁹. Ezzel szemben a konkrét költészet befogadással kapcsolatos felfogásának alapvető módja a néző „bevonása” a műbe, az alkotási folyamatnak a befogadó is részesévé válik. A konkrét költészetet maga az alkotó sem érzi otthonos közegének, Nagy álláspontja nem egyezik meg a konkretizmus „metafora-ellenességével”, kétkedéssel fogadta a felvetést, hogy ily módon elérhető a tiszta költészet. Meglátása szerint az elképzelés kudarcra van ítélve, hiszen a nyelv alapvetően metaforikus természetű, annak lényegi elemét nem lehet tőle elválasztani⁴⁰.

Kékesi Zoltán kritikai meglátása⁴¹ szerint a Műhely vonzáskörében született, a vizualitás kifejezőerejét hirdető munkákra jellemző egyfajta idejétmúlt innovációs kényszer, Papp és Nagy olyan költészeti és műértelmezési kérdéseket vetnek fel, amelyek az ötvenes években Nyugat-Európában a konkrét irányzatok térnyerésével kerültek elő. Ennek a megkésett újításnak a háttérben érthető módon az ebben az időszakban elszigetelten fejlődő magyar irodalmi tendenciák sajátosságai, valamint a késleltetett recepció állnak.

Érdemes még említést tenni a nyolcvanas években megjelenő mozgó képversek jelenségről. A statikus, valamilyen anyagra (papír, vászon) rögzített képversekkel szemben a kinetikus vagy mozgó képverseket *irodalmi performanszként* adták elő a műhelytalálkozók és egyéb események

alkalmával, változó helyszíneken (Párizs, Bécs, Budapest Szombathely)⁴². Eleinte Nagy Pál, Bujdosó Alpár, Papp Tibor és Székely Ákos hozott létre irodalmi performanszelőadásokat⁴³, majd a későbbi években már többek közt Szombathy Bálint, Sőrés Zsolt és L. Simon László is belekóstolt az új műfajba. Ez a költői forma⁴⁴ lehetőséget ad a műfajhatárok közötti szabad átjárásra, az alkotó egyesíti a beszélt, a látható és a performatikus nyelvet, így komplex művészi élményt nyújt. Eszközkészlete az emberi hang és gesztusok használatán túl külső technikai eszközöket is magába foglalhat (diavetítő, fényforrás, vetítendő felületek). Vitatható a kérdés, hogy az *irodalmi performanszként* aposztrofált műfaj milyen szempontok szerint sorolható az irodalom körébe⁴⁵.

Nagy Pál munkássága sokrétű, műfajhatárokon átnyúló alkotásokat foglal magába. Az *Egy magánhangzó anatómiája*⁴⁶ című videómunkája a képi (betűk, képkivágások, ábrák, látomások) és fonikus elemek (szavak, hangok) vegyítéséből kialakuló alkotás érzékelhetően a műfajok közötti határátlépésekkel operál. Egészen más jellegű egy másik izgalmas videómunkája, az *Autodafé*⁴⁷ 1995-ből. A videón Bruno Montels francia író átszellemült arca látható nagyközeliben, ahogy a háttérben felhangzó Nagy Pál magyar mondatait próbálja újra elmondani. Kékesi Zoltán elemzése⁴⁸ szerint a videó erőteljesen performansz-jellegű, színpadias vallatásjelenetet idéz, miközben a szöveg, avagy a beszéd örömét jeleníti meg.

Bujdosó Alpár vizuális költészeti munkáiban is a szöveg kerül a középpontba. Egy interjúban⁴⁹ maga is hangsúlyozza, hogy művészként az irodalom területén alkot, nem tekinti önmagát képzőművésznek, annak ellenére, hogy munkáinak jelentős része inkább a vizuális művészetek területén érvényes jelrendszert használ. A néző egyszerre észleli a műben ötvöződő két műfajt, így a két médium kölcsönhatása útján közvetíti mondanivalóját. Bujdosó munkáinak visszatérő eleme ez a kettősség, a két pólus közötti dialóguspozíciók erősítése, az átfedések, kölcsönhatások elősegítése. Egy korai műve, az *Irreverzibilia Zeneon* egyediségét a modern szövegirodalom önreflexivitása⁵⁰ és a Bujdosóra jellemző nyelvi leleményesség adja. Az 1993-as *Vetített irodalom*⁵¹ című műve elméleti ihletésből született, de konkrét munkákat is tartalmaz, elsősorban az intermediális poétikai problémákat járja körül, a műfaji kapcsolódások esélyét tágabb kultúr-és művészetfilozófiai kontextusba helyezi⁵².

A *Vetített irodalom* írásvetítővel és diavetítővel létrehozott *irodalmi szövegperformaszok* lenyomatait közli, a nehezen dokumentálható műfajjal kapcsolatos tanulmányok, eszmeifuttatások kíséretében. Bujdosó Alpár munkáinak többsége az írás történeti kultuszára reflektál vizuális eszközökkel. E könyvben reprodukált „szövegtárgyaihoz” saját értelmező magyarázatát fűzte. A szövegirodalom hagyományait újszerűen továbbgondolva olyan maszkokat készít, amelyek az emberi kultúra őszövegeire utalnak. E

munkákban a talált tárgy, a szöveg-tárgy és a tudományos kutatás⁵³ eredményei egyedülálló „vizuális jelenségekké” forrnak össze.

Ebben a kötetben találkozhatunk a Magyar Műhely körébe tartozó szerkesztők, szerzők⁵⁴ elemzéseivel is, például Nagy Pálnak a „képszöveg” jelenségével foglalkozó tanulmányával⁵⁵. A Bujdosó Alpár munkáiban is megjelenő képnyelvet olyan komplex struktúrának tekinti, amely egyesíti magában a „kép” kifejezéshez és a „nyelv” kifejezéshez tartozó jelentésrétegeket. Nagy magyarázata szerint egy kép agyi felfogásának sebessége annyival gyorsabb az olvasás folyamatánál, hogy a képek befogadása inkább a mozgóképhez, videóhoz hasonlítható. Ebből kiindulva a képszövegek „értése”, „felfogása” videószöveg formájában válik értelmezhetővé. A képnyelvben való gondolkodás új fejezetet nyit a vizuális úton történő információközlés történetében. Egyedi struktúrájának köszönhetően a képnyelvben „egyszerre van jelen a meghatározatlan érzelmi kép és az ismert nyelvi, grafikai elemek”⁵⁶ – amely Nagy Pál értelmezésében egyértelműen a multimediális, elsősorban számítógépes művészethez köti a műfajt.

Szombathy Bálint álláspontja⁵⁷ szerint a három alkotó-szerkesztő (Nagy, Bujdosó és Papp) évtizedeken át zajló együttműködése tudatosan felépített közös műként is értelmezhető. Az 1984-85-ben megjelent köteteik⁵⁸ mind a műhely megelőző korszakának átfogó értékelésének igényével jöttek létre, ilyen formán – Szombathy olvasatában – egymás kontextusaiként egy komplex műalkotás különböző oldalaiként és vizsgálhatók.

Gépköltészet – számítógépes művészet a Magyar Műhelyben

A technológiai médiumok fejlődésével és a sokszorosíthatóság egyszerűsödésével fokozatosan beszivárgott az irodalom és a művészet világába e technikák kézenfekvő használata. A nyomdaiparban jártas Műhely-szerkesztők fokozatosan bevezették az újításokat a lap mindennapi működésébe, tipográfiai arculatként és tartalmi megújulásként⁵⁹. A tartalomban a nyolcvanas évektől egyre hangsúlyosabbá válik a számítógépes költészet jelenléte. Az első számítógépes szöveggenerátor⁶⁰ programjához írt tanulmány már felvet bizonyos kérdéseket azzal kapcsolatban, hogy a számítógép létre tud-e hozni kreatív és minőségi művészeti produktumot? A szöveggeneráló programok alapja általában egy valós nyelv szavait tartalmazó szótár, amelyből a program véletlenszerűen (előre betáplált szabályrendszernek megfelelő) kombinációkat hoz létre⁶¹. Papp Tibor egy egész kötetet szentelt az irodalom számítógépes

lehetőségeinek, amelyben a módszer legfőbb előnyeként a kifejezésmódok gazdagságát jelöli meg⁶². A számítógépes költészet a három lehetséges út (akusztikus, írásos, mozgóképi) mindegyikén tudja közvetíteni az irodalmi művet. Papp találmánya, a *Disztichon Alpha*⁶³ olyan egyedülálló versgép, amely 16 milliárd disztichont tárol a memóriájában virtuálisan (ez 6 millió verseskötetet töltené meg), így az olvasó soha nem találkozhat kétszer ugyanazzal a generált verssel. A disztichonok a szerző által kiválasztott és betáplált szókészletből a magyar nyelvtan szabályait követve állnak össze. Az egyedülálló szerkezet létrehozása az élet minden területét masinákkal benépesítő, dehumanizálódás elleni ironikus gesztusként is értékelhető. Más szempontból viszont olyan, a maga nemében úttörő találmányról van szó, amely a költői alkotómunka új dimenzióit nyitotta meg a művészek előtt. Bárkiből költő válhat egy-két disztichon erejéig.

*

A párizsi Magyar Műhely alapítása óta eltelt 52 évben⁶⁴ számos változáson ment keresztül a lap és a körülötte kialakult alkotókör. Az áttekintésből is kiderül, hogy a Magyar Műhely folyóiratként, kiállítóterként és kulturális közvetítő térként egyaránt aktív ma is. A „jelenben-létezés méltósága” – parafrázisként Petőcz András könyvének címéből⁶⁵ – az a függetlenítő erő, amellyel a kortárs művészet képes a körülöttük lévő világ összetettségét műalkotássá szublimálni, ahogy azt a Magyar Műhely is teszi.

Jegyzetek

¹ BOHÁR András: *M. M. Aktuális avantgárd, Hermeneutikai elemzések*. Budapest: Ráció, 2002. 21.

² Nagy Pál említést tesz egy szövegében a Magyar Műhely anyagi nehézségeivel kapcsolatos „tévhitokról”: az a hír járta, hogy az igényes kivitelű lapot a Szabad Európa támogatja, de olyan hírek is felröppentek, hogy a külföldi kiadást Budapestről finanszírozzák. E hírek azonban minden valóságálatot nélkülöztek, egyedül amerikai alapítványok vásároltak néhány példányt, de ez az támogatás is hamar elapadt. Forrás: Nagy Pál interjúja Nagy Pállal, a közeljövőben Magyarországon is megjelenő Magyar Műhely egyik szerkesztőjével, In NAGY Pál: *A virágnak – agyara van, Tanulmányok az avantgárdról*. Budapest: Orpheusz Kiadó, 2005. 328.

³ BOHÁR, *i.m.*, 25.

⁴ BOHÁR, *i.m.*, 52.

⁵ BOHÁR, *i.m.*, 52.

⁶ G. KOMORÓCZY Emőke: *Kassák aktualitása – szellemének továbbélése az ezred-*

végi (új)avantgárdban. Napút, 2010/3. 75-84. 1971-ben a műhelytagok (Kassák özvegyével karöltve) hagyományteremtő szándékkal megalapították a Kassák-díjat, amelyet a kassáki szellemiséghez mérhető alkotóknak osztanak ki. Forrás: Bujdosó Alpár, *Avantgárd (és) irodalomelmélet, A Magyar Műhely párizsi, bécsi és magyarországi találkozásainak elméleti hozadéka*, MM, 113-114. szám. 2000/2-3. 98.

⁷ *Kassák-különszám*, MM, 13. szám, 1965. december.

⁸ BOHÁR, *i.m.*, 66.

⁹ A hatvanas évektől vált intenzívvé az együttműködés a magyar irodalmi élet haladó alkotóival, Mészöly Miklós, Somlyó György, Mándy Iván, Örkény István és Tamkó Sirtó Károly is írt a Magyar Műhelybe, annak ellenére, hogy a hazai kulturális közegeben nem vették jó néven az efféle publikációkat.

¹⁰ KELEMEN Erzsébet: *A párizsi Magyar Műhely címlapja*, Zempléni Múzsza, 9. évf., 4. sz., 2009. tél, 11.

¹¹ BUJDOSÓ, *i.m.*, 7.

¹² SZ. MOLNÁR Szilvia: *Az első Magyar Műhely-találkozó Marly-le-Roi-ban, 1972: A poézis új formái és médiumai*, online hozzáférhető: <http://villanyспенot.hu/?p=szoveg&n=12342>.

¹³ KELEMEN Erzsébet, *A párizsi Magyar Műhely címlapja*, Zempléni Múzsza, 9. évf. 4. sz. (2009. tél) 13.

¹⁴ SZ. MOLNÁR, *i. m.*

¹⁵ A szerzők között megtaláljuk Ditró Ákost, Kuthy Sándort, Márkus Annát, Kabók Mátyást és Kilár Istvánt. Forrás: NAGY Pál: *Journal in-time: él(e)tem 1-3.*, Budapest: Kortárs Kiadó, 2002., 2. kötet, 123.

¹⁶ BUJDOSÓ, *i.m.*, 97.

¹⁷ BUJDOSÓ, *i.m.*, 97.

¹⁸ Például a Magyar Műhelyben jelent meg először Beke László kritikája Szentjóby Tamás és Jovánovics György művészetéről; ezenkívül megemlítendő még Beke László *Az alkotó interpretációtól az interpretáció tagadásáig* című tanulmánya, amelyben a műalkotás és a befogadás közötti szakadék természetét vizsgálja. BEKE László: *Az alkotó interpretációtól az interpretáció tagadásáig*, Magyar Műhely, 49. (1976), 52–59.; forrás: BOHÁR, *i.m.*, 101.

¹⁹ SZOMBATHY Bálint, *Nincs művészet adatok nélkül*. In *Betűk kockajátéka – A párizsi magyar műhely öt évtizede*, kiáll. kat, szerk: SÜLYOK Bernadett – SÍPOS László, Budapest: Petőfi Irodalmi Múzeum, 2012.

²⁰ Magyar Műhely Galéria, 1072 Budapest, Akácfa u. 20. www.magyarmuhely.hu.

²¹ SZOMBATHY, *i.m.*, 13.

²² A Magyar Műhely Galériában eddig kiállított művészek listája megtekinthető: www.magyarmuhely.hu/kiallitok.

²³ *Finnegans Wake* különszám, MM, 1973, 9. évf., 41-42. sz.

²⁴ MM, 1971. 38 és 39. szám.

²⁵ MM, 1974, 43-44. szám.

²⁶ NAGY Pál: *A vizuális költészetéről*, In NAGY Pál: *A virágnak – agyara van, Tanulmányok az avantgádról*, 300.

²⁷ MM, 1981. 62-63. szám, plakátvers-melléklet.

²⁸ Pl.: Lipcsey Emőke, Bíró József, Bali Brigitta, Pethő-Tóth Károly, Molnár Katalin, Székely Ákos, Petőcz András, Endrődi Szabó Ernő, Gécz János, Szkárosi Endre, stb.

Forrás: BOHÁR, *i.m.*, 106.; NAGY, *A vizuális költészetéről*, 301.

²⁹ BOHÁR, *i.m.*, 106.

³⁰ PETŐCZ András: *Műalkotás: látható nyelven – Bujdosó Alpár, Nagy Pál és Papp Tibor könyveiről*. In UŐ: *A jelben-létezés méltósága, Írások 1982-1990*. Budapest: Colosseum Kiadó, 1990. 29.

³¹ PETŐCZ, *i.m.*, 30.

³² A szöveg eredetileg 1987-ben, az *Alföld* 3. számában jelent meg.

³³ PETŐCZ, *i.m.*, 30.

³⁴ PETŐCZ, *i.m.*, 30.

³⁵ PETŐCZ, *i.m.*, 30.

³⁶ PETŐCZ, *i.m.*, 31.

³⁷ KÉKESI, Zoltán: *Médiumok keveredése, Nagy Pál munkáiról* (Aktuális avantgárd sorozat 4.) Budapest: Ráció 2003. 62.

³⁸ PETŐCZ, *i.m.*, 33.

³⁹ KÉKESI, *i.m.*, 62.

⁴⁰ KÉKESI, *i.m.*, 63.

⁴¹ KÉKESI, *i.m.*, 61.

⁴² PAPP Tibor: *Kassák hatása a mai magyar irodalomra*, In UŐ: *Avantgárd szemmel – költészetéről, irodalomról*. Budapest, Magyar Műhely, 2004. 147.o

⁴³ PAPP, *i.m.*, 147.

⁴⁴ BUJDOSÓ, *i.m.*, 74.

⁴⁵ Effele, hasonlóan kérdéses műfajok kategorizációs problémáira keresi a választ Nagy Pál az irodalom új műfajait tárgyaló könyvében. NAGY Pál: *Az irodalom új műfajai*.

⁴⁶ *Egy magánhangzó anatómiája* (videó-gramma). 1989. (8'27")

⁴⁷ MONTELS, Bruno: *Autodafé I. Nagy Pál közreműködésével. A szöveget a szerzők mondják. kamera: Laurence Borrel, 1995 (8'34")*

⁴⁸ KÉKESI, *i.m.*, 108.

⁴⁹ PETŐCZ András: *A pergamentekercstől a videóig – Interjú Bujdosó Alpárral* In UŐ: *A jelben-létezés méltósága*, 52.

⁵⁰ BOHÁR, *i.m.*, 194.

⁵¹ BUJDOSÓ Alpár: *Vetített irodalom*, Budapest-Bécs-Párizs: Magyar Műhely, 1993.

⁵² BOHÁR, *i.m.*, 195.

⁵³ A tilmuni halotti maszkok sumér kori emlékeket feltáró ásatásokból kerültek elő. A maszkokon a magas rangú személyek (uralkodók, főpapok) szellemi tevékenységének lenyomatait vészték – írták – a koponyát beborító maszkra. Ez a sajátos jelenség inspirálta Bujdosó Alpár maszkjait is.

⁵⁴ Nagy Pál, Papp Tibor, Székely Ákos.

⁵⁵ NAGY Pál: *Képszövegek*. In UŐ: *Vetített irodalom*. Budapest-Bécs-Párizs: Magyar Műhely, 1993. 21.

⁵⁶ NAGY, *i.m.*, 24.

⁵⁷ SZOMBATHY Bálint: *A konkrét költészet útjai*. Kaposvár: Képirás Művészeti Alapítvány, 2005.

⁵⁸ BUJDOSÓ, Alpár: *Irreverzibila Zeneon*. Párizs: Magyar Műhely, 1985. NAGY, Pál: *Journal in-time, 1974-1984*. Párizs: Magyar Műhely, 1984. PAPP Tibor: *Vendégszövegek 2., 3.*, Párizs: Magyar Műhely, 1984.

⁵⁹ Az egyedi tipográfiai kialakítású lapszámokat a 102. számtól Papp Tibor tervezi.

⁶⁰ TUBÁK Csaba: *Szöveggenerálás, számítógépes játék és segédeszköz íróembereknek*. MM, 1979, 62-63.szám.

⁶¹ BUJDOSÓ, *i.m.*, 79. PAPP Tibor: *Múzsával vagy múzsa nélkül? (Irodalom számítógépen)*, Budapest: Balassi Kiadó, 1992. 75.

⁶² PAPP, *i.m.*, 46.

⁶³ PAPP Tibor: *Disztichon Alfa*, Párizs-Bécs-Budapest: Magyar Műhely, 1994.

⁶⁴ A Műhely fennállásának 50. évfordulója alkalmából 2012. májusában a budapesti Petőfi Irodalmi Múzeum rendezett a folyóirat történetét illusztráló kiállítással (Betűk kockajátéka) egybekötött konferenciát a *Magyar Műhely évtizedei* címmel. A konferencián és a kiállítás megnyitón a lap alapító szerkesztői is részt vettek. Konferencia: <http://www.pim.hu/object.40a430a1-401e-4770-abcd-c0100e502335>. ivy. Kiállítás: <http://www.pim.hu/object.84da6098-cfd-432a-b588-260990cf7caa>. ivy.

⁶⁵ PETŐCZ, *A jelben létezés méltósága*. Az 1982-1990 közötti írásokat összegyűjtő kötet címe a benne szereplő *A jelben létezés méltósága (Sebeők Jánosról)* című írásból származik.

Geczkóék golgotája

SULYOK LÁSZLÓ

Az ifjú pár kissé megilletődve, de bizakodva tekint a fényképezőgép lenszéjébe. Szokványos esküvői felvétel a '40-es évek végéről. A vőlegény arca ragyog, keskeny ajka visszafogott mosolyt rejteget, büszkén feszít a párja mellett. A menyasszony arckifejezése határozottan komoly. Mintha előre megsejtene valamit a jövőből, valami retteneteset és helyrehozhatatlant. Bár lehet, hogy ezt csak utólag belemagyarázzuk. Mert a képen mégiscsak idilli az együttlét; olyan, amilyennek ilyenkor illik. Hisz szerelem volt az, ami összefonta és egybefűzte a fiatalokat, bármit gondol vagy mond is róla az emlékezet. Geczkó István gépkocsivezető lobbanékony, hirtelen természetű ember volt, aki kérdőre vonta és rendre utasította a terménybegyűjtőt is. Ezért aztán számára nem adatott kegyelem. A három kisgyermek édesapját 1957. május 6-án, az ítélet kihirdetése után azonnal kivégezték, kocsikísérőjével s egyben sógorával, Alapi Lászlóval együtt.

A „pásztói hídrobbantók” őrizetbe vételének napját mintha időzítették volna: a rendőrség április 23-án, az akkori húsvéthétfőt követő kedden vette őrizetbe mindegyiküket. A környékbeli néphagyomány szerint ezen a napon locsolkodnak a lányok, más szóval: ugyanolyan fesztelen, vidám nap, mint az előző. Így indult a hídrobbantók számára is, délutánra azonban számukra a nap rémálommá változott: a rendőrök a nyomukba értek, és az öt férfi este már nem is a megszokott fekhelyén, sőt nem is ágyban és párnák közt hajtotta álomra a fejét. Ha egyáltalán tudtak aludni azon az éjszakán; ha egyáltalán hagyták őket aludni...

Geczkó István és társai perének vádiratát forgatjuk. Belelapozva máris benne vagyunk a pásztói vasúti hídrobbantás történetének a sűrűjében.

„I. Geczkó István polgári egyén... II. Alapi László polgári egyén... III. Kelemen Károly p. e... IV. Kiss Antal p. e... V. Tóth Miklós p. e... terhelteket az 1956. évi 28. sz. tvr. 4. § /2/ bekezdése alapján, a BHÓ. 33. pont /1/ bekezdésében felvett robbanóanyaggal való visszaélés bűntette, továbbá Kelemen Károlyt és Tóth Miklóst még a BHÓ. 34. pont /1/ bekezdésébe felvett fegyver- és lőszerrejtegetés bűntette miatt a Katonai Bíróság mint rögtönítélő bíróság elé állítom a következő tényállás alapján:

Terheltek 1956. december 5-én 22 h körül a mátraszőlősi mészköbányából tehergépkocsival Pásztóra szállítottak kb. 40 kg paxit robbanóanyagot és a robbantáshoz szükséges 370 db gyutacsot és nagyobb mennyiségű gyújtózsínort. A robbanóanyagot lényegében rablás útján szerezték meg. A helyszínen Tóth Miklós fegyverrel jelent meg.

A robbanóanyagot Geczkó István terhelt pásztói lakásának pincéjében, a gyújtózsínort és a gyutacsokat pedig Tóth Miklós lakásán rejtették el. Erről minden terheltnek tudomása volt. A robbanóanyagot a gyújtózsínórral és a gyutacsokkal együtt azért szerezték meg, mert az volt a céljuk, hogy felrobbantják a Pásztó és Szurdokpüspöki állomások közötti vasúti hidat. A híd felrobbantásával az volt a céljuk, hogy megbénítsák a személy- és teherforgalmat, hogy ezzel akadályozzák a rendes termelőmunkára való áttérést. A vasúti híd felrobbantásáról, illetve annak tervéről valamennyi terhelt tudomással bírt.

A vasúti hidat – előzetes megbeszélés alapján – Geczkó István és Kiss Antal 1956. december 8-án este 23 óra körül robbantotta fel a robbanóanyag egy részével. Ennek következtében a híd megrongálódott; a személyforgalom csak átszállással volt biztosítható, míg a teherforgalom két napon át teljesen szünetelt. A robbantással a hídban okozott kár kb. 7.000 Ft.

A híd felrobbantását Geczkó és Kiss közölték a terheltekkel.

A megmaradt robbanóanyagot 1956. december 9-e után továbbra is Geczkó István pásztói lakásában a pincében rejtegették, a robbantáshoz szükséges gyutacsot és gyújtózsínort pedig Tóth Miklós lakásán rejtette el. Erről még december 11-e után is valamennyi terheltnek tudomása volt. (E dátum azért fontos, mert a 1956: 28. számú elnöki tanácsi törvényerejű rendelet ezen a napon vezette be a rögtönítélő bírászkodást az engedély nélküli fegyvertartás, s az ezzel elkövetett gyilkosság, rablás, fosztogatás stb. bűntetteire. A rögtönítélő bírászkodást 1957. november 13-án szüntették meg. – S. L.) Fentieken kívül Kelemen Károly Tóth Miklóssal 1956 végén Pásztó község határában 1 db céllövőpuskát elrejtettek a szőlőben. A puskát Kelemen 1957. április közepén a szőlőből magához vette, és a lakásán elrejtette. A puska zárdugattyúját és 150 db, a puskához való lőszert Tóth Miklós rejtette el a lakásán.

A rendőrség 1956. április 23-án Geczkó István és Tóth Miklós lakásán házkutatást tartott. Geczkó lakásán többek között a következő tárgyakat találták elő. Geczkó lakásán: 1 db faládában, 5 csomagban összesen 25 kg paxit robbanóanyagot, Tóth Miklós lakásán: 266 db bányagyutacsot, 30 m gyújtózsínort, 165 db kispuskalőszert, 1 db géppisztolytöltényt, 1 db céllövőpuska-zárdugattyút. Ugyanezen a napon találta meg a rendőrség Kelemen Károly lakásának végében egy kályhacsőben elrejtve a céllövőpuskát, amelyhez a zárdugattyút Tóth Miklós rejtegette a lakásán.

Terheltek bűnösségüket beismerik, és ezt a bűnjelként lefoglalt tárgyi bizonyítékok is bizonyítják.

A bíróság elé állítom: Terheltként: ... (És a katonai ügyész felsorolja az öt nevet. – S. L.) Tanúként: 1/ Csohány István p. e-t, 2/ Koczka Pál, 3/ Ozsvárt Barna r. ny. szds-t, 4/ Nagy Béla r. ny. hdgy-ot, 5/ Szabó József p. e-t, 6/ Bodó Ferenc p. e-t, 7/ Sándor József p. e. pályamestert.

Csat: naplózott iratok + bűnjelek." Az aláírás: Zámbo Gyula alezredes, a katonai ügyészség vezetője.

A Budapesti Katonai Ügyészség 1957. május 3-án kelt vádiratát csaknem teljes terjedelmében és szó szerint idéztük. Mindössze a túlságosan feltűnő nyelvhelyességi és helyesírási hibákat javítottuk ki.

A házassági anyakönyvi kivonat adatai szerint Geczkó István Pásztó községben, 1926. szeptember 4-én született, Geczkó József és Juhász Erzsébet gyermekeként; Zeke Erzsébet ugyancsak Pásztón látta meg a napvilágot, 1930. március 19-én, szüleit Zeke Istvánnak és Illés Erzsébetnek hívták; házasságot 1949. június 18-án kötöttek. De a törvény és az egyház szentesítette kapcsolatban igazán még meg sem melededhetek, mert az ifjú férjet jó két hét múlva behívták katonának. Tényleges honvédelmi szolgálatát 1951. október 30-áig teljesítette Budapesten, a Tüzér úti katonai iskola kötelékében. Leszerelése után is gépkocsivezető maradt, az AKÖV salgótarjáni vállalatánál helyezkedett el. Teherautót vezetett.

A fiatalok 1956-ban kezdhették el közös fészük építését. Akkorra jutottak ideig. Amikor jeges árvíz sújtotta az országot, és a politikában is valamiféle erjedés kezdődött, ami hónapról hónapra erősödött. A fiataloknak különben már nagy szükségük volt az önálló családi házra, hiszen egymás után jöttek a gyerekek, ők pedig hol albérletben, hol a férfi szüleinek a lakásában szorongtak. Aki csak hadra fogható volt a családban, mindenki segített. A közös munka, a három apró gyermek akkoriban jól összeboronálta az egyébként egymástól több – és nem elhanyagolható – szempontból is különböző Zeke és Geczkó családot. Félig készült el a ház, míg élt a férj, a megálmodója és a megterveztetője. Tehát a mostani házban ő soha nem lakott. Mai állapota az asszonyt dicséri. Itt beszélgetünk. Egy, a kor ízlése szerint épült kockaház ez, mely a maga idejében korszerűnek

számított. Van verandája, ahonnan egy hosszú folyosó nyílik befelé, abból pedig a helyiségek, a konyha az éléskamrával, a két szoba, illetve a fürdőszoba a vízöblítéses végével. Nagy, kényelmes ház, megfelelő volna egy sokgyermekes család számára is. Egy embernek azonban sok, jórészt haszontalan építmény. A gyerekek régen kirepültek.

Pásztó, Kossuth út 63. Elhasználódott, megkopott bútorok között ülünk Geczko István özvegyével. *(A Geczko nevet nagyon sokan rövid o-val ejtik, amiből arra következtethetünk, hogy a név szláv eredetű. Következésképpen Geczkonak ejti az egykori feleség is.)* Tél uralkodik most a Mátra alján, de nagy zimankóról nem beszélhetünk. S ezen már meg sem ütközünk a klímaváltozás korában, tudjuk, hogy a való világban összezsúsznak az évszakok. Az özvegy spórol a gázzal, a házból csak két helyiséget fűt. A hosszú folyosó végén, a kisebb szobában, ahol nappalait és éjszakáit tölti, 20 Celsius-fok az állandó hőmérséklet. A hőmérőt folyamatosan ellenőrzi, és ha szükségét érzi, akkor csavar egyet a konvektor gombjain, lefelé vagy felfelé, ahogyan a hőérzete kívánja.

Tragikus sorsú férjéről, valamint az apa nélkül maradt család évtizedeiről lassan szaporodnak közöttünk a mondatok. A nyolcvanhárom éves özvegy már nem olyan beszédes és vidám, mint egykoron volt. Szaggatottan, nagy szünetekkel beszél. Elszállt fölötte az idő, no meg el is vették a kedvét a csevegéstől, igencsak korán és alaposan, még a megtorlások elején. Pedig igazán cserfes, életre való teremtés volt, mondják az ismerősei, amit maga sem tagad.

Az évtizedek óta izületeivel bajlódó asszony nélkülözhetetlen támaszait, a két járóbotot félreteresi, becsúsztatja a szekrény és a fal találkozási pontjának szűk részébe. Most nincs rájuk szüksége. Az ágy fölötti falfelületet a hagyományos ízlés szerint készült és felszögelt családi fényképek foglalják el. A csipkével terített asztalon vallásos kegytárgyak, ajándékok. Búcsújáró helyeken szoktunk vásárolni ehhez hasonló apróságokat, például a közeli Mátraverebély–Szentkúton, amely pár éve nemzeti kegyhely.

Az emlékképek mellett korabeli okmányok és újságcikkek állnak a rendelkezésünkre. Ezekkel együtt lesz a történet kerek és egész.

– *Férje rendkívüli tetteket hajtott végre 1956 decemberének elején, amint arról a katonai ügyész vádiratában olvashattunk, és határozottan politikai indíttatásból. Mit tudott az említett cselekményekről?*

– Semmit nem tudtam... A világon semmit... Én nem jártam sehova. Anyu beteg volt, megvolt már a három gyerek... Közülük kettőt, a két nagyobbbat reggelről bevitettem az óvodába, csak ennyit mentem ki... Rájuk mostam, főztem, takarítottam. Az embernek járni kellett, mint a motollának... Arról sem tudtam, hogy kint jártak a szőlősi mészkőbányában, meg hogy mi van a pincében...

– *Hihetetlennek hangzik, amit mond.*

– Nézze, én még azt sem tudtam, hogy a faluban a szobrot ledöntötték... Tudja, mikor... a forradalom alatt... A szovjet emlékművet... Pedig közel laktunk hozzá... Most is abban a házban lakom... Csak láttam a tömeget az úton: hömpölygött. Honnan jön ez a rengeteg ember? – kérdeztem. Hát most döntötték le a szobrot, mondta valaki. Jaj, gondoltam, de jó, hogy az uramék nem voltak ott. Semmi más nem hiányozna nekünk... És látja, ő meg ezt csinálta?...

– *Hazafias tettnek szánták a cselekedetüket – bár ez nincs benne a vádiratban. A Kövicses-patak vasúti hídjának a felrobbantásával akarták megakadályozni a salgótarjáni sortűz után összefogdosott forradalmároknak a Szovjetunióba történő elhurcolását, amint azt Tóth Miklós és Kelemen Károly is elmondta nekem.*

– Ezt gondolták? Elhiszem. De látja, mi lett a vége...

– *A rendőrök a pincében megtalálták a robbanóanyagot. Kik végezték a házkutatást?*

– Nem tudom, nem voltam itthon... Az anyósoméknál a kisgyereket szoptattam, hét hónapos volt. Úgy jött értem Kocsis Laci, egy Senki Bangyi... Nagy ember lett belőle. Amilyen koldus volt, olyan nagy embernek tette magát... Sanyinkkal járt iskolába... Egyszer eljött hozzánk, édesanyám utána figyelmeztette is a bátyámat: Fiam, ha még egyszer vendéget hozol, te sem kapsz enni; vagyunk mi elegen. Nem is jött többet, nem engedte anyu... Nekem sem volt barátnőm, csak az utcabeliek. Velük játszottam, meg mászkáltunk ide-oda. Ők jártak hozzánk, a portánkra, a lányok. Mert nálunk legények voltak... De térjek vissza a kérdéséhez, igaz-e?... No, amikor már én is odaértem az épülő házhoz, lementem a pincébe. Akkor már ott volt az Ozsvárt rendőr... Tarjánban lakik...(Kelemen Károly, a harmadrendű vádlott említette egy salgótarjáni, piaci beszélgetésünk alkalmával, mert jövedelmét kiegészítendő piacozott, hogy Ozsvárt Barna, amikor ez az eset szóba került, mindig a mellét verte, hangoztatva, hogy ő nyomozta ki ezt a „piszkos” ügyet. A család egyébként annyira félt ettől a témától még 2000 nyarán is, hogy Kelemen Károly korábbi beleegyezését megmásítva – hogy magnós beszélgetést készítünk –, nem engedett be a portájára, bezárkózott. Csengetni nem lehetett, ezért zörögtem, és a ház előtt váraкоztam, hátha kinyitják a kaput. De senki és semmi nem mozdult. Már majdnem ráuntam a váraкоzásra, amikor megérkezett – mint később kiderült harmadik, egyben utolsó gyermeke, egy bűbájos fiatalasszony a férjével –, és a hátukon bejutottam. De csak az udvarra. Tovább nem. Kelemen Károlyné ugyanis kijött a házból, és beljebb nem engedett. Mondhattam bármit. Ne ártsa bele magát maga se! – figyelmeztetett végül, és visszament oda, ahonnan jött. Közben a férje még csak nem is mutatkozott. Ez az eset újra csak azt a korábbi keserű felismerésemet erősítette meg, hogy az

állampolgárok lelki megnyomorításában is mestermunkát végeztek mind a Rákosi-, mind a Kádár-rendszer állambiztonsági, rendészeti szervei. Kelemen Károly csak jóval később, 2010. február közepén tudta elszánni magát a nyilvános megszólalásra. Pásztón Bottyán Zoltán nyugalmazott gimnáziumi igazgató, a Magyarok Világszövetsége Nógrád megyei elnöke szervezte azt a visszaemlékezés-sorozatot, amelyben 1956 helyi szemtanúi elevenítették fel élményeiket és tapasztalataikat egy videokamera előtt. A város polgármesterének, Sisák Imrének sikerült meggyőznie az idős embert, aki magára vállalta azt is, hogy személygépkocsijával háztól házig hozza és viszi.) Meg ott volt Harsányi... Lejött volna Maris néni is, az anyósom testvére, de nem tudott lemászni. Az ura viszont, Feri bácsi, lejött... Akkor az Ozsvárt is azt kérdezte tőlem, amit maga: Tényleg nem gondolta, hogy mi van odalent?... Nem gondoltam, feleltem neki... Honnan gondoltam volna? Miért?... Aznap voltam ugyan lent ácskapcsokért, mert folyt az építkezés, de nem vettem észre semmi különösét. Illetve csak az tűnt fel, hogy a zár nem úgy áll, mármint a lakat, mint ahogy mi lezártuk Pityuval. Említettem is az uramnak, de ő csak annyit felelt, ugyan már, képzelődsz, azt hiszed, mindenki olyan tolvaj, mint mi.

– Ozsvárt Barna rendőr nyomozó százados neve szerepel a peranyagban, őt ismerjük. De a Harsányi nevezetű férfit nem... Ki volt ez az ember?

– Mindjárt megmondom, várjon csak!... Akkor tudtam meg róla többet, amikor már dolgoztam, a ktsz-nél... Ott kérdezte tőlem Nagy Pista, az egyik főnök, ki magának ez a Harsányi... Hát ki lenne?! Az unokatestvéremnek a veje... Azt mondja erre a főnök: az mindent mondott nekünk a maga uráról, csak jót nem... No de már megint eltértem...

– Nem tért el, én kérdeztem... Folytassa, kérem!

– Szóval hallottam azt is így-úgy, fél füllel, hogy a Tóth Miklós állandóan azt hajtogatta, csak a felesége meg ne tudja, csak a felesége meg ne tudja, mert akkor végünk lesz... Tudja, ki a Tóth Miklós?... Az egyik elítélt... De hogy mit ne tudjak meg, mitől lesz végük nekik, ha én megtudom, arra nem gondoltam... Ez a beszéd engem nem érdekelt, nem tulajdonítottam neki fontosságot... A hídrobbantásról is csak akkor értesültem, mint mondtam, amikor este eljöttek a rendőrök a robbanóanyagért... Először fönt keresték az anyósoméknál, a Hősök útján, a krumpilis gödörben, de ott nem találták. Azután jöttek le hozzánk... Pityut is innen vitték el... Csak a félkabátját vette magára, abban ment el...

Mindezt már különösebb érzelem nélkül, tárgyilagos egyszerűséggel idézi fel. Hát igen, az idő, az ötven esztendőnél is nagyobb idő, amely eltelt azóta! Csak akkor válik gúnyossá, olykor ellenségessé a hangja, amikor olyan személy kerül a történetbe, akit hibáztat, éppen ezért megvet, sorsának szerencsétlen alakulásáért.

– Látom, hogy őszintén beszél, és megértem... De azért... nem hagy

nyugton a gondolat... valaki... a tágabb családban... csak tudhatott valamit a robbanóanyagokról meg a hídrobbantásról. Mit gondol erről?

– Mit gondolok, mit gondolok? Mintha érdekes lenne... Nem változtat az már semmin... Mit válaszoljak erre?... Mit, no?... Az anyja tudhatott valamit.

– *Éspedig?*

– Hogy honnan gondolom?... Onnan, hogy amikor Pityuért jöttek a rendőrök, az anyósom nagyon megijedt, és mindjárt azt kiáltotta: Jaj, a robbanóanyag!... Milyen robbanóanyag? – kérdeztem is tőle, mert én nem értettem... Jaj, ott van lent a pincében, mondta, gyere gyorsan, elvisszük! Nem megyek én, feleltem... Mert a kisgyerek még kicsi volt. Szoptattam, ugye, mikor elmentek a rendőrök... De mi lesz a gyerekekkel? – kérdezte erre. Ha valami bajuk lesz, ő felakasztja magát... Akkor se megyek, makacsoltam meg magam. Ha eddig megtartotta magában ezt a dolgot, gondoltam, tartsa meg továbbra is... – *És mintha igazolást várna tőlem, vagy tudj' Isten mit, hogy helyesen cselekedett, egy mondattal kommentálja az esetet: – Amelyik kutya ugat, az nem harap.*

– *Hát igen, így tartja a magyar ember... De nyilván azon maga is elgondolkodott, hogy a férje miért tette azt, amit tett? A rendőrségi és a bírósági iratokban azt olvashatjuk, hogy Geczko István úgy gondolta – természetesen a társaival együtt –, hogy most már neki is tennie kell valamit a letartóztatott forradalmárokért és szabadságharcosokért. Nos, miért tehette azt, amit tett?*

– Mit tudom én... Nem tudom, ha agyonütnek sem. Csak ismételtetni tudom magam: az uram semmit nem mesélt nekem. Asszony voltam, anya voltam, ott volt a három gyerek. Adott ez elég munkát meg gondot nekem.

– *Majd valami okból, váratlanul, gondolatot vált:* – De ha ivott, akkor vége volt az uramnak... Nem úgy Kiss Antinak, aki vele volt a robbantáskor. Az józan ember volt. Motoron járt, egy pohár bort nem fogadott el. Szurdokpüspökiből nősült, most újra Apcon él, odavalósi... Egyedül ő él már csak, ahogy én tudom... Ja, meg Kelemen Karcsi. Az itt lakik nem messze tőlünk, pár száz méterre, a vasúti átjáró felé. Onnan nincs messze a Kövicses patak hídja, amit felrobbantottak...

– *Mit szeretett inni a férje?*

– A bort szerette... A pálinkát nem. A sört sem itta... De az nem is nagyon volt akkor... Előfordult, hogy későn jött haza, és akkor reggel annyira kellett neki mondani, Pityu, keljél már, keljél már, menned kell, menned kell... Ha ivott, mindenki jó volt neki, csak én nem... A bátyámék nem is szerették... Durva volt, amikor ivott... Ilyen volt a természete.

– *Mégis beleszeretett. Szült neki két kislányt és egy kisfiút. Mit kedvelt meg rajta?*

– Volt valami szelíd mosoly az arcán – *feleli kicsit tétován, kicsit bizonytalanul.* – Azt szerettem meg... Nézze meg, itt a fényképe... Látja?...

Nagyon tudott csicseregni... Amikor fogságból hazajött, már nagyon szépen tudott beszélni. Nem parasztosan, mint mi.

– *Fogságból jött haza?*

– Abból bizony... De az én uram azt is elfelejtette nekem elmondani... Csak később tudtam meg, a rendszerváltáskor. És akkor ketten igazolták is ezt az időszakot. – *Mutatja a jegyzőkönyvet, amely még a pásztói városi tanács hatósági osztályának a hivatalos helyiségében 1990. március 9-én született. Lőrík László és Juhász János nyilatkozattevők anyagi, erkölcsi és büntetőjogi felelősségük tudatában kijelentették, hogy Geczko István, Hősök útja 27. szám alatti lakossal együtt voltak hadifogságban, 1944. november 1-jétől 1946. október 4-ig az angliai Kirkanban.* – Így nyugdíj-kiegészítést kaptam.

– *Nagyon fiatal volt akkor még a férje, katona nem lehetett. Levente volt?*

– Biztosan... Kivitték őket '44-ben. Ennyi... Slussz... A bátyám is oda volt... Akit a bánya leütött... Tudja, 1959-ben... Nagybátyonban... Az újság is megírta. Halálos baleset. – *Majd váratlanul témát vált megint:* – Tudja, hogy ismertem meg az uramat?

– *Nem tudom...*

– Nagyon tetszett a barátnőmnek... Mert voltak ők valahol szüretelni egyszer, együtt, egy helyen... Mondja aztán itthon a barátnőm, hogy ő még ilyen szép szavú emberrel nem beszélt. Várjál, mondom, majd megfogom neked... Hát olyan voltam, mint a tűz. Ahhoz voltam hozzászokva...

– *Nyilván azért, mert a testvérbátyjai kényeztették.*

– Ááá... nem volt az szokásban akkor... De nem is nagyon volt mivel kényeztetni. Szegények voltunk... Meg akkor másképpen gondolkodtunk... Elment például az öregebb bátyám Pestre, hogy szakmát tanul, de nem tanult, hanem dolgozott. Nem a családnak... saját zsebre. Emlékszem, szegény édesapa mondta is, nem tudom, mit csinál az a gyerek, sokba van; gyorsan elfogy neki az a kenyér, ami nekünk itthon négyünknek elég... Hát persze, hogy gyorsan elfogyott. Később tudtam meg, hogy ott voltak vele Pesten az unokatestvérei: Klári, Jani, Annus... Most ebből gondolhatja, ha ők négyen leültek az asztalhoz, akkor meddig tartott az a kenyér...

– *Hát nem sokáig, az biztos... De térjünk vissza a férjéhez! Hogyan „fogta meg”?*

– Egyszer az utcán sétáltunk, és fésűt kértem tőle... A hajam föl volt csavarva, hát hogy kellett volna abba fésű! Minek. De ő nem kapcsolt... Meg az unokatestvéreivel is rendszeresen beszélgettem. Arcról mindenkit ismertem... Meg valamikor libát is őriztünk együtt vele, Pityuval... A földre csak akkor mehettem dolgozni, amikor betöltöttem a tizennegyedik évemet. Akkor voltunk napszámában, ő is, meg én is, a Zeke Csucsínál... Meg cukorrépat ültettünk... Én csak itthon, Pásztón jártam napszamba, de őt leküldték a szülei az Alföldre is. A pénzért... Amikor már komolyan járt

hozzám, leküldték két hétre, hogy majd elfelejt engem... Nem felejtett el... A nagynénim abban az utcában lakott, ahol ők, elmentem a nénikémékhez segíteni, lekvárt főzni. Talákoztam Pityuval. Ne félj semmit, jövök én haza, nem az lesz itt, amit ők akarnak, mondta nekem.

– *Miért akarták a férje szülei, hogy elfelejtse magát?*

– Mert azt akarták, hogy a Zsíros Bözsit vegye el... De hogyha nem kellett neki...

– *Logikus. Na, de a fejlemények nem rontották meg a barátnőjével való barátságukat? Arra gondolok, hogy végül mégsem neki fogta meg a szép szavú embert?*

– A barátnőm nem haragudott érte, hogy engem választott... No, szerbusztok, megyek, mondta mindig, amikor talákoztunk, mert látta, hogy mi Pityuval már nevetünk egymásra... Pityu rajtam ragadt... Nem lehetett tőle megszabadulni... Huszonhárom hónapig udvarolt nekem... Szép lagzit szeretett volna. El is ment pénzt keresni, Szöllősi Pista bácsiékhoz meg sokfelé. Mégsem csináltak neki lagzit a szülei... a család... Emiatt aztán otthon kiütötte a csapat a hordóból, mérgében, és azt mondta, no, nesze, most már igyál, igyál bort, ha nem lesz lagzi...

– *Ez a csalódott, elkeseredett ember tipikusnak tekinthető reakciója. Fájt neki, ami történt. Ennek ellenére, mások elbeszéléséből tudom, nagyon szerette a szüleit és a két lánytestvérét. Úgy, mint a régiek. Abban az időben sokkal összetartóbbak voltak a családok, az emberek. Az iratokból emlékszem arra, hogy a család védelmében bonyolódott összetűzésbe a helyi tanács hivatal ügyintézőjével, az adóösszeíró, illetve adóbeszedő hivatalnokkal is...*

– Elmondom én magának... Tudja, hogy volt az?... Az uram éjszakás volt, és bedöglött a kocsija. Hazaugrott, és ott találta a két fiatal végrehajtott a portán; erre nekik ment, mit keresnek ott... Le akarják seperni a padlást?!... Mert a családját tényleg nagyon szerette. (A történet felidézésekor megszólja nála fiatalabb sógornőjét; magakellető volt mindig, tartja róla. S hogy igazát még inkább alátámassza, újabb történetet mesél el a rokon fiatalasszony kacérságáról. Ki tudja, mi igaz ebből, mi nem. Mennyi a valós alapja, mennyi a képzelgés benne? Csak azt tudjuk, hogy a két família között először akkor vált feszültté a viszony, amikor a tehetősebb Geczko fiú udvarolni kezdett a szegény lánynak, és nem a számára kiszemelt jobb módú lányt vette feleségül, ahogy azt mindig is elvárták a hagyományos paraszti családban. Második alkalommal pedig a két asszony már hosszú évekig állt haragban egymással, beszélő viszonyban sem voltak. Ekkor a gyűlölködés kirobbantója egy elmulasztott esküvői meghívás volt, folyamatos táplálója pedig a pletyka, a kölcsönös vádaskodás. Geczko István gyermekei – akiknek a kacérsággal vádolt sógornő a keresztanyjuk – szerencsére kimaradtak ebből az áldatlan szóháborúból, az idegölő lélektani

hadviselésből. Csak 2001 tavaszán fordult a kocka, és az immáron idős asszonyok békét kötöttek. Mégiscsak így van ez rendjén; miért adnának kárörömrre okot továbbra is az ellenségeiknek? Mindeközben az özvegy máig nem igazán elnéző az apósával és az anyósával szemben. Az „öreg” úgy festi le, mint valamiféle pásztói Turi Danit, akit Móricz Zsigmond Sárarany című regényéből ismerhetünk. Anyósát pedig úgy állítja be, mintha falazott volna a lányának bizonyos alkalmakkor. Persze nem azért írom le mindezeket, hogy újabb vizsályokat szítsak. Véletlenül sem szeretném. Csak érzékeltetni kívántam, milyen az élet, milyen a sors, milyenné válhat egy szoros kötelék, ha abba a politika is beavatkozik. – Egyébként interjút készítettem a sógornővel, született Geczko Erzsébettel is, aki az adóügyes történetben egyetlen hivatalnokról tett említést. Elmesélte, hogy a bátyja alaposan elagyabugyálta a basáskodó beszolgáltatási végrehajtót. Ezért a tettéért öt hónap börtönbüntetést kapott, amelyet le is töltött.)

– *A Geczko család végül belenyugodott a házasságukba. Hol laktak az esküvő után?*

– *Itt is, meg ott is... a szülőknél, meg albérletben. Laktunk olyan földes szobában, hogy feljött benne a vakondok... Az albérletünk ott volt a polgári iskolával szemben. Oda rossz emlékek fűznek. Egy piszkos boszorkány lakott mellettünk... Egyszer nyitotta az ajtót, de nem jött be senki... Biztosan megint részeg, gondoltam magamban... Félt az ember, ugye, nem mertem semmit csinálni... Katika, te vagy? – szoltam ki. Csend. Gyere be, mondom, van itt minden, gatyamadzag, nyújtófa, élve nem mégy ki innen. De nem jött be, hál' istennek... Mert megmondta a Brezdán Jóska... Az volt a Katika testvérenek a fia, ott lakott ő is. Mi az első, ő a hátsó szobában, a konyhát meg közösen használtuk, ott főztem... Csak be ne tudjon menni magához, mert akkor magának vége lesz... És képzelje, egyszer anya jött hozzánk, a Katika meg bejött vele a szobába. A sarokban ott a tyúk, elültetve huszonegy tojáson. De a tojásokból végül nem kelt ki csak egyetlenegy, a többi megzapult. Nagyon elfogott akkor a keserűség és a düh. No, Katika, szitkozódtam, ha megbasztad a húszat, baszd meg a huszonegyediket is!... Boszorkány volt, az biztos.*

– *Ne mondjon ilyet! Hisz már Könyves Kálmán királyunk megmondta, kilencszáz évvel ezelőtt, hogy boszorkányok nincsenek...*

– *Pedig ez a Katika boszorkány volt, úgy higgye el! Romlást hozott ránk... Bekapcsoltuk a táskarádiót, csakhogy ne halljuk, de ő mondta a magáét, hogy majd lesz itt még sírás is... A férjemet biztos, hogy megrontotta... Meg bizony... Azért csinált ilyet.*

– *A pásztói vasúti hídrobbantók perének másik kivégzett vádlottja, Alapi László, aki férjének volt a kocsikísérője, egyben a sógora. Rá hogyan emlékszik vissza?*

– *Ő volt a legnagyobb hülye – feleli kapásból, a leghatározottabban,*

olyan természetes egyszerűséggel, mintha azt mondaná: kétszer kettő négy. – Mert tényleg ő vitte be mindegyiket a bajba.

– Eszerint helytálló a törvényszék azon állítása, hogy Alapi László volt a hidrobombatók szellemi vezére, a cselekmény eleve kigondolója?

– Hát... ki más lett volna... Nekünk nem volt csak egy kis táskarádiónk, nekik meg rendes rádiójuk volt... Édesapa meg hogy meghalt, nekünk még rádiót sem volt szabad hallgatni... Szegény anyu, emlékszem rá, nagyon nekitapadt Lacinak, amikor beszélni kezdett az urammal, hogy így a forradalom, meg úgy a forradalom, hogy szabad Magyarország kell, hogy a ruszkiak menjenek haza. Ide figyeljél, mondta anyu, mit dumálsz te itt, nem szégyelled magadat, nem elég, hogy megjártátok a... az izét... kint voltatok az orosz fronton?

– Ebben a statáriális perben öt embert ültettek a vádlottak padjára: barátok voltak?

– Dehogy voltak barátok. Csak ismerősök. Munkából ismerték egymást. Mi akkor a Hősök utcában laktunk, azok meg a másik utcában, viszonylag közel egymáshoz. Kivéve a Kiss Antit. Ő apci volt, és sofőr, mint az uram, ugyanott is dolgozott. Az uram meg az Alapi Laci voltak rokonok, ahogy már beszéltük: ők sógorok voltak.

– Hogyan derült fény a cselekedetükre? Elárulta valaki őket?

– Én úgy tudom, hogy Pityut felismerte a szőlősi ember a Tüzépen. Mert forradás volt az arcán neki, a szája mellett, itt, ezen az oldalon – és *ujjaival megtapogatja a jobb orcáját*. – Még gyerekkorában szerezte. Mert nagyon eleven gyerek volt... Úgy tudom, hogy tolták ki a színből az igás kocsit, ő meg ott lábatlankodott, és szétvágta neki valami az arcát. Össze kellett varrni... És a Koczka, az egyik éjjeliőr a kőbányában, erről ismerte fel.

– Milyen képet őriz utolsóként a férjéről az emlékezetében?

– Soha nem felejttem el, építkeztünk, és húsvét vasárnapján hoztak téglát Terenyéről. Azt mondta, hogy csak menjetek le anyuhoz, mármint az én anyámhoz, majd ha végeztünk, elmegyek érted, és a teherautóval hazahozlak benneteket. No, hazajöttek, de aztán ő lefeküdt és elaludt a fáradtságtól. Az édesanyja költötte fel: hogy ha megígérted neki, akkor menj is el érte. Úgyhogy eljött értünk... Másnap meg, a locsolkodás napján, fogalmam sincs, igazából miért mondhatta, odafordult hozzám nagy kedvesen: Édes anyám, miért vettelek el téged, nem is tudom. Olyan sovány voltál, hogy azt hittem, ha hozzád érek, el is törsz; most legalább már van mit fogni rajtad... 68 kilo voltam akkor már, a szülések után, amikor meg férjhez mentem, 53 kilot nyomtam.

Az ítélet bírói indoklásban szerepel mindaz, amit a vádlottak a rendőrségi kihallgatásaikon elmondottak és beismertek. Geczko István jegyzőkönyvét 1957. április 25-én vették fel Salgótarjánban; ebben vallotta:

„Szegényparaszti családból származom, apámnak 6 kh. földje van, amit saját maga művel meg... apámnak a föld megművelésében segítettem. 1949-ig voltam a szüleimnél, ebben az évben megnősültem... 1951-ben leszereltem... Salgótarjánban a 33. sz. AKÖV-höz mentem dolgozni, ahol mint gépkocsivezetőt alkalmaztak. 1953-ban hatóság elleni erőszak miatt 5 hónapra be voltam zárva, majd 1954 tavaszán, szabadulásom után több helyen dolgoztam, majd 1955. februárban visszamentem dolgozni a 33. sz. AKÖV-höz, ahol őrizetbe vétele napjáig, 1957. április 24-ig dolgoztam. (Rendőrségi elfogása és a házkutatás egy nappal korábban, április 23-án történt.) Tudomásom szerint engem azért vettek őrizetbe, mert a mátraszőlősi mészkőbányából robbanóanyagot loptunk, és ezzel, illetve ennek egy részével felrobbantottuk a pásztói vasúti hidat. Az 1956-os októberi események során állandóan dolgoztam... a Tejipari Vállalatnak fuvaroztam... 1956. december hónapban, a napra nem emlékszem... a környező falvakból a tejet összeszedtük, és bementünk Pásztóra... a tejet a feldolgozó előtt leraktuk Alapi László kocskísérővel, ezután elmentünk Alapi Lászlóhoz, vagy a szüleikhez, pontosan nem emlékszem, hogy kinél voltunk bort inni... a Bableves csárdában már fogyasztottunk pálinkát, 3-4 féldecit fejenként... az úton hazafelé jövet Alapi azt mondta nekem, hogy ne lessük mi sem a napot, feltétlenül menjünk el a mátraszőlősi kőbányába robbanóanyagért. Majd elmondotta, hogy lassan minden elmúlik, és mi nem csinálunk semmit sem... meg van beszélve a többiekkel is, akkor megkérdeztem, hogy kikkel, mire Alapi azt mondta... Kiss Antal ugyancsak gépkocsivezetővel, tejet szállít, és Tóth Miklós és Kelemen Károly személyekkel... A híd felrobbantását is előre megbeszéltük mind az öten, akik mentünk a robbanóanyag megszerzésére... azon vitatkoztunk, hogy hova tegyük el. Majd abban állapodtunk meg, hogy az én házhelyemen van az új épület, melynek a pincéjében a forgács és a lim-lom közé rejtettük. 1956. december 8-án, amikor Salgótarjánban volt felvonulás, Alapi fenn volt... visszajöttek Pásztóra, én benn voltam a tejüzemnél... akkor elmondotta Alapi, hogy most már mi is megkezdhetjük a híd felrobbantását... Alapi elment haza... találkoztam Kiss Antal nevezetű személlyel, akinek elmondottam, hogy gyere, fel fogjuk robbantani a vasúti hidat... Kiss azt mondta,... jó, menjünk... elmentünk Tóth Miklósékhoz, mivel a robbantáshoz szükséges felszerelések nála voltak... Tóth azt mondta, hogy ő most nem jöhet, mert névnapot tartottak... menjünk mi ketten, én és Kiss... a nála lévő gyújtózsínórt ideadta nekem, és én Kissel elindultunk... elmentünk a szurdokpüspöki útra, ahol a zsinórt kipróbáltuk... Megjegyezni kívánom, hogy a gyújtózsínór kipróbálásának színhelyéhez az utat gépkocsival tettük meg. A házhelyemhez már gyalogosan mentünk... odaértünk a házhelyemhez, Kiss kint maradt, én pedig bementem a pincébe, ahonnan a robbanóanyagot kihoztam... a robbantáshoz 2 csomag robbanóanyagot vittem ki, ami a ládában elhelyezett

robbanóanyagot kívül volt, kb. 3-4 kg lehetett... elindultunk a vasúti hídrahoz, ami a pásztói nagyalomáshoz kb. 1 kilométerre van... szénéztünk, hogy nem látja-e valaki, meggyőződünk arról, hogy nincs senki a közelünkben, akkor beraktuk Kissel a robbanóanyagot a híd facölöpözete alá, előtte én, majd amikor nekem nem sikerült meggyújtani, Kiss Antal kezdte gyújtani a zsinórokat, amit azután Kissnek sikerült is meggyújtani... a híd felrobbantására... az időre nem emlékszem... éjfél előtt volt 1-2 órával... a többi 25 kg robbanóanyagot a házhelyemen épülő épület pincéjében rejtegettük, illetve rejtegetem továbbra is. A kihallgatást megszakítom.” – írta ennél a pontnál a jegyzőkönyv felvevője, Szücs József rendőrnagy.

Nem kitalált történetek ezek, mint sok '56-os peranyagban, hanem valóságosak. Legfeljebb a cselekvések indítékai sugalmazottak vagy veréssel kikényszerítettek. Tény, hogy a robbanóanyagot ellopták, de nem azért lopták el, hogy a vasúti hidat felrobbantsák. Az esetlegesen történt. Végző soron azért, mert 1956. december 8-án az történt Salgótarjánban, ami. Ha nincs gyilkos sortűz, nincs robbantás. Akkor a robbanóanyagokkal legfeljebb csak puffogatnak valahol. Mert a kádári szovjet rendszer megerősödött, nincs értelme szembeszállni vele. De a vádlottak – és mások – szerencsétlenségére a sortűz megtörtént: helyi pufajkások lőttek helyi lakosokra, nógrádiak a nógrádiakra, és lőttek a szovjet katonák. Kétszáz körüli halott és sebesült az eredménye. Ez a szörnyűség indította tette a pásztóikat. A helyzet őket is váratlanul érte, éppen ezért vettek csak ketten részt a robbantásban; amihez igazából nem is értettek. De számukra ez a tett kínálkozott. Meg akarták akadályozni, hogy a szovjetek – és akkoriban ez nem egyszerű szóbeszéd volt, ahogyan a részlegesen megújult kommunista hatalom elhítenni akarta akkor és még nagyon sokáig az állampolgárokkal, hanem kőkemény valóság – a sortűz után letartóztatott munkástanácsi vezetőket vagy másokat vasúton elszállítsanak a Szovjetunióba. Mint ahogyan ezt megtették azt 1956. november 4-e, a szovjet támadás után az ország más területein.

Az éjszakába nyúló cselekedetet tehát a pillanatnyi felindulás, illetve az ebből eredő hirtelen elhatározás szülte. Geczko István pedig – tudjuk – gyors elhatározású és hirtelen cselekvésű ember volt. Igaz, hogy ő csak hallott a tragédiáról, Kiss Antal azonban személyesen átélt. Ahogyan akkori kocsi kísérője, Alapi László is. Ötük közül egyébként még Tóth Miklós volt jelen, aki rövid ideig látta is Alapiék tejüzemi teherautóját, majd a sortűz után aktívan bekapcsolódott a sebesültek mentésébe, egészen addig, amíg el nem borzadt a látottaktól.

A perbe fogottak szellemi vezetőjének tartott Alapi László azért maradt ki a robbantásból, mert a felesége nem engedte el hazulról, míg Tóth Miklós és Kelemen Károly házában családi összejövetelt tartottak. E körülmények is

ellentmondanak annak, hogy előre megtervezett, tudatos cselekvésről volt szó.

A Budapesti Katonai Bíróságra 1957. május 4-én, szombaton érkezett meg az ügyészi vádirat, és még aznap elkezdődött a tárgyalás. Vasárnap pihenőnap, s hétfőn délelőtt folytatódott a per. Gyors ítélethirdetés, majd ugyanaz a rögtönítélő bíróság kegyelmi tanácsná átalakulva visszavonult, és egyik pillanatról a másikra, két esetben felülbírálta saját döntését. Az első három vádlott büntetését jogerősnek és végrehajthatónak nyilvánította, ezért őket már fel sem terjesztették kegyelemre, a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsához.

„A Népköztársaság nevében! A Budapesti Katonai Bíróság mint rögtönítélő bíróság Budapesten, 1957. május 4-én és 6-án megtartott nyilvános tárgyaláson meghozta a következő ítéletet:

Az 1957. április hó 23-tól előzetes letartóztatásban lévő I. r. Geczko István p. e., aki: 1926. IX. 4-én Pásztón született, anyja: Juhász Erzsébet, apja: József, nős: Zeke Erzsébet, 3 gyermeke van, 6 elemi iskolai végzettségű, gépkocsivezető, magyar állampolgár, büntetett előéletű, pásztói lakos. II. r. Alapi László p. e., aki: 1920. december 10-én Pásztón született, anyja: Durucz Erzsébet, apja: István, nős: Alapi Ilonával, 2 gyermeke van, 6 elemi iskolai végzettségű, magyar állampolgár, büntetlen előéletű, pásztói lakos. III. r. Kelemen Károly p. e., aki: 1930. december 15-én Pásztón született, anyja: Endrész Ilona, apja: Pál, nős: Szlodányi Máriával, 4 gyermeke van (A valóságban feleennyi, tehát két gyermeke volt, a legkisebb, a harmadik csak a börtönbüntetésének a letöltése után született. És vannak más fontos elírások is az idézett dokumentumban. Elírták például Kiss Antal születési helyét és Tóth Miklós édesanyjának a nevét is.), 7 elemi iskolai végzettségű, mozdonyvezető, magyar állampolgár, büntetlen előéletű, pásztói lakos. IV. r. Kiss Antal p. e., aki: 1928. február 1-jén Apcogon (helyesen: Apcon) született, anyja: Pete Julianna, apja: Antal, nős, 1 gyermeke van, 6 elemi iskolai végzettségű, felesége neve: Sebők Mária, gépkocsivezető, magyar állampolgár, büntetlen előéletű, szurdokpüspöki lakos. V. r. Tóth Miklós p. e., aki: 1930. szeptember 29-én Pásztón született, apja: János, anyja: Vénusz (helyesen: Benus) Julianna, nős: Zeke Annával, 1 gyermeke van, 7 elemi iskolai végzettségű, gépkocsivezető, magyar állampolgár, büntetlen előéletű, pásztói lakos vádlottakat bűnösnek mondja ki.

I. r. Geczko István p. e. vádlottat a BHÓ 33. p. /1/ bek. felvett és az 1956: 28 tvr. által rögtönbíráskodás alá utalt robbanóanyaggal való visszaélés büntetettében, és ezért a kiegészített 1956: 28 tvr. 1 §-a, valamint a 6/1956/XII.11./ számú kormányrendelet 10 § /1/ bek. alapján halál büntetésre, II. r. Alapi László p. e. vádlottat... rögtönbíráskodás alá utalt robbanóanyaggal való visszaélés büntetettében, és ezért... halál büntetésre, III. r. Kelemen

Károly p. e. vádlottat... robbanóanyaggal való visszaélés és lőszer- és fegyverrejtegetés büntetében, és ezért őt... 15/tizenöt/év börtönbüntetésre mint főbüntetésre, 10 /tíz/ évre egyes állampolgári jogoktól való eltiltásra, lefokozásra mint mellékbüntetésre, IV. r. Kiss Antal p. e. vádlottat... robbanóanyaggal való visszaélés büntetében, és ezért... halálbüntetésre, V. r. Tóth Miklós p. e. vádlottat... robbanóanyaggal való visszaélés és lőszer- és fegyverrejtegetés büntetében, és ezért... halálra ítéli."

A tanács elnöke Kiss István Gábor hadbíró százados, jegyzőkönyvvezető Velez Gyuláné, a két katonai ülnök: Farkas Benó őrnagy és Kiszél Sándor őrnagy. Kiss István Gábor egyébként a megtorlás időszakában 26 személyt ítelt el a forradalom idején elkövetett cselekményekért, és nyolc halálos ítéletet hozott, összesen 102 év börtönbüntetést és két életfogytiglanit osztott ki.

A ma már újra város Pásztó lakóinak körében nagy port kavart statáriális tárgyalás körülményeiről kérdezem özv. Geczko Istvánnét.

– *Hol folytatták le férje és társai ügyében a bírósági tárgyalást?*

– Budapesten, a Gyorskocsi utcában... Két rendőr állt az uram mellett, ezek vigyáztak rá. Fegyőrök lehettek, ahogy én gondolom... Én egy falatot nem tudtam enni, éhen jöttem haza. Anyósom hiába biztatgatott, egyél már, egyél, mert ha nem eszel, hátba verlek; meg akarsz halni?... Az anyósom meg csak evett, evett meg evett... Én meg csak néztem, néztem és néztem. Úristen, hogy megy be neki az a sok falat!

– *A férjével tudott beszélni a tárgyalás idején?*

– Nem... Nem volt ott szabad ilyet csinálni. Csak láthattuk őket... De csak az első tárgyalási napon... Szombaton... Össze volt törve, testileg-lelkileg. Megverték őket, biztos... Nagyon, de nagyon megverték őket... Rítt ő is, mint egy gyerek... A második tárgyalási napon már nem engedtek a közelükbe. Akkor volt az ítélet.

– *A családból kik mentek el a tárgyalásra?*

– Én voltam ott, az anyósom és a férjem testvére, Julcsa... Ő is mindig ott van Tarjánban, a piacon, mint a Bözsi, a másik testvére... Édestestvérek, ugye, Julcsa az idősebb... Két lány, de nem beszélnek. Bözsi, ajj, szószátyár... Az uram volt köztük a legidősebb... Végig ríttam a tárgyaláson. Akkor már tudtam... Mikor bejöttek a tárgyalóterembe, ahogy hozták őket... olyan volt már, mint a halott. Úgy be volt sárgulva, mint most én... Én mindig ilyen sárga voltam. Soha nem voltam szép piros...

– *Elbúcsúzhattok a férjétől?*

– Hova gondol?! Nem lehetett ott szó semmilyen búcsúzásról... Pityu a tárgyaláson csak annyit mondott: majd keresek annyit, hogy a gyerekeknek kenyér legyen! Szóval ő még reménykedett... De mondom, amikor elvitték otthonról, utána én már nem tudtam vele beszélni soha.

– *Hogyan fogadták a kegyetlen ítéletet?*

– Gondolhatja... Odajött hozzánk a Kelemen Karcsi ügyvédje, azt mondja az anyjának: asszonyom, tegye össze a kezét, adjon hálát az Istennek, hogy a fia csak tizenöt évet kapott. És a többi mennyit kapott? – kérdeztük izgatottan. Halálos ítéletet, felelte kurtán, és elszaladt... Karcsi kapta a legenyhébb ítéletet. A papírokon négy gyerek szerepel a neve mellett, nem tudom, miért. Ennyit vallott be? Vagy ezt hazudta?... De csak két gyereke volt. Még az is lehet, hogy a négy gyerek miatt nem kapott halálos ítéletet... Az én uramnak Szilágyi István volt a kirendelt ügyvédje, az ítélethirdetés előtt azt mondta nekünk, hogy megtesz mindent, amit ember megtehet az uramért, mert neki is van három gyereke. De annyit még hozzátett: itt pénzzel sem lehet életet nyerni.

– *A sógornője szerint azért kellett ilyen súlyos ítéletet hozni, hogy „Nógrád megye megrendüljön tőle”. Geczko Erzsébet úgy emlékszik, hogy akkoriban Pásztón aláírásokat is gyűjtöttek, példás büntetést követelve. Maga tudott az aláírásgyűjtésről?*

– Arra, hogy aláírásokat gyűjtöttek, én nem emlékszem. Viszont a pártgyűléseken beszéltek róla, azt biztosan tudom... Krizsanyikné volt itt az atyaisten, országgyűlési képviselő, azt mondta: elrettentő ítéletet kell hozni... Aztán ő is megbolondult... Az akkori nagy kommunisták már mind meghaltak; nemrégiben a Kovács Pista is. Csirke Patyo él még közülük, az áfészes... Hát az elrettentő ítélet megszületett!... De rettenetes volt az egész tárgyalás... Hétfőn délelőtt kimondták az ítéletet. Ezután a fegyőrök megkapták a hónap alatt őket, az uramot meg az Alapi Lacit, és már vitték is kifelé mind a kettőt... Vitték őket akasztani. *(Geczko István halálbüntetésének kötél általi végrehajtásáról a Budapesti Országos Börtön udvarán készült jegyzőkönyvből idézünk. Kiss István Gábor, a tanács elnöke „a 11 óra 35 perckor elővezetett Geczko István p. e. elítéltet személyi adataira vonatkozólag kikérdezi... közli az elítélttel a jogerős ítéletet, és azt, hogy a kegyelmi kérelmét a bíróság elutasította, majd 11 óra 37 perckor átadja elítéltet az ítélet-végrehajtónak, akik az orvosok jelenlétében az ítéletet végrehajtják.” Az orvosok, dr. Fáber Viktor és dr. Szabó Ernő „1957. május 6-án 11 óra 48 perckor jelentik a halál beálltát. Tanács elnöke megállapítja, hogy az ítéletet a törvényes keretek között végrehajtották.” Jelen volt még a katonai ügyész, Kelemen Géza százados és a jegyzőkönyvvezető Smigura Sándor százados. A bíró Alapi Lászlót 11 óra 40 perckor adta át az ítéletvégrehajtónak.)*

– *Mit tudtak, hova temették el a két kivégzettet?*

– Azt a hatóságok nem mondták meg. Titokban kellett megtudnunk. Az anyósom testvérével mi még azon a héten, pénteken felmentünk Pestre. Anyám próbált visszatartani, ne menj, lányom, ki tudja, melyik árokparton van... A börtönnel szembeni nagy temetőben meg akartuk keresni őket. Ott

járkáltunk feketében, és megszólított bennünket egy ember: kit keresnek? Mondom, hétfőn volt két kivégzés. Akkor kövessenek, mondta a férfi, de óvatosan, olyan távolságban, hogy együtt ne vegyenek észre bennünket... Mindig volt jóindulatú ember... Meg van, meg lesz is... A 235-ös parcellában, az 5. sorban feküdtek. *(Alapi Sándorné Geczko Erzsébet a 275-ös parcellára emlékszik.)* Az unokatestvérem kovács volt, csinált nekik egy vaskeresztet.

A szocialista jelzővel kicicomázott igazságszolgáltatás – a proletár osztálybíróság – példát statuált a „pásztói hídrobbantók” esetében is: az okozott kárhoz képest feltűnően aránytalan ítéletet hozott. Amit adott esetben az magyaráz, hogy a salgótarjáni sortűz után nem sokkal statáriumot hirdettek, aminek következtében nagy lendülettel beindult a konszolidálódni vágyó, bolsevik megtorló gépezet. A bírósági tárgyalást követően az érintett családok számára megtiltották az egymással való érintkezést: tagjaik attól kezdve nem találkozhattak, nem beszélgethettek. Ők pedig beletörődtek a sorsukba, elfogadták és be is tartották a rájuk erőltetett játékszabályokat. Sokáig. És ha véletlenül kereszteződött az útjuk, legjobb esetben is csak köszöntek egymásnak. De kurtán-furcsán, orruk alatt dörmögve, vagy csak biccentve, mintha nem is sorstársak, hanem ellenfelek volnának. Büntudatot ébresztettek bennük, és a tüzét szorgalmasan táplálták. Kívülről. Az úgynevezett győzteseknek ez a megkülönböztetett, ám korántsem jóindulatú figyelme rányomta bélyegét egész viselkedésükre. Többek között azzal a nem kívánatos következménnyel is járt, hogy némelyik szereplő emlékképei nem egyszerűen csak megkoptak, hanem össze is koszolódtak. Világosan fogalmazva: gyanakvóak, mi több, ellenségesekké váltak egymással szemben. Az egyik szerencsétlen a másikban kereste a hibát, és fordítva. Ezzel a magatartásukkal pedig olyanná váltak, mint amilyenek a hatalom akarta látni és láttatni őket.

Az apa szerencsétlensége után a megfogyatkozott családra sötét éjszaka borult. Évike, a legidősebb, akkor hat-, Klárka négyéves, a legkisebb, Pityu hét hónapos. Nincs már apjuk, nincs fizetés.

– Be kellett fejezni a házat, hogy kényelmesen lakhassunk – *meséli az özvegy.* – Mert ott állt a félig felhúzott ház, csupaszon. Egyelőre csak a falak álltak: a középső meg körben a négy külső fal. Pénzünk nem volt. Honnan is lett volna?... Anyám adott, hogy vegyek stukatúrt. A káli vonalról tudtam hozatni valahonnan... Munkát kerestem, de nem vettek fel sehova. Anyunál húztuk meg magunkat. Egy évig olyan voltam, mint aki nem normális. Emlékszem, mentem az utcán, és köszöntek nekem, de én nem köszöntem, nem tudtam, ki, mi köszön. Csak utána kezdtem el gondolkodni rajta, még azt hiszik, bolond vagyok... *(Geczko István szüleinek mindennapjairól a legfiatalabb testvér, Geczko Erzsébet beszélt: Anyám 49 éves volt akkor. Örökké bús*

asszony maradt. Leütött fejjel járt, senkire nem tudott nézni. Egy évig nem ment ki az utcára se. Semmi nem érdekelt. Csak azt kiabálta folyton: Pista! Fiam! Pista! Fiam! Majdnem belezavarodott. Éjszakának idején állandóan ment volna, hogy megöli magát. Velem lakott, amíg teljesen észhez nem jött... Apu meg teljesen elsorvadt a teher alatt. Ráadásul megfázott a hideg téesz-istállóban, tüdőgyulladást kapott. Amikor kórházba vittük, azt kérdezte az orvos: Tessék mondani, mi történt a családban, olyan nagy fájdalom, ami miatt a Geczkó bácsi egész belső része sír.) Az volt az isteni szerencsém, hogy lekötöttem magamat. Nagyon szeretek kézimunkázni: kötni, horgolni, hímezni. Megpróbáltam a gobelint is, de azt anyu nem engedte a szemem miatt. Vigyázz rá, megvakulsz! – figyelmeztetett mindig. A gobelin nagyon megerőltető a szemnek... Egy nap megkötöttem egy kesztyűt, hat forintért. És kötöttem, horgoltam a gyerekeknek is... Végül '58 októberében el tudtam menni dolgozni, a kőművesek mellé. Akkoriban nagy lakásépítések voltak a környéken... A fiam akkor került el az anyósomékhöz, a lányok meg anyuhoz... Közben az elkészült két szobát kiadtam munkásoknak. Így jutottam pluszpénzhez. Mind a házra ment. Háromszor vettem fel kölcsönt az OTP-től. Az elsőt még együtt a férjemmel... (Az 1957. október 2-án kelt hagyaték tárgyalási jegyzőkönyv szerint a kölcsön fennálló összege 14. 080 forint volt. Ekkor a házat az özvegy a három gyerekre íratta, magának a hasznélvezeti jogot tartotta meg.) Később, amikor a vasúthoz kerültem, megszüntettem az albérletet, és átalakítottam a helyiségeket.

Elhangzott mondataiban tömörít, évek hosszú sorát, főleg keserveket és szenvedéseket foglal össze.

– *Hogy néztek magára az emberek: szánakoztak, vagy gyűlölték?*

– Mondtam, hogy sokáig nem voltam teljesen magamnál, és úgy gondolom, hogy ezért sokan sajnáltak. De a nagy kommunistákra nem ez volt a jellemző... És volt belőlük bőven... Úgy néztek rám, mint aki ölt... Mint akinek élni sem szabadna... Elmesélek egypár történetet, hogy értse az embereket... '56 után az ország kapta a csomagokat Nyugatról, Csehszlovákiából, és azokat a kommunisták kapták meg, ők osztották szét. Krizsanyikné egyszer felhívott az irodába... Tudja, ki az a Krizsanyikné?... Aki elrettentő ítéletet kért a bíróságtól. Hát ő volt itt az Atyaisten! Párttitkár, országgyűlési képviselő... Kitett egy pár bakancsot elé az asztalra. No, Ilka néni, mondtam, ezt tegye el magának; magának van ura, aki bírja hordani; az én fiam még nagyon kicsi...

– *Ne haragudjon a közbevetésemért: Krizsanyiknéban talán felébredt a lelkiismeret, azért szólt magának...*

– Nem ébredt ott fel egyikben sem... Azokban, akik a férjem meg a többiek halálát kívánták... Azok nem akartak segíteni a családnak. Nem is mentem feljük... Akkor se, amikor nem kaptam egy huncut vasat se, meg most se. Pedig most már nagyon kérdezzetik a leszármazottaik, hogy mit

kaptam a férjem után, mennyi a nyugdíjam, de nem mondom meg nekik. Annyi, amennyi. Semmi közük hozzá... Nagyon kíváncsiak.

– *Ha nem volt lelkipurdalásuk, akkor miért próbálta a bakancssal lekenyerezni magát Krizsanyikné?*

– Hogy jó asszonymak lássuk... Hogy ő nem tehet semmiről... De megverte őt az Isten: megbolondult... Az urának meg akasztófa sem kellett, kitaposta a belit egy állat, a téeszben. Egy bika, vagy mit tudom én, mi... Tudja, milyen emberek voltak ezek? A háború alatt kint dolgoztak Németországban, házat vettek. Akkor Hitler volt az apjuk. Nyáron, az urával, összekerestek egy ház árát... No, mikor fent voltam az irodán, a Krizsanyiknél, vagonszámra láttam a perzsaszőnyeget meg mindent... Itt volt nálam valamikor, már a rendszerváltás után Pintér Nándor, a tanár, a gimnáziumból. Azt mondta, ők is kaptak belőle, de már elkopott. Megmondta azt is, hogy a gyerekek x-szel voltak jelölve a naplóban, nem szabad volt nekik jó jegyet adni... A ktsz-nél kérdezte tőlem Antal Árpai, mennyit keres, asszonym. 776 forintot, mondtam. Hát abból, ha lekopik a két keze, akkor sem tudja eltartani a három gyereket. Én meg ránéztem, és azt mondtam: majd ha lekopik, szólok... Tudja, miért tette ezt a megjegyzést? Mert ő tele volt pénzzel. Nagy kommunista ember volt, vezető, és azt hitte, pénzzel mindent elér... Nem hagytam magam. Visszapofáztam mindenütt... Mondták, hogy elvenne legényember is. Mire én: be vagyok-e biztosítva, hogy nem jön aztán egy csapat gyerek? Mert nekem már van három. Nem megyek én férjhez... És úgy igaz, legényember is elvett volna, üzent is értem, de nem kellett. Olyan erőt éreztem magamban, hogy fellöktem volna...

– *Először nem akarták felvenni dolgozni, ahogy elmondta, aztán meg sokfelé dolgozott. Hogy van ez?*

– Hát ez az! Pedig én minden munkát megcsináltam. Még önkéntes véréadó is voltam. Itt van róla az igazolás... – *Az emléklapot 1965. december 14-én töltötték ki, miután Geczko Istvánné kalauz, MÁV-alkalmazott 240 köbcenti vért adott térítés nélkül, „szocialista és embertársai iránti kötelességérzésből”. A kis igazolványféle alatt egy másik emléklap 1973-74-ből, az szb-titkár és a propagandista aláírásával: „A szakszervezeti politikai tömegoktatásban való eredményes részvételéért.” Hogyan is kommentálhatná mindezt a történetíró? Csak egyféleképpen, aztán mindenki azt gondol még hozzá, amit óhajt: a proletárdiktatúrának szüksége volt még az „ellenforradalmár” özvegyére is, másképpen: igyekezett mindenkit bedarálni.* – És mégis, rövid idő alatt elküldtek mindenhol... Mert nem voltam megbízható. Másra nem tudok gondolni. Persze ezt soha, sehol nem mondták ki... Mindig mást mondtak... '59 nyarán még a kombájnra is rátettek, az állami gazdaságban. A következő évben ott is hagytam őket... No, ekkor véletlenül magam mentem el a munkahelyről.

– *Gondolom, a gyerekei is megszenvedték édesapjuk 1956-os*

cselekedetét.

– Bizony nélkülöztek, csúfolták őket az iskolában. Persze nem mindenki, de egy-két gyerek... Évikét, a legidősebbet megverte a Kulcsár fiú, de a tanító néni gyorsan lerendezte: Nem szégyelled magad, az is olyan gyerek, mint te!... Nézte, akik csúfoltak, azoknak már mind vége. Olyanok voltak... Mind szarok lettek, nem emberek... Az én gyerekeim meg azért csak tanultak... Nem azért mondom, de én is igyekeztem. Elmentem gyors- és gépíró iskolába, nagyon könnyen ment. A férjem aztán hazajött, katona volt, azt kérdezte, milyen iskolát végzel, hát azt hiszed, vele éled majd az életet!... Hogy miért kellett neki ilyet mondani?!... Éva lányom érettségizett, bár én szakmát szerettem volna adni neki. De hiába hajtogattam, az érettségivel kitörölheted a feneked... Klárika ápolónői iskolát végzett. Pityu nyomdász. Békéscsabán tanult a nyomdaipari szakközépiskolában. Technikus nem lehetett belőle, ez neki már nem volt megengedett. Visszakerült Pásztóra, feleségül vett egy elvált asszonyt; pásztói lány... Pityu kiskorában szerencsétlenül járt: diftéria elleni oltáskor romlott szérumot kapott... később egy orvos ezt elárulta... és a bal lába rövidebb és vékonyabb lett... *(A keresztmama sógornő, Geczko Erzsébet és az idősebb nővér, Éva úgy emlékszik, vélhetően pontatlanul, hogy a kisfiú gyermekparalízisbe esett, és járáshibája e súlyos betegség következménye.)* Van már hat unokám.

– *A rendszerváltást követő változások természetesen hatással voltak a maga családjára is. Mindannyiunk számára nagy fontosságú esemény volt Nagy Imre miniszterelnök és mártírtársainak az újratemetése a Múcsarnok lépcsőjáról, 1989. június 16-án. Még élt Kádár János, a kivégzések egyik megrendelője. Ott hangzott el a nyilvánosság előtt először, a Hősök terén, a kivégzett forradalmárok és szabadságharcosok névsora. Alapi Lászlóval kezdték a sort, az ábécé rendje szerint, s következett a férje neve is. Milyen érzés volt hallani?*

– Hm... milyen érzés volt? – *úgy tűnik, nem számított erre a kérdésre.* – De én nem voltam ott. Mozgáskorlátozott vagyok. Csak a tévében néztem... Milyen volt?... Jó is, meg rossz is... Egyszerre. Azt gondoltam: végre!... De milyen szörnyű is volt addig!... Mennyiszor bántottak, megaláztak... Ok nélkül... Mindnyájunkat... A kivégzett felesége... A kivégzett gyerekei...

– *Az állam hogy kárpótolta a tengernyi szenvedésért?*

– Egyösszegű kárpótlást és nyugdíj-kiegészítést kaptam... Ötszázezer forintot. A három gyerek is... Klárikának adtam belőle 180 ezer forintot, hogy fejezze be a házát. Százezret szétosztottam az akkori négy unoka között. Kétszázezerből bevezettük a házamba, ebbe, ahol vagyunk, a gázt. Aztán csináltattam egy kis síremléket... A gyerekek között nem tettem – és nem is teszek – különbséget. Ebből nem volt gond soha... Igaz, Pityu, kisebb korában, gyakran a szememre hányta: nekem nem vesz semmit, mindent a lányoknak... Mondtam neki: fiam, ha te is olyan idős leszel, mint ők, te is

megkapod a magadét. Meg is kapta. Mikor Békéscsabán élt, már akkor volt négy öltönye... Én mindent... mindent a gyerekeimnek adtam oda... Tudja, elmentünk Parádra, a jósasszonyhoz, az anyósom javasolta. Azt mondta neki a tudósasszony: azt kéri a fia, hogy támogassa őket, apja legyen a gyerekeknek. Támogatom, támogatom, felelte... Hát, maradjunk ennyiben... Nekem meg azt mondta, menjek férjhez. Ott volt az anyósom testvére is, azt mondta, hát persze, hogy férjhez megy, hogyne menne, még fiatalasszony, így nem élheti az életét... De én nem... Ennek így kellett történnie...

Megint hivatalos iratokat böngészgetünk. Az egyik 1990. január 24-én kelt dr. Varga Béla hadbíró főhadnagy aláírásával: *„A Budapesti Katonai Bíróság... özv. Geczko Istvánné kérelmére az 1989. évi XXXVI. törvény 6. §-ának (1) bekezdése alapján igazolja... – s itt a kivégzés adatai következnek. – Ezt az elítélést... semmisnek kell tekinteni. A börtönbüntetésből kitöltött fogva tartás ideje 14 nap.”* (Ez a törvény mondta ki az 1956-os politikai elítéltek, a forradalmárok és szabadságharcosok teljes körű rehabilitációját, s 1989. november 1-jén lépett hatályba. Már az első szabadon választott Országgyűlés fogalmazta meg, ez az 1990. évi XXVIII. törvény, az 1956-os forradalom és szabadságharc történelmi jelentőségét. A szabadon választott új kormány első intézkedései között született meg a nyugdíjrendezésről szóló rendelet. Az 1992. évi XXXII. törvény kárpótlásban részesítette azokat, akiket 1939. március 11-e és 1989. október 23-a között politikai okból, jogtalanul fosztottak meg életüktől vagy szabadságuktól.)

A Kárpótlási Hivatal 1991. június 20-án adott ki hatósági bizonyítványt, amely így kezdődik: *„Az Országgyűlés határozatainak szellemében a Magyar Köztársaság Kormánya is megköveti Önt és hozzátartozóit a személyes szabadságot korlátozó, jogtalan sérelmeket okozó intézkedések miatt.”* Ugyanez a hatóság, immáron Országos Kárrendezési és Kárpótlási Hivatal néven 1993. október 1-jei dátummal küldte határozatát, dr. Sepsey Tamás elnök aláírásával az egyösszegű kárpótlás megítéléséről. Ebből számunkra ezúttal a következő mondat érdekes: *„Geczko Istvánt... a Budapesti Katonai Bíróság B.III.2157/1957. számú ítéletével politikai okból, jogtalanul halálra ítélte, és az ítéletet végrehajtották.”* (Ez a mondat azért is fontos, mert még ma is vannak, akik továbbra is a lejárt pártállami verziót szajkózzák, és a hidrobantókat egyszerű köztörvényes bűnözőkként emlegetik. És akadnak közöttük, akik a fenyegetőzéstől sem riadnak vissza. A pásztói városi vezetés először 2009. december 8-án emlékezett meg az öt helybéli forradalmár tetteiről a Kövicses-patak fölött átívelő vasúti hídnál; megkoszorúzták a helyet. Ekkor fordult elő, hogy valaki telefonon többeket felhívott, és riogatott, oda ne merjenek menni, mert az ötok köztörvényes bűnözők, erről cikk fog megjelenni a holnapi Népszabadságban. Amiből persze nem lett semmi. A fenyegetőzés viszont érezteti hatását azóta is, rontva a közhangulatot.)

– *A jelenlegi pásztoi városvezetés hogyan viszonyul a családjához, személy szerint önhöz?*

– Teljes megértéssel... és emberséggel. Amióta Sisák Imre a polgármester, ezt különösen érezzük. Különböző rendezvényekre hívnak, kocsival visznek, hoznak. Meghívtak a Pofosz Nógrád Megyei Szervezetének salgótarjáni taggyűlésére is, és kitüntetés, virágcsokrot adtak, beszéltek a férjemről, ő és a társai cselekedetéről. A városvezetéstől kaptam egy szép aranygyűrűt, címerrel ellátva. Csakhogy nekem óriási, mert nem vettem mintát az ujjamról. Azt mondják, 68 ezer forintot ér. A forradalom ötvenedik évfordulójára meg pénzjutalmat adtak Sisákék: 150 ezer forintot. Csak köszönni tudom... És dicsérni őket.

– *Mostanában egyébként hogyan telnek a napjai? Kérdezhetném úgy is: mi okoz örömet, és mi okoz bánatot?*

– Mit mondhatnék erre, megvagyok csendesen... Magamnak megfózok... Szomszédolni nem szeretek; soha nem szerettem... Csak nem bírok dolgozni, az idegesít... Már jó ideje nem tudok kötni, horgolni. Összehúzza a görcs a kezemet... Pedig nemrég kért Betti, az unokám, a Klárika lánya, hogy horgoljak neki is valami szépet. Kint van Angliában, megmutatná az ismerőseinek, de nem tudok... Betti angoltanárnő, dolgozik és tanul, fejleszti a nyelvtudását... Az anyja szokott hozzám lejárni, pedikűrözni a lábamat, épp tegnap volt itt... Tudja, baj van a lábammal... Régtől... Most sem cipő van a lábamon... – *és megmutatja.* – Magas szárú csizma, hogy a lábat összetartsa... Két nap nem vettem fel, de már nagyon húzta a görcs a lábamat, itt a lábam szárát. Mondta is Klárika, aki ápolónő, nem lesz ez így jó, anyu. Úgyhogy felvettem a csizmát... Korán el kellett mennem nyugdíjba. Negyvenkilenc évesen. A vasúttól, ahol a leghosszabb ideig dolgoztam... Meg szerettem is... Trombózis. Sokáig gumiharisnyában dolgoztam. Nadrágban voltam, nem látta senki, mi van a lábamon... Először nem szálalékoltak le; gumírozott harisnyában mentem az orvosi bizottsághoz; Klárika helytelenítette is... Másodszor felvettem a fiam harisnyáját, nagyon furcsán néztem ki benne. Kilencre hívtak, de ott voltam előbb; a nyolc órára berendelt beteg még meg sem érkezett, úgyhogy elsőnek hívtak be. Nagyon rendes doktornő volt akkor, és leszálalékoltak... Hát látja, alig tudok menni. A nagyobbik lányom, Évike kísér szinte mindenhova... Húz a görcs, megyek össze. De nem panaszkodom... Örülök a családomnak.

Sidi Lászlóné Geczó Éva sok-sok évvel édesanyja megszólalása előtt, még 2000 nyarán idézte fel édesapja emlékét e sorok írójának: *„Olyan nagy csapás ért bennünket, amikor aput kivégezték, hogy el se lehet mondani... Csak arra emlékszem, hogy anyu sírt meg sírt, meg hogy nincs apu, nincs apu... Hatéves voltam... A gyerek nem tudja felfogni, mi miért van... Geczó nagymama azután már le sem tette a fekete gyászt. Olyan jó gyerek volt, de*

olyan jó, úgy szerettük, mondogatta mindig... Anyu szerint is jó ember volt... Ha apu meglátta egy lyukas cipőben, mindig kedveskedett neki, anyukám, vegyél egy újat magadnak, és adta érte a pénzt... Mi, a gyerekek, a család nem tudtuk aput elfelejteni... Amikor rosszak voltunk, vagyis... hát amikor anyunak nem tetszett a viselkedésünk...mindig azt mondta, apátok ezt nem engedné meg... Hogy aztán úgy lett volna-e, ki tudja."

Alapi Sándorné Geczkó Erzsébet, a kivégzett testvérhúga első beszélgetésünk után egy évvel később, amikor már kibékült a sógorasszonyával, és amikor ismét 1956 történéseiről váltottunk szót, így summázta testvérbátyja tragikus történetét:

– Ebbe aztán tönkrementünk mindannyian.

Geczkó István és Alapi László földi maradványait a rákoskeresztúri köztemetőből a rendszerváltás után, 1992-ben hozatták haza a családtagok. Azóta a pástói Szentlélek temetőben nyugszanak, mindketten édesanyjuk sírjában, közel egymáshoz. Úgy, ahogy a való életben is voltak.

Struktúra és organizmus

Beszélgetés Gyenes Gáborral

NAGY CSILLA

Gyenes Gábor grafikái jellemzően struktúra és organizmus viszonyára, az identitás és az azt ellensúlyozó kontextusok dinamikus kölcsönhatására rezonálnak. Urbanic című sorozata (2008-2010) után, amely a nagyváros szervezettségét és az egyéni elidegenedés tapasztalatát vitte színre, a Hangyák (2012), a Tömeg (2012) és a Disznók (2010) című sorozatokon dolgozott, jelenleg térgrafikával kísérletezik.

– *Úgy tűnik, az új projektek renthagyó fókuszából kérdeznek rá korábbi témáidra, az identitás, az egyediség és az integritás problémájára.*

– *Lényegében mindhárom sorozat kapcsolódik az Urbanic világához. A Hangyák és a Tömeg egymással ellentétes logikai műveleteket végeznek, abban az értelemben, hogy mindkét esetben az egyén és a tömeg közötti különbség, az egyik fogalomból a másikba való átjárás vizuális lehetőségeit vizsgáltam. A hangyák olyan teremtmények, amiket nem lehet külön, egyediségükben értelmezni, a hangyaboly organizmusként működik, amelynek részesei (és részei) a hangyák, funkciók és feladataik rögzítve vannak, és ettől eltérni nem lehet. Az egyes hangyák tehát gépiesen, monofunkciós egységekként működnek, egy-egy feladatot látnak el a boly fenntartása érdekében. Azonban ha portrét készítek róluk, akkor individualizálom őket. A Tömeg esetében az emberi csoportok mint organizmus és forma jelennek meg, anélkül, hogy az egyes ember egyediségében, tulajdonságaival vagy szándékaival jelen lenne. A tömegdemonstráció vizualitásából kiindulva jött létre a sorozat: a tömeg itt látvány, amely csak az utcák által meghatározott formája révén azonosítható, ez az, ami folytatta az Urbanic gondolatosságát. Az volt lényegében a koncepció, hogy aminek nincs egyénisége, mint egy hangya, annak a vizualitás eszközeivel teremtek valamilyen önazonosságot; az emberek esetében pedig, ahol az egyéniség aktuális megjelenése valahol*

félúton van az individualitás és a tömeg fogalma között, a tömeg irányába mozdítom el a képletet. Van még egy rövidebb ciklus, a *Disznók*, ez humoros-ironikus képekből áll: a disznó testrészeiből (az orrból, a lábacskákból) raktam össze a kompozíciót, voltaképp ezekből is tömegeket készítettem – nyilván ez a sorozat kicsit orwelli tartalmat is hordoz. Újabban a térgrafikák és objektok foglalkoztatnak, az érdekel, hogyan lehet „kimenni” a térbe a grafikával.

– A *Családi album című lightbox (amelynek sémája a borító belső oldalán szerepel) már ezt az érdeklődést jelzi.*

– Ezt úgy kell elképzelni, hogy van fából egy doboz, amelybe bele lehet nézni, a dobozban pedig egymás után 4-5 üveglap van, amelyekre rá vannak ragasztva a fóliára nyomtatott grafikák. Ha meg vannak világítva az üveglapok, akkor lényegében át lehet látni az egyik grafikán a másikat. A *Családi album* esetében az egyes üvegek a családom egyes generációit mutatják, a szülők, a nagyszülők, majd a dédszülők egymást követően, egyre homályosabban látszanak, és áttűnnek egymáson. Abból indultam ki, hogy az emlékezetben nem él minden élmény, minden családtag egyformán élénken, az emlékek eltérőek. Például arról a nagymamámról vannak a legtisztább emlékeim, aki 2004-ben halt meg, ő nagyobb és élesebb alakként jelenik meg, az egyik nagyapámat viszont nem is ismertem, ő csak árnyként van meg. Ha a néző betekint a dobozba, az ő arcképe is visszatükröződik, és így bizonyos értelemben az én családom részévé válik, hiszen előhívja az emlékeket. A másik hasonló objekt a *Teremtés* (ld. 92. oldal), ez a somorjai művésztelepen készült, az ottani református templomban volt kiállítva. Ebben az esetben a szakrális tér volt az, amire reagálni szerettem volna: az utóbbi időben sok biológiai tárgyú művet olvasok, többek között az élet tudományos alapjairól, és ebben a munkában az élet keletkezésére vonatkozó szakrális és tudományos koncepciót igyekeztem összekapcsolni. Az egyes, egymás mögött elhelyezkedő üvegeken a szakrális, illetve a tudományos értelmezésre utaló képek jelennek meg.

– *Az Árnyak című térgrafika (amely szintén a borító belső oldalán látható) az emberi test rendhagyó ábrázolása, vonalak, átfedések segítségével. A test maga viszont nincs jelen.*

– Egyfajta negatív szobrot szerettem volna létrehozni. Három pontból megvilágítottam magam, és megkértem valakit, hogy rajzolja körbe az árnyékomat. A szoba sarka, a padló és a falak érintkezése kiadja az x, y, z koordinátákat, vagyis a térbeli viszonylatot, és az objektum voltaképp azokat a vonalak mutatja, ahol a test által vetett árnyék megjelenik, illetve ahol az egyes síkok érintkeznek. A kép valójában a testet nem, csak a hiányát, a lenyomatát mutatja meg, voltaképp mozgásba hozza az agyat, hiszen a nézőnek el kell képzelni, létre kell hozni a testet a látvány, a rá utaló térbeli viszonyok alapján.

Nicsak, ki beszél?

Nyerges Gábor Ádám: *Sziránó*

SZEKERES SZABOLCS

Nincs abban semmi meglepő, hogy a legtöbbszörben olyannyira élénkek az emlékek a kisgyermekkorral kapcsolatban, hiszen a legfontosabb szocializációs és nevelési terepnek számító általános iskola olyan, akár a könnyen terjedő ragályos betegség, előbb vagy utóbb mindenkinek túl kell esnie rajta. Valóban nehezen felejthetők az érzelmileg frusztrált, szexuálisan elhanyagolt, az egész világra ellenségesen tekintő tanárok, a csemetéik valódi képességeit még csak hírből sem ismerő (pedagógus) szülők, a kezdő lépések a másik nem kegyeinek elnyeréséhez vezető úton, a délutáni összecsapások a focipályán, az életre-halálra menő golyózások az órák közötti szünetekben, és még annyi minden, hogy megemlíteni is képtelenség lenne.

Az már egy másik kérdés, hogy ki hogyan viszonyul az átélt eseményekhez, amelyek annak idején olyannyira fontosnak látszottak. Azonban amint deresedik a halánték, vagy éppen hullik a haj, inkább csak a szépre emlékezünk, vagy ha nem, akkor valamiképpen a legtöbb kalandnak mégiscsak a humoros oldala ködlik fel a tudatunkban.

Nyerges Gábor Ádám *Sziránó* címmel írt első prózai próbálkozása sem kivétel a fentiek alól, hiszen humorral és iróniával tekint vissza az általános iskolás évekre.

A regénnyel kapcsolatos első reflexió a meglepetésé, mert mind a

fűlészöveg, mind Darvasi Ferenc a hátoldalon olvasható ajánlója kisregényként definiálja a Fiatal Írók Szövetsége gondozásában megjelent kötetet. Jelen sorok írója nem érti, hogy miért kell erőltetni a műfaji meghatározást, ráadásul egy 233 oldalas, igen sok szereplőt mozgató szöveg ugyan mitől lenne kisregény. De nem ez a fontos, hanem sokkal inkább az, hogy egy kétségtelenül ígéretes írói pálya kezdetének lehetünk tanúi, még akkor is, ha a *Sziránó* nem mentes a hibáktól.

Nyerges Gábor Ádám regényében nehezen meghatározható, és éppen ettől izgalmas, sőt elgondolkodtató a narrátor és a főszereplő kapcsolata. A dőlt betűvel szedett, jóval rövidebb részek a főszereplő Sziránó reflexiói, emléktöredékei és megjegyzései, míg a szöveg sokkal nagyobb részét kitevő normál betűvel szedettek a narrátor által írt kiegészítések és továbbírások. Az elbeszélő és főszereplő valószínűleg egy osztályba, vagy legalábbis egy évfolyamra járhatott, de most már nincsenek közeli kapcsolatban, nem találkoznak oly sokszor, hiszen a narrátor többször utal arra, hogy vajon Sziránó mit szólna az általa írottakhoz. Legalábbis sokáig, egészen az utolsó fejezetig ezt hiheti a gyanútlan olvasó. Itt ellenben az olvassuk, hogy Sziránó egy kéziratral jelentkezett az elbeszélőnél, amelyben konzekvensen ugyanúgy hívja a főszereplőt, akárcsak a narrátor. Szóval, akkor kinek a regényét is olvassuk, és kivel történnek meg a kalandok? Olvasó legyen a talpán, aki el tudja dönteni. A végig lebegtetett eldöntetlenség, majd a zárlatban a végső elbizonytalanítás kifejezetten jól tesz a regénynek.

Ákárhogy is hívják valójában a főszereplőt, a regény hajszálpontosan ábrázolja egy általános iskolás osztály képlékény, roppant gyors ütemben változó hatalmi viszonyait. A *klónrobotok bukott királya* című fejezetben nagyszerűen rajzolódik ki a folyamat, amelynek során a feltétlen egyeduradalomra törő Tomtomból az osztály piszkálódásainak céltáblája és balekja válik. Hasonlóan nagyszerű az a jelenet, amelyben Sziránó eljátszik a gondolattal, hogy most az egyszer, úgy isten igazából megmondja a magáét a komplexusokkal terhelt, elviselhetetlen osztályfőnöknőnek, „a” Viviennek, de aztán valahogy, mert mindig ez történik az ilyen elszigetelt, bár teljesen jogos lázadásokkal, letesz róla.

Nyerges látszólag jelentéktelen szituációkat olyannyira izgalmasan, részletezően tud megírni, hogy azok fontossá válnak a regény egésze szempontjából is. Erre példa a szépen felépített *A flörtelmi gúzs* című fejezet, amelynek az erdei iskolában játszódó jelenetei megbocsátó humorral és roppant hatásosan tudósítanak Dóri, Timi és Sziránó gyorsan múló szerelmi háromszögéről.

A *Sziránó* feszültségét a monstre mondatok, és az a tény adja, hogy a címszereplő egy általános iskolás kisfiú. A szöveg megalkotottsága, igényessége kétségtelenül tehetséges prózaírót mutat, ám a kacskaringós, több soros mondatok és az azokban feltűnően sokat használt zárójelek

nem könnyítik meg a dolgunkat. Nemegyszer többször neki kell futnunk a bekezdéseknek, az egymásnak sokszorosán alárendelt mondatok nem használnak a szöveg humorának és a nyelvi játékoknak sem.

Különösen a regény első felében nem működik úgy az irónia, ahogy kellene. A hosszú mondat sebészkes gyanánt hasít a körkörös szerkezetű, állóképszerű elbeszélésbe, például Krasznahorkai László prózájában. Ám Nyerges Gábor Ádám körülményes, zárójelekkel nehezített mondatai néhol blokkolják a humort, mivel mire nagy nehezen a végére érünk az egységeknek, már szétesik, darabjaira hullik a befogadó figyelme. Így a humor helyett többször erőltetetten tautologikus szöveggel szembesülünk, amely így inkább vicceskedő, semmint vicces, és homályos, ahelyett hogy hatásos, a poénokkal jobban gazdálkodó mondatokkal operálna. Íme, egy gyöngyszem:

„Ugyanis, mivel »az iskola különleges figyelmet fordít a spórolásra és a gyermekek közösségi szellemének kialakítására«, aki nem használt fel valamit teljesen, vagy egyszerűen csak maradt neki, a közösségi szellem érdekében önként kötelezően bele kellett, hogy tegye a tartalékdobozba, ahonnan az előbb nyilvánosan, alaposan megszégyenített (ez az eljárás úgy látszik, osztályfőnök-független szokás volt Sziránó iskolájában) »nemtörődöm, feledékeny, iskolai kötelezettségeikre elégtelen mértékű figyelmet, tanórára hiányos felszereléssel érkező, ebből következően nagy valószínűséggel felkészületlen, órai feladatuk hiánytalan teljesítésével, illetve az ehhez szükséges, elégséges mennyiségű gyakorlással otthon nem foglalkozó, az osztály munkáját ezáltal súlyosan hátráltató« hétévesek válogathattak, bár a sor végére maradók legtöbbször csak pár gyűrött kockás lapot, egy-két életlen ollót és törött vonalzót találtak.” (45.)

Vélhetően többet nyerne a szöveg azzal, ha a hosszú mondatok kiszámítottasága helyett a cselekményre figyelne az író.

A hosszú mondatok általában a történet vagy történetek elmondhatósága, a nyelvi kifejezőerő intenzitásának növelése szempontjából fontosak. Egy alapvetően kisiskolások között játszódó történetben, amely csak ritkán lendül túl a kamaszkor apró-cseprő ügyein, így nem hatol ontológiai mélységekbe, ahogy például az *Iskola a határon* tette, a világon semmi elmondhatatlan nincsen. A Wittgenstein alapján definiálható Thomas Bernhard-i kétely a nyelvben, az elmondhatatlan elmesélése nem működik a narratív szerkezetben, ami még nem lenne gond, de mindennek még csak a paródiáját sem érzékelni, amely már nagyobb probléma a humorosnak szánt regényben.

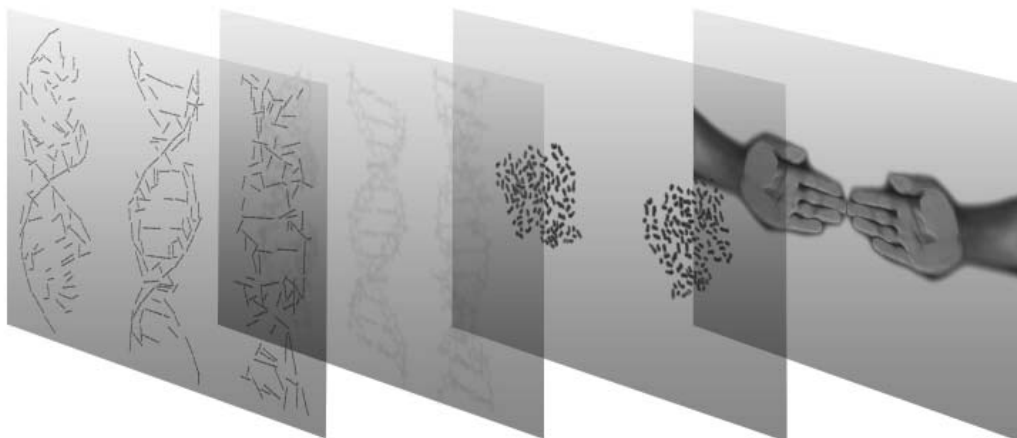
A regény második fele jóval letisztultabb, egyszerűbb nyelvi eszközöket működtet. A legformátumosabb szöveghelyeken az elbeszélő a kisiskoláskor bonyodalmaival jóval meghaladva a lét meghatározására, és magyarázatára törekszik:

„A halálnak mindenképpen csendesnek kell lennie. Fő értelme, hogy megszakítja, mit megszakítja, észrevétlenül lekeveri ezt az állandó, idegesítő, elviselhetetlen belső narrációt. Ezt, hogy folyton-folyvást, kötelező jellegű beszédkénszerrel le kell követni mindent. Hogy nincs egy perc nyugalom.” (209.)

A narrátor „Karinthy Frigyes első számú földi helytartójaként” határozza meg Sziránót. Ezzel igen igazságtalan összefüggésbe helyezi magát a regény, hiszen innentől kezdve az olvasó tudattalanul is mindent a nagy elődhöz mér, és bizony, ahogyan azt előre sejteni lehetett, nem a legjobban kerül ki Nyerges az összehasonlításból. Egyrészt a nyugatos elődre nem igazán jellemzőek a nyakatekerten hosszú mondatok, másrészt Karinthynek találhatóbb, elevebb a humora.

A könyvborítón egy valamikori farsang elmosódott szereplői láthatók. A fénykép negatívján a beöltözött gyerekek között hosszabb szemlélődés után piros orrú bohócot, szakállás muzsikot, és tévékészüléknek öltözött nebulót is felismerhetünk. Valahogy így vagyunk a gyermekkorral: hiába élénkek az emlékek az egészet tekintve, egyre több részlet hullik ki az emlékezet rostáján. Nyerges Gábor Ádám kétségtelenül jó érzékkel választott témát a prózai bemutatkozáshoz, hiszen a jelenkori magyar irodalom nem hemzseg a gyermekort górcső alá helyező, frappáns humorú regényektől. Ám a gyakorlati megvalósítás kissé hullámvóra sikerült, mert a hosszú mondatos forma és a tartalom nem mindig harmonizál egymással.

(Fiatal Írók Szövetsége, Budapest, 2013)

Mese, misztikum, vízió, valóság

25 éves a Balassi Bálint Asztaltársaság

BARÁTHI OTTÓ

A fenti esztétikus, elegáns és karcsú kis kötetet minimum ötször áttanulmányoztam, tízszer is beleolvastam, és ha huszonötször venném kézbe, akkor is találnék benne újat és meglepőt. Más tűnne fel egy-egy írásműben, mást látnék az egyes alkotásokban. Ez a heterogén irodalmi-művészeti műhely-reprezentáció mindig új arcát mutatja – nekem. Amit én most gondolok róla, azt szívesen megosztom olvasóimmal, noha nem vagyok autentikus szakember. Ráadásul sok szerzőt személyesen ismerek – elfogult is lehetek.

Szerencsé(m)re vannak a füzetnek fix fogódzói, ilyenek a kötethez köthető számok (adatok, dátumok), amelyekre a *Beköszöntő* is utal a *Szerk.* (ez esetben Gelencsér János, Handó Péter, Kupcsulik Ágnes, Orbán György, utóbbi egyben a kötet felelős kiadója is) jóvoltából. Például, hogy huszonöt évvel ezelőtt jelent meg a társaság első kiadványa, míg ez a mostani az *Asztaltársasági füzetek* immár 12. évfolyamának jubileumi száma, amelynek június 12-én volt a bemutatója. Utóbbiról Csongrády Béla írt hiteles – újabb számokkal „színezett” – tudósítást a megyei napilap július 12-ei (!) számában. Írásában jelzi „[...] a tartalomjegyzék szerint véletlenszerűen huszonöt szerző írása, képzőművészeti alkotása kapott helyet.” Véletlenszerűen? Ha így van, az maga a misztérium, ellenkező esetben „csak” szerkesztői szándék lehet.

A kötet szerzői nógrádi kötődésűek, szerkezete beszédes, hogyné, hiszen „Struktúra nélkül a világ összeomlik, de a szín, maga az élet?” –

így Jean Branchet, a neves francia közgazdász-képzőművész. A kötetben kiegyensúlyozottnak tűnik a költők (és verseik), az írók (és prózai műveik), valamint a képzőművészek (és alkotásaik) száma, arányosnak tetszik megoszlása. Ketten – Kupcsulik Ágnes és Zsibói Gergely – versben és prózában is jeleskednek. Előbbinek *Ghostbook* című, a facebookot felidéző írása, utóbbinak a *Tavaszi van* című, *Pál Jóska emlékének* szentelt verse fogott meg. A bordó borítójú kötet belvének fekete-fehér nyomdai kivitele nem halványítja tartalmának „színességét”, amely struktúrájából, változatos műfaji repertoárjából (is) következik. S ha már két kitűnő szerzőt és művet kiemeltem, bemutatok másokat is – szűk keretek között, önkényesen válogatva.

Frideczky Katalinnak a facebookon gratuláltam az *Arcod* című esszéjéhez miközben a *Szavak* című monológja is megragadott. S mit válaszolt (a köszönetén kívül)? Ezt írta: „Örülök, hogy a palócok között otthon érezhetem magam”. Rövid reflexiója felér felemelésünkkel. Maruzs Éva *Emberék és idegenek* című kötetének első részletét (majd a többi) abban az online folyóiratban olvastam, amelyben az én egyik írásom is helyet kapott. Most sci-fijével nyert meg magának. Egykor anyám adta kezembe Nyíró József *A madéfalvi veszedelem* című regényét, most én ajánlom az *Újabb adatok a madéfalvi veszedelemről* című Maruzs-mutációt a víziókra vágóknak. Ez egy valós sci-fi – miközben rémes realitás is lehetne. A fiatal Filó Mariann rejtély nekem, e kötetben a *húsvét* című, „alig négy sorosával” együtt, idézem: „elvetélt deixis a mondatban / és / szemölcs az Isten fejbőrén; ecce homo.” Ez lenne a ma embere, kérdezek vissza, és székspszisem szilárdul. A sokoldalú Boros Ágnes fantáziáját most a *Monológ egy languszta életéből* című írásában kamatoztatja – stílusa szimpatikus nekem.

Nagy öröm számomra, hogy a tanulmány műfaja sem maradt ki a kötetből. Gréczi-Zsoldos Enikő a *Nyelv és kultúra* című kitűnő dolgozatában közérthetően definiál, a bonyolult viszonyrendszer(ek)-ről olyan természetesen értekezik, amit tanítani lehetne, kész szerencse, hogy tanárként teszi is! „A nyelv szimbólum, szimbóluma egy népnek, egy nemzetnek, egy kulturális közösségnek”, írja. Identitástudatot erősítő tanulmánya valódi érték. Magam is vallom, mesék nélkül az élet színtelen, az ember elesettebb is lenne. Pregnánsan példázza ezt Gáspár Imre *Veréb és manó*, Harencsár László *A Meséről* című munkája. Handó Péter leginkább az *Alvó konfliktusok mezején* című kötetével lopta be magát a szívembe. Szociografikus művében a valóság struktúráiba hatol(t) mélyen, itt a *Mélykalandban* szárnyaló fantáziája révén kerül – paradox módon – tudat alatti rétegekbe. „A Mélykaland számomra egy kísérlet. Próbálok különböző típusú szövegeket és idősíkokat egymásra játszani [...] Másfelől a lélekvandorlást sem tartom elvetendőnek...” – írja egy helyütt „részletek” jelzésű fejtegetéseiről. Víziói meglepőek, misztikusak.

Jeles képzőművészeink és alkotásaik a kötet koherens komponensei. Utóbbiak egy része illik-illeszkedik a szövegvilághoz, vizualizálja a textust, más részét mások gondolják tovább. Az előbbire a legjobb példa Birkás Babett *Babona 2.*, illetve *Babona 1.* alkotása, amely kvázi keretbe foglalja és szimbolizálja a kötet virtuális világát. Gelencsér János *Arcok a piacról I-III* című portréja viszont hat költőt készített láncvers (renga) írására, ami 5-7-5 és 7-7 szótagos szakaszok váltakozásával szintén három hangulatos ciklusból áll. (Az *Arcok a piacról I-III.* láncvers [73., 75., 77.] kimaradt a *Tartalomból* (?), mely utóbbiban Maruzs Éva írásának címében a „mádéfalvi” jelző helyesen „madéfalvi” lenne.) Antal József négy alkotása közül *Vigyázója* úgy őrzi dimbes-dombos táj hazánkat, hogy azt soha többé senki ne rabolhassa ki.

E kötet írásműveinek és alkotásainak jó része is igazolja a lélek titokzatos természetét, a létezés elementáris erőinek, az ember immanens érzéseinek létét és őszinte megjeleníthetőségét, esetenként a mese, a misztikum, a vízió és a valóság határeset – alkalmanként adekvát – voltát. A kiadvány méltó megmutatkozása a társaság szellemi műhelyének, egyben egyfajta reprezentánsa szűkebb pátriánk mai valós irodalmi-művészeti értékeinek.

(Balassi Bálint Asztaltársaság, Salgótarján, 2014)

- BARÁTHI OTTÓ (1944, Hatvan) újságíró, közgazdász
- BENE ZOLTÁN (1973, Kecskemét) író
- BÍRÓ JÓZSEF (1951, Budapest) költő, performer
- CSEHY ZOLTÁN (1973, Pozsony) költő, műfordító
- FECSKE CSABA (1948, Szögliget) költő
- FELLINGER KÁROLY (1963, Pozsony) költő
- FILIP TAMÁS (1960, Budapest) költő
- GANSWORTH, ERIC onondaga költő, író, drámaíró, képzőművész
- GYUKICS GÁBOR (1958, Budapest) költő, műfordító
- HANDÓ PÉTER (1961, Salgótarján) költő, író, antropológus
- KOVÁCS BODOR SÁNDOR (1955, Vác) dokumentumfilmes, fotográfus
- NYERGES GÁBOR ÁDÁM (1989, Budapest) író, költő
- NYILAS ATILLA (1965, Budapest) költő
- SULYOK LÁSZLÓ (1944, Nagybatony) író, újságíró
- SZÉCSI NOÉMI (1976, Szentes) író
- SZEKERES SZABOLCS (1972, Budapest) kritikus
- SZIRMAI ANNA (1988, Budapest) irodalomtörténész

GYENES GÁBOR (1984, Kassa) képgrafikus, illusztrátor, a Besztercebányai Művészeti Akadémia doktorandusza ● ISKOLÁK ● 2002–2007 műépítész, Szlovák Műszaki Egyetem, Pozsony ● 2006–2012 képgrafikus, Képzőművészeti Akadémia, Pozsony, mestere Vojtech Kolenčík ● EGYÉNI KIÁLLÍTÁSOK ● 2010 – Pozsonyi Magyar Kulturális Intézet, Pozsony ● 2011 – Váczi Galéria, Győr ● 2012 – Sokkpoint Ferdics Bélával, Kortárs Magyar Galéria, Dunaszerdahely ● 2013 – Ján Koniarek Galéria – zsinagóga, Nagyszombat ● CSOPORTOS KIÁLLÍTÁSOK ● 2011 Arteden, Trieszt ● 2012 Kassai négyes, Városi Galéria, Pápa ● 2012 KOMP, Mosonmagyaróvár ● 2012 KOMP, Kortárs Magyar Galéria, Dunaszerdahely ● 2012 Graphic mode, Vizuális Művészetek Szlovák Uniója, Pozsony ● 2012 Graphic mode, Városi Galéria, Nyitra ● 2013 Győri Grafikai Biennálé ● 2014 Miskolci grafikai Triennálé ● DÍJAK ● 2008 Első helyezés: "Mátyás királysága", Illusztrációs Biennálé, Dunaszerdahely ● 2010 Győri Nemzetközi Művésztelep díja ●

Ára: ötszáz forint

„Üres jelen időben állok itt
Várom de semmi se változik...”

Várady Szabolcs

nka

9770555886008

14005